

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐԱՄ ՔՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ Տ Ե Ղ Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

(ԸՍՏ ԽԵԹԱԿԱՆ ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

ARAM KOSYAN

**THE TOPONYMS OF THE
ARMENIAN HIGHLAND**

(ACCORDING TO THE HITTITE CUNEIFORM SOURCES)

*This publication was made possible by
«Armen and Bersabe Jerejian Foundation, Inc.», USA*

YEREVAN 2004

801.311

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՎԱԴԵՍԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

L

ԱՐԱՄ ԶՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(ԸՍՏ ԽԵԹԱԿԱՆ ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ)

Մեկնատրյանը
«Արմին և Բերաբրե Ջերիջյան հիմնատրյանի», ԱՄՆ

A II
89517

ԵՐԵՎԱՆ 2004

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

ՀՏՂ 93/99(093):941(479.25)
ԳՄՂ 63.2+63.3(2Հ)
Ք 845

Ք 845 Բոսյան, Արամ Վաղարշակի
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՈՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ (ԸՍՏ ԽԵԹԱԿԱՆ ՍԵՊԱ-
ԳԻՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ) /- Եր.: «Զանգակ-97», 2004.- 168 էջ:

Ք $\frac{0502000000}{0003(01)-2004}$ 2004 թ.

ԳՄՂ 63.2+63.3(2Հ)

ISBN 99930-2-946-7

© Բոսյան Ա.Վ., 2004 թ.
© «Զանգակ-97», 2004 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ.....	6
ACKNOWLEDGEMENTS.....	10
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	11
ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ.....	30
Գ ԼՈՒԽ 1. ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	33
ԳԼՈՒԽ 2. ՏԵՔՍՏԵՐ.....	108
ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿ.....	157
ՀԱՅԱՍՏԱ.....	157
ԻՍՈՒՎԱ.....	157
ԱԼԶԻ.....	158
ԱՅԼ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	158
ՍԵՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ (խեթական, ասորեստանյան, ուրարտական).....	158
ՈՒՇ ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	160

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն հասարակությունների պատմության ուսումնասիրության ասպարեզում Վերին եփրատի ավազանը առանձնահատուկ տեղ ունի: Մ.թ.ա.XVI-XIIIդդ. խեթական սեպագիր աղբյուրները այստեղ հիշատակում են խեթական տերության մերձակցությամբ գտնվող մեծ թվով քաղաքական միավորներ: Այդ երկրների շարքում կարևոր դեր ունեին հատկապես երկուսը՝ Հայասան (ճակ՝ Ազգի) և Իսուվան, որոնց հետ խեթերի ունեցած տարաբնույթ փոխհարաբերությունները լուսաբանվում են մեծաքանակ տեքստերով¹:

Հայաստանի և Իսուվանի քաղաքական պատմության, դրանց և խեթական տերության փոխհարաբերությունների, ինչպես նաև տարածաշրջանի պատմական աշխարհագրության և բնակչության էթնիկական կազմի ուսումնասիրության համար առաջնակարգ նշանակություն ունեն երեք տիպի լեզվական նյութեր՝ տեղանունները, անձնանունները և դիցանունները: Նշված դարաշրջանը բննարկող գրեթե բոլոր հայագիտական և այլ բնույթի հետազոտություններում վերոհիշյալ աղբյուրները գտնվել են ուշադրության կենտրոնում: Այս ասպարեզում ինչպես հայ, այնպես էլ օտար մասնագետները, նշանակալից հետազոտություններ են կատարել²: Անկախ ուսումնասիրողների մոտեցումներից և նրանց հետապնդած կոնկրետ նպատակներից, միանշանակ կարելի է ասել, որ Հայկական լեռնաշխարհի այս հատվածը էթնիկական, կրոնապաշտամունքային և այլ առումներով իրենից ներկայացրել է մի ինքնատիպ երևույթ, որի ազդեցությունը տարածաշրջանի և ընդհանրապես Հայկական լեռնաշխարհի հետագա պատմության, հայոց հին պետականության ու ազգագոյացման գործընթացի վրա դեռևս ինչպես հարկն է պարզաբանված չէ:

Վերոհիշյալ խնդիրների հետազոտության համար կարևորագույն նշանակություն ունի հատկապես Հայաստանի զբաղեցրած տարածքի պարզաբանումը, որն առ այսօր մասնագիտական շրջանակներում տարածայնությունների տեղիք է տալիս: Մասնավորապես, հայագիտական հրատարակություններում առկա հայասական տեղանունները (որոշ դեպքերում, ճակ՝ իսուվական) ներկայացվում են թերի, նրանց տեղադրությունները հենվում են ոչ ստույգ աղբյուրների վրա: Հաճախ ակնհայտորեն խեթական տերության կազմում գտնվող տեղանունները դիտվում են որպես հայասական կամ իսուվական, որը և հանգեցնում է սխալ մեկնաբանությունների:

Առաջարկվող ուսումնասիրությունը նպատակ ունի, հենվելով խեթական բոլոր սեպագիր տեքստերի և համապատասխան նորագույն հետազոտությունների վրա, ներկայացնելու Հայկական լեռնաշխարհում և հարակից շրջաններում գտնվող տեղանունների համապարփակ կորուստը:

Աշխատության կառուցվածքը

Սույն ուսումնասիրության մեջ ներկայացվում են խեթական տեքստերում վկայված բոլոր այն տեղանունները (բնակավայրեր, լեռներ, գետեր), որոնք գտնվել են ինչպես բուն Հայաստանում և Իսուվայում, այնպես էլ Հայկական լեռնաշխարհի այլ շրջաններում և խեթա-հայասական ու խեթա-իսուվական կոնտակտային գոտում (գերազանցապես Եփրատից արևմուտք): Վերջիններից ուսումնասիրության մեջ տեղ են գտել առաջին հերթին այնպիսիք, որոնք հստակորեն գտնվել են վերոհիշյալ երկրներից դուրս (օրինակ, Arziya, İstítina, Pittiyariga, Şamuhā, Zazziša): Այս մոտեցումը բացատրվում է այն հանգամանքով, որ դրանց տեղադրությունից է հիմնականում կախված ինչպես Հայաստանի և Իսուվայի, այնպես էլ սրանց կազմում գտնվող առանձին տեղանունների տեղադրությունը:

Հարկ է նշել, որ վերջին շրջանում, շնորհիվ զգալի քանակությամբ նորահայտ խեթական տեքստերի, նաև, որոշ դեպքերում, հայտնի տեքստերի՝ նոր կցաբեկորներով համալրվելու արդյունքում, ի հայտ են եկել մի շարք նոր տեղանուններ: Եշգրտվել են նաև հայտնի տեղանունների մի մասի ընթերցումները և դրանց առնչակցությունը Հայաստանի և Իսուվային:

Ուսումնասիրությունը կառուցված է այնպիսի եղանակով, որպեսզի մասնագետ-ընթերցողն առավելագույնս պատկերացում կազմի քննարկվող տեղանվան մասին (գրության բոլոր ձևերը, համառոտ տեղեկություններ տվյալ խեթական տեքստի և դրանում տեղանվան հիշատակման բնույթի մասին [ԳԼՈՒԽ 2], տեղանվանը առնչվող անձնանունները և դիցանունները): Տեղադրման մասին եղած տեսակետները տրվում են գերազանցապես առանձին՝ ըստ հեղինակների, որը թույլ է տալիս պատկերացում կազմելու վերջիններիս ձևակերպումների վերաբերյալ (կարծիքները խմբավորված են միայն այն պարագայում, երբ դրանք գրեթե կրկնում են միմյանց): Սույն նկատառումներից ելնելով, հին տեղանունների հետ համադրվող ժամանակակից տեղանունները ներկայացվում են այնպես, ինչպես դրանք առկա են ուսումնասիրություններում: «Տեղադրություն» գլխաբառը բացվում է համապատասխան հղումներով խեթական տեղանունների ամփոփիչ ուսումնասիրություն-

ներին, քանի որ վերջիններում տեղ գտած տեղադրություններն արտահայտում են մասնագետների շրջանում գերիշխող կարծիքները:

Նկատի ունենալով տեղանունների լեզվական ուսումնասիրության կարևորությունը, ներկայացվում են նաև դրանց ստուգաբանության վերաբերյալ առկա կարծիքները:

Որպես կանոն, յուրաքանչյուր գլխաբառի կցվում են տվյալ տեղանվան տեղադրմանը որևէ կերպ նպաստող փաստական-տրամաբանական դիտարկումները: Ընդհանուր առմամբ, բառարանը կրկնում է այն սկզբունքը, որով կազմված են Գերմանիայի Վիսբադենի համալսարանի՝ հինարևելյան երկրների տեղանունների բառարանները (RGTC): Առաջարկվող բառարանի տարբերությունը նմանօրինակ ուսումնասիրություններից տեքստերի ընդհանուր բնութագիրն է, տեղադրության հիմնավորվածության աստիճանի պարզաբանումը, նաև՝ հայագիտական հետազոտությունների լայն ընդգրկումը: Վերջին հանգամանքը բացասաբար է անդրադառնում օտարալեզու հրատարակություններում Չայկական լեռնաշխարհի արևմտյան հատվածում գտնվող տեղանուններին նվիրված ուսումնասիրությունների արդյունքների վրա, քանզի հայկական սկզբնաղբյուրների տեղեկությունները, հաճախ, որպես կանոն, ավելի ստույգ են և գրեթե անհասանելի արտասահմանյան մասնագետներին:

Չայագիտական հրատարակություններում, տեքստերի ոչ ճշգրիտ ընթերցման կամ մեկնաբանության հետևանքով, որոշ քանակությամբ տեղանուններ Չայկական լեռնաշխարհում են տեղադրվում, չնայած դրանք գտնվել են հաթթիի տարածքում (օրինակ, Aššūwa, Hattena, Šapagurwanta և այլն): Ներկայիս բառարանը չժանրաբեռնելու նպատակով նշված տեղանունները չեն ընդգրկվել:

Խեթական տեղանուններին նվիրված՝ 1920-30-ական թվականներին հրատարակված որոշ ուսումնասիրություններ անհասանելի են մնացել հեղինակին: Դրանցում առաջարկված տեղադրություններն այսօր գերազանցապես հնացած են, բացի այդ հետազայում նույն հեղինակների կողմից ճշգրտվել են, որոնք էլ հղվում են ներկայիս բառարանում³:

Տեղայնացման սկզբունքները

Ինչպես և խեթական տեքստերում հիշատակվող տեղանունների գերակշիռ մասը, Չայկական լեռնաշխարհի տեղանունները, առանձին բացառություններով (օրինակ, Mal(i)tiya, Ta/e/ig/k/qaram(m)a), հստակ չեն տեղադրվում: Սկզբնաղբյուրների ներկայիս սուղ տեղեկություններից ելնելով, այդ տեղանունների տեղադրությունները գերազանցապես մոտավոր են և սահմանափակվում են աշխարհագրական բավական ըն-

դարձակ շրջան նշելով: Խեթագիտության և ընդհանրապես սեպագրագիտության մեջ ընդունված են տեղայնացման հետևյալ մեթոդները, որոնք կիրառվում են համալիր եղանակով:

1) Տվյալ տեղանվան մոտավոր դիրքը որևէ շրջանում, ելնելով այդ տեքստի կամ մի խումբ տեքստերի տվյալներից:

2) Տեղանվան հնարավոր առնչակցությունը այլ սկզբնաղբյուրներից միևնույն տարածքում հիշատակվող և լեզվական առումով համահունչ տեղանվանը:

3) Տեղանվան դիրքային առնչակցությունը միևնույն կամ այլ սկզբնաղբյուրներում հիշատակվող և հստակ տեղադրվող տեղանվանը (բնակավայր, լեռ, գետ, լիճ):

4) Տեղանվան արտաքին նմանությունը հետագա ժամանակների կամ նույնիսկ ժամանակակից տեղանվանը:

Վերոհիշյալ մեթոդներից վերջինը առանձնապես վստահություն չի ներշնչում, քանի որ շատ հաճախ միևնույն անունները կրկնվում են (օրինակ, Ուրա անունով խեթական տեքստերից հայտնի են առնվազն երկու քաղաքներ տերության տարբեր շրջաններում, երկու Արիննաներ և այլն), որն արդյունք է ինչպես տվյալ անվան տարածվածության, այնպես էլ կոնկրետ բնակավայրի բնակիչների կողմից անունը նոր բնակավայրի վրա փոխանցելուն:

5) Այսօր խեթագիտության մեջ վերոհիշյալ մեթոդները կիրառվում են մեծ զգուշությամբ, և մասնագետները ձեռնպահ են մնում վերջնական եզրակացություններից, վճռական խոսքը թողնելով հնագիտական հետազոտություններին: Այն է, վերոհիշյալ մեթոդներով տեղանվան մոտավոր տեղը պարզելուց հետո այդ տարածքում (հաճախ բավական ընդարձակ) կատարվում են վերգետնյա զննումներ և բոլոր հնավայրերում փորձում են գտնել ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանի նյութական մշակույթի առկայության հետքեր:

ACKNOWLEDGEMENTS

It is my pleasure to acknowledge my gratitude to my friends and colleagues from the „Institut für orientalische Philologie“, Bayerische Julius Maximilians Universität Würzburg - Prof.Dr. Gernot Wilhelm and his spouse Christl, Dr.Daniel Schwemer, Dr.Gerfrid Müller, Dr.Reiner Czichon and Nihal Temuçin, Dr.Jorg Klinger, Dr.Rocío da Riva (Spain), Geeta de Clercq (Belgium), Frau Lena van Aaken and all people from the Institute, whose kind hospitality I have experienced during my residence in the nice city of Würzburg.

Special acknowledgments to the „Alexander von Humboldt Stiftung“, who had granted me the possibility to carry my studies in Germany from November 2000 until February 2002.

Հեղինակը իր նրախորագիրությունն է հայրնում ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիրությունյան ինստիտուտի աշխատակից, պ. գ. ք. Մրվանդ Գրեկյանիին՝ սույն աշխատությունը կցված քարտեզի կազմման համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Բարսեղյան Լ.

1963 - Հայաստան-Ազգիի ու նրա մի քանի բնակավայրերի տեղադրման հարցի շուրջը, «ՊԲՀ», 1963/3, էջ.307-313.

Երեմյան Ս.Տ.

1961 - ՀՍՍՌ Ատլաս, Երևան.

Խաչատրյան Վ.

1971 - Восточные провинции Хеттской империи, Ер.

1976 - Наири и Армина, "ВОНА", 1976/8, сс.59-72.

1998 - Հայաստանը մ.թ.ա.XV-VII դարերում, Եր.

Հարությունյան Բ. Հ.

2001 - Մեծ Հայքի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, Եր.

Սարտիրոսյան Ն.

1957 - Խարբերդի շրջանները՝ հայոց հնագույն օրրանը, էջ.87-166 (Խարբերդ և անոր ոսկեդէն դաշտը, Նյու Յորք գրքում).

1961 - Պրպտումներ փոքրասիական անուններու մասին, «ՊԲՀ», 1961/3, էջ.82- 107.

Պետրոսյան Ա.Ե. (Петросян А.Е.)

1997 - Արամի առասպելը հնդեվրոպական առասպելաբանության համատեքստում և հայոց ազգածագման խնդիրը, Եր.

2002 - Армянский эпос и мифология, Ер.

Քոսյան Ա.

1999 - Մ.թ.ա.XII դարի մերձավորարևելյան ճգնաժամը և Հայկական լեռնաշխարհը, Եր.

2000 - Խեթական պետությունը և Հայկական լեռնաշխարհի երկրները մ.թ.ա.XV դարում, «ՊԲՀ», 2000/3, էջ.161-174.

2001 - Նոր նյութեր Խեթական տերության և Հայկական լեռնաշխարհի երկրների փոխհարաբերություններ մասին, «ՄՄԱԵԺ» XX, էջ.233-245:

2002a - Իսուվայի (Ծուփք) կրոնական կենտրոնները խեթական դարաշրջանում, «ՄՄԱԵԺ» XXI, էջ.315-331.

- 2002b - Անի-Կամախը խեթական դարաշրջանում, «ԴԲՀ», 2002/3, էջ.225-241.
- 2003 - Նոր տեղանուններ խեթական սեպագիր տեքստերում, «ՄՄԱԵԺ» XXII, էջ.252-264.
- 2004 - KUB XXVI 62-ը և Բարձր ու Փոքր Հայքերի պատմական աշխարհագրության խնդիրները, «ՄՄԱԵԺ» XXIII, էջ. 472-484.

Арутюнян Н.В.

- 1970 - Биайнили, Ереван.
- 1985 - Топонимика Урарту, Ереван.
- 2001 - Корпус урартских клинообразных надписей, Ереван.

Аветисян Г.М.

- 1978 - Хурриты на рубежах Малой Азии до установления могущества Митанни, „Древний Восток“ 3, сс.5-24.
- 1984 - Государство Митанни, Ер.

Гамкрелидзе Т.В. и Иванов Вяч.Вс.

- 1984 - Индоевропейский язык и индоевропейцы, Тбилиси.

Гиндин Л.

- 1967 - Язык древнейшего населения юга Балканского полуострова, М.

Гиоргадзе Г.Г.

- 1959 - К вопросу о локализации некоторых пунктов восточной периферии Хеттского царства, „Сообщения Академии наук Грузинской ССР“, Т. XXIII/3, сс.361-368.
- 1960 - Рец.: О некоторых спорных проблемах истории древней Армении, Ер., 1956, “ВДИ”, 1960/3, сс.191-196.
- 1961 - К вопросу о локализации и языковой структуре каскских этнических и географических названий, “Переднеазиатский сборник” 1, сс.161-210.

Головлева Л.М.

- 1978 - Царство Алзи во второй половине II тыс. до н.э. - В сб.: “Древний Восток” III. - Ереван: Изд. АН Арм. ССР, сс.71-87.

Джаукян Г.Б. (Ջահուկյան, Jahukyan)

- 1961 - The Hayaša Language and its Relation to the Indo-European Languages, “ArOr” 29, p.353-405.

- 1964 - Хайасский язык и его отношение к индоевропейским языкам, Ер.
- 1970 - Հայերենը և հնդեվրոպական հին լեզուները, Եր.
- 1987 - Հայոց լեզվի պատմություն. նախագրային ժամանակաշրջան, Եր.
- 1988 - О соотношении хайасского и армянского языков. III, "ИФЖ" 1988/2, с.68-88.

Дьяконов И.М.

- 1961 - Хетты, фригийцы и армяне. - В сб.: "Кавказско-ближневосточный сборник", Тбилиси, сс.333-368.
- 1968 - Предыстория армянского народа, Ер.

Капанцян Гр.

- 1940 - Историко-лингвистическое значение топонимики древней Армении. - В кн.: Научные труды, т.14 (Ереванский государственный университет), Ер., сс.317-427.
- 1948 - Хайаса-колыбель армян, Ер.

Манандян Я.

- 1956 - О некоторых спорных проблемах истории древней Армении, Ер.

Меликишвили Г.А.

- 1954 - Наири - Урарту, Тбилиси.
- 1962 - К изучению древней восточномалоазийской этнонимики, „ВДИ“, 1962/1, сс.46-65.

Пиотровский Б.Б.

- 1946 - О происхождении армянского народа, Ер.

Adontz N.

- 1946 - Histoire d'Armenie, Paris.

Alp S.

- 1956 - Die Lage von Samuha, "Anatolia" 1, S.77-80.
- 1983 - Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels, Ankara.
- 1991 - Die Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, Ankara.

Altman A.

2000 – The Išūwa Affair in the Šattiwaza Treaty (CTH 51: A, obv.10-24) Reconsidered, "UF" 32, p.11-21.

Archi A.

1977 – I poteri della dea Ištar hurrita-ittita, "OA" XVI, p.297-311.

Archi A. und Klengel H.

1980 - Ein hethitischer Text über die Reorganisation des Kultes, „AoF“ VII, S.143-157.

1985 - Die Selbstrechtfertigung eines hethitischen Beamten (KUB LIV 1), „AoF“ 12, S.52-64.

Archi A. – Pecorella P.E. – Salvini M.

1971 – Gaziantep e la sua regione. Uno studio storico e topografico degli insediamenti preclassici, Roma.

Astour M.C.

1979. The Arena of Tiglath-pileser III's Campaign Against Sarduri II (743 B.S.), „Assur“ 2/3, p.1-23.

1992 - The North Mesopotamian Kingdom of Ilânšurâ. - In: Mari in Retrospect. Fifty Years of Mari and Mari Studies" (ed.G.D.Young), Winona Lake, p.1-33.

1995 - Overland Trade Routs in Ancient Western Asia. - In: „CANE“ III, pp.1401-1420.

1997 - Ḫaššu and Ḫaššuwan: A Contribution to North Syrian History and Geography, „UF“ 29, p.1-66.

Bayram S.

1997 – New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts, "Archivum Anatolicum" 3, Ankara, p.41-66.

Beal R.

1986 - The History of Kizzuwatna and the Date of the Šunaššura Treaty, „Or.“ 55, p.424-445.

Beckman G.

1996 - Hittite Diplomatic Texts, Atlanta.

Beitzel B.J.

1992 - The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives. - In: „Mari in Retrospect“, p.35-57.

Bilabel Fr.

1927 - Geschichte Vorderasiens und Ägyptens vom 16.-11. Jahrhundert v.Chr., Heidelberg.

Bilgiç E.

1945/51 - Die Ortsnamen der „kappadokischen“ Urkunden im Rahmen der alten Sprachen Anatoliens, „AfO“ 15, S.1-37.

Bin-Nun Sh.

1975 - The Tawananna in the Hittite Kingdom, Heidelberg (= TdH 5).

Brandenstein C.-G. von

1940 - Zum churrischen Lexikon, „ZA“ 46, S.83-115.

Carruba O.

1977 - Beiträge zur mittelhethitische Geschichte.I-II, „SMEA“ 18, 1977, S.137-195.

1988 - Die Hajaša-Verträge Hattis. - In: „Documenta Asiae Minoris“ (= Festschrift H.Otten“), Wiesbaden, S.59-75.

Carter Ch.W.

1962 - Hittite Cult-Inventories, Chicago (Diss.).

Cavaignac E.

1931a - Les Annales de Subbiluliuma, Strassburg.

1931b - L'extension de la zone des Gasgas à l'Ouest, „RHA“ I, fasc.4, p.101-110.

1934 - Le premier royaume d'Arménie, „RHA“ 17, p.9-14.

1954 - Notes sur deux articles du Code hittite, „RHA“ 13, fasc.56, p.35-37.

1960 - Deux itinéraires militaires de rois hittites. à propos d'un ouvrage récent, „RA“ 54/2, p.89-90.

Collins B.J.

1987 - § 54 of the Hittite Laws and the Old Kingdom Periphery, „Or.“ 56, p.136-141.

Cornelius Fr.

- 1955 - Hethitische Reisewege, „RHA“ 13/57, S.49-62.
1958a - Geographie des Hethiterreiches, „Or.“ 27, S.225-251, 373-398.
1958b - Zur hethitischen Geographie: die Nachbarn des Hethiterreiches, „RHA“ 16, S.1-17.
1959a - Der Text des Ḫattušiliš III., geographisch erläutert, „RHA“ 17, fasc.65, S.104-116.
1959b - Die Annalen Ḫattušiliš I, „Or.“ 28, fasc.3, S.292-296.
1961 - Zur Geographie der Hethiter, „BiOr“ 18, S.214-218.
1963 - Neue Aufschlüsse zur hethitischen Geographie, „Or.“ 32, S.233-245.
1964 - Zur hethitischen Landeskunde. Ergebnisse der 2. W.Esch-Expedition 1962, „BiOr“ 1, S.11-15.
1967 - Neue Arbeiten zur hethitischen Geographie, „Anatolica“ 1, S.62-77.
1973 - Geschichte der Hethiter, Darmstadt.
1975 - Ein hethitischer Hexenprozess, „Revue Internationale de Droits de l'Antiquité“ XXII, Bruxelles, S.27-45.

Danmanville J.

- 1956 - Un roi hittite honore Ishtar de Šamuḫa (KUB XXXII 130), „RHA“ 14/59, p.39-61.
1962 - Le rituel d'Ištar de Tamininga: KUB XII 5, „RHA“ 20, fasc.70, p.51-61.

Darga M.

- 1969 - Über das Wesen des *HUWAŠI*-Steines nach hethitischen Kultinventaren, „RHA“ 27, fasc.84, S.5-20.

Dincol A.M. - Darga M.

- 1969-70 - Die Fest von Karaḫna, „Anatolica“ 3, S.99-118.

Delaporte L.

- 1936 - Les Hittites, Paris.
1940 - Malatya, Paris.

de Martino S.

- 1992 - Die mantischen Texte, Roma (= Chs I.7).
1995 - Die Unternehmungen des Muršili I. im südöstlichen Anatolien nach KUB XXXI 64+ (CTH 12), „AoF“ 22, S.282-296.
1996 - L'Anatolia occidentale nel medio regno Ittita, Firenze (= „EOTHEN“ 5).
1998 - Le accuse di Muršili II alla Regina Tawananna secondo il testo KUB XIV 4. - In: „EOTHEN“ 9, p.19-48.

de Roos J.

1984 - Hettitische Geloften: Een teksteditie van Hettitische geloften met inleiding, vertaling en critische noten (Diss., Universiteit van Amsterdam). Amsterdam.

1985-86 - Who was Kilišhepa?, „JEOL“ 29, p.74-83.

del Monte G.

1977 - Rez.: A.Ünal, Hattušili III (TdH 3), Heidelberg, 1974 (SMEA, fasc.XVIII, 1977, p.319-324).

1981 - Note sui tratti fra Hattusa e Kizuwatna, „OA“ 20, p.203-221.

1986 - Il trattato fra Mursili II di Hattusa e Niqmepa di Ugarit, Roma (= Oriens Antiqui Collecto 18).

den Hout Th.P.J.

1994 - Der Falke und das Kücken: der neue Pharao und der hethitische Prinz?, „ZA“ 84, S.60-88.

1995 - Der Ulmitešub-Vertrag: Eine prosopographische Untersuchung, Wiesbaden (= „StBoT“ 38).

1998 - The Purity of Kingship, Leiden - Boston - Köln.

Die Hethiter

2002 - Die Hethiter und ihr Reich, Stuttgart.

Ertem H.

1973 - Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini, Ankara.

Falkner M.

1957-1958 - Studien zur Geographie des alten Mesopotamien, „AfO“ XVIII, S.1-37.

Forlanini M.

1979 - Appunti di geografia etea. - In: „Studia Mediterranea“ I (=Fs.P.Meriggi), Pavia, p.165-184.

1980 - La prima lista di VBoT 68 e la provincia di Arinna, „SMEA“ XXII, p.71-81.

1983 - Gašipura e Gaziura, „Hethitica“ V, p.11-19.

1985 - Remarques Géographique sur les Textes Cappadociens, „Hethitica“ VI, p. 45-67.

1988 - La regione del Tauro nei testi hittiti, „Vicino Oriente“ 7, p.129-169.

- 1997 – Gab es eine hethitische Stadt Ḫamša?, "Archivum Anatolicum" 3, Ankara, S.117-123.
- 1998 – The Geography of Hittite Anatolia in the Light of the Recent Epigraphical Discoveries. – In: "III.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri" (Çorum 16-22 Eylül 1996), Ankara, p.217-222.

Forrer E.

- 1920 - Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches, Leipzig.
- 1922 - Die Inschriften und Sprachen des Ḫatti-Reiches, „ZDMG“ NF 1, S.174-269.
- 1926a - Forschungen, I/1, Berlin.
- 1926b - Die Boghazköi-Texte in Umschrift. II,2: Geschichtliche Texte aus dem Neuen Chatti-Reich, Leipzig (= WVDOG 42,2).
- 1928 – Armatana. – In: "RIA" 1, S.151.
- 1929 – Arzija. In: "RIA" 1/3, S.164.
- 1931 - Ḫajaša-Azzi, "Caucasica" IX, S.1-24.
- 1932 - Aripša. - In: „RIA“ Bd.1/2, S.144.
- 1937 – Kilikien zur Zeit des Hatti-Reiches, "Klio" 30, S.135-186.
- 1938 - Quellen und Brunnen in Alt-Vorderasien, „Glotta“ 26, S.178-202.

Forrer E. und Unger E.

- 1928 - Alzi. - In: „RIA“ 1, S.88-90.

Freu J.

- 1980 – Luwiya. Géographie historique des provinces méridionales de l'empire hittite: Kizzuwatna, Lukka, Milawatta, Nice ("Université de Nice, Fac. De Lettres, Document", 6).

Friedrich J.

- 1924 - Ein Bruchstück des Vertrages Mattiwaza-Šuppiluliuma in hethitischer Sprache, „AfO“ 2, S.119-124.
- 1925 – Aus dem hethitischen Schrifttum, Leipzig.
- 1926-1930 - Staatsverträge der Hatti-Reiches in hethitischer Sprache, Bd.1-2, Leipzig.
- 1946 – Hethitisches Elementarbuch. II Teil, Lesestücke in Transkription, Heidelberg.
- 1959 - Die hethitischen Gesetze. Transkription, Übersetzung, sprachliche Erläuterungen und vollständiges Wörterverzeichnis, Leiden.

Garelli P.

1963 - Les Assyriens en Cappadoce, Paris.

Garstang J.

1942 - Samuha and Malatya, "JNES" 1, p.450-459.

1943 - Hittite Military Roads in Asia Minor, "AJA" 47, p.35-62.

1944 - The Hulaya River Land and Dadassas: a Crucial Problem in Hittite Geography, "JNES" 3, p.14-37.

1948 - The Location of Paḫḫuwa, "LAAA" 28, p.48-54.

Gonnet H.

1968 - Les montagnes d'Asie Mineure d'après les textes hittites, "RHA" 26, fasc.83, p.93-170.

Götze A. (Goetze)

1924a - Das hethitische Fragment des Šunaššura-Vertrags, "ZA" 36, S.11-18.

1924b - Kleinasien zur Hethiterzeit. Eine geographische Untersuchung, Heidelberg.

1925 - Ḫattušiliš: der Bericht über sein Thronbesteigung nebst den Paralleltexten (= „MVAeG“ 29,3), Leipzig.

1929 - Zur Schlacht bei Qadeš, „OLZ“ XXXII, Kol.832-838.

1930a - Bemerkungen zu dem hethitischen Text AO 9608 des Louvre, "RHA" 1, S.18-30.

1930b - Zur Geographie des Hethiterreiches, "KIF" 1, Heft 1, S.108-114.

1930c - Die Pestgebiete des Muršiliš, "KIF" 1, S.160-251.

1930d - Neue Bruchstücke zum großen Text des Ḫattušiliš und den Paralleltexten, Darmstadt.

1933 - Die Annalen des Muršiliš, Leipzig (= „MVAeG“ 38).

1940 - Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography, New Haven.

1950 - In: "Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament" (ed. J.B.Pritchard), Princeton.

1953 - An Old Babylonian Itinerary, "JCS" 7, S.51-72.

1954 - The Linguistic Continuity of Anatolia as Shown by its Proper Names, "JCS" 8, N.2, p.74-81.

1957 - Kleinasien (II Aufl.), München.

1960 - Rez.: J.Garstang and O.R.Gurney, The Geography of the Hittite Empire, London, 1959 ("JCS" 14, 1960, p.43-48).

1962 - Rev.: "KBo X", "JCS" 16, p.24-30.

Grelois J.-P.

1988 - Les Annales Decennales de Muršili II (CTH 61.I), „Hethitica“ IX, p.17-145.

Gurney O.R.

1948 - Mita of Pahhuwa, „LAAA“ 28, p.32-48.

1973 - Anatolia c.1600-1380 B.C. - In: Cambridge Ancient History“, vol.III/2, Ch.XV, p.659-685.

1992 - Hittite Geography: Thirty Years on. - In: „Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp“ (eds. H.Otten et al.), Ankara, p.213-221.

Güterbock H.G.

1936 - Neue Ahhijavâ-Texte, „ZA“ 43, S.321-327.

1961a - The North-Central Area of Hittite Anatolia, „JNES“ 20, p.85-97.

1961b - The God Šuwaliyat Reconsidered, „RHA“ 19, fasc.68, p.1-19.

1964 - Sargon of Akkad mentioned by Ḫattušili I of Ḫatti, „JCS“ 18, 1964, p.1-6.

1973 - Hittite Hieroglyphic Seal Impressions from Korucutepe, „JNES“ 32, 1/2, p.135-147.

Güterbock H.G. and den Hart Th.P.J.

1991 - The Instruction for the Royal Bodyguard, Chicago (= „Assyriological Studies“ 24).

Haas V.

1970 - Der Kult von Nerik, Rome (= Studia Pohl 4).

1980 - Neue Textanschlüsse zu den hethitisch-hurritischen Ritualtafel KBo XX 129, „SMEA“ XXII, S.107-112.

1984 - Die Serien *itkaḫi* und *itkalzi* des AZU-Priesters, Rituale für Tašmišarri und Tatuḫepa sowie weitere Texte mit Bezug auf Tašmišarri, Roma (= CHs, I.Abt. Die Texte aus Boğazköy, Bd.I).

1985a - Betrachtungen zur Dynastie von Hattusa im Mittleren Reich (ca. 1450-1380), „AoF“ 12/2, S.269-277.

1985b - Die ältesten Nachrichten zur Geschichte des armenischen Hochlands. - In: „XENIA“ 17. Das Reich Urartu“ (Hrsg. V.Haas), Konstanz, S.21-30.

1994 - Geschichte der hethitischen Religion (= Handbuch der Orientalistik. Abt.1, Bd.15), Leiden.

2002 - Die hethitische Religion. - In: „Die Hethiter“, S.102-111.

Haas V. - Wegner I.

1996 - Die Orakelprotokolle aus Kuşaklı - Ein Überblick, „MDOG“ 128, S.110-113.

Haas V. - Wilhelm G.

1974 - Hurritische und luwische Riten aus Kizzuwatna, Neukirchen - Vluyn (=AOATS 3).

Hagenbuchner A.

1989 - Die Korrespondenz der Hethiter, Wiesbaden.

Hawkins J.D.

1998 - The Land of Išūwa: the Hieroglyphic Evidence. - In: "Acts of the III International Congress of Hittitology. Çorum, September 16-22, 1996 (eds. S.Alp, A.Süel), Ankara, p.281-285.

Heinhold-Krahmer S.

1988 - Zu Salmanassars I. Eroberungen im Hurritergebiet, „AfO“ 35, S.79-104.

Hoffmann I.

1984 - Der Erlaß Telipinus, Heidelberg (= „TdH“ 11).

Hoffner H.A.

1965 - The Elkunirša Myth Reconsidered, "RHA", t.23, fasc.76, p.5-16.

1976 - A Join to the Hittite Mita-text, „JCS“ 28, p.60-62.

1989 - The Ulmitešub Treaty (KBo IV 10 = CTH 106) with a New Join. - In: „Anatolia and the Ancient Near East (eds. K.Emre, B.Hrouda, M.Mellink and N.Özgülç), Ankara.

1997 - The Hittite Laws, Leiden-Boston-Köln.

Houwink ten Cate Ph.H.J.

1970 - The Records of the Early Hittite Empire, Leiden.

1984 - The History of Warfare According to Hittite Sources: the Annals of Hattušiliš I (Part II), „Anatolica“ XI, p.47-83.

1996 - The Hittite Dynastic Marriages of the Period between ca. 1258 and 1244 B.C., „AoF“ 23/1, p.40-75.

1998 - The alternative date for the Šunaššura Treaty (KBo I 5), „AoF“ Bd.25/1, p.34-53.

Hrozny B.

1919 - Hethitische Keilschrifttexte aus Boghazköi in Umschrift, Übersetzung und Kommentar, Leipzig (= „Boghazköi Studien“ 3).

1929 - Narâm-Sin et ses ennemis d'après un texte hittite, „ArOr“ 1/1, p.65-76.

Imparati F.

1964 - Le leggi ittite, Roma.

1974 - Una concessione di terre da parte di Tudhaliya IV, „RHA“ 32, p.5-209.

1990 - Obligations et manœuvres cultuels envers la divinité Pirwa, „Or.“ 59, p.166- 187.

1992 - A propos de temoins du traite avec Kurunta. - In: „Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honor of Sedat Alp“ (ed.H.Otten, E.Akurgal, A.Süel = „Fs.Alp“), Ankara, p.305-322.

Imparati F. - Saporetti C.

1965 - L'autobiografia di Hattušili I, „StClOr“ 14, p.40-85.

Jakob-Rost L.

1963 - Zu den hethitischen Bildbeschreibungen.II, „MIO“ 9, S.175-239.

1966 - Beiträge zum hethitischen Hofzeremoniell (IBoT I 36), „MIO“ 11, S.165-225.

Kammenhuber A.

1970 - A.Kammenhuber, Keilschrifttexte aus Boğazköy (KBo XVI), „Or.“ 39, fasc.4, S.547-567.

Kempinski A. and Kořak S.

1982 - CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I(?), „Tel Aviv“ 9, p.87-116.

Kinal F.

1953 - Géographie et l'Histoire des Pays d'Arzawa, Ankara.

Kinnier-Wilson J.V.

1962 - The Kurba'il Statue of Shalmaneser III, „Iraq“ XXIV, p.90-115.

Klengel H.

1963 - Zum Brief eines Königs von Hanigalbat (IBoT I 34), „Or.“ 32, fasc.3, S.280-291.

1964 – Neue Fragmente zur akkadischen Fassung des Aziru-Vertrages, „OLZ“ 59, S.437-445.

1965a - Die Rolle der „Ältesten“ (LÚ^{MES} ŠU.GI) im Kleinasien der Hethiterzeit, „ZA“ 57, S.223-236.

1965b – Der Wettergott von Ḫalab, „JCS“ 19, S.87-93.

1968 - Die Hethiter und Isuwa, „OA“ 7, S.63-76.

1976 - Nochmals zu Isuwa, „OA“ 15, S.85-89.

1977 - Išuwa. - In: RIA V/3-4, S.214-216.

1999 - Geschichte des Hethitischen Reiches, Leiden-Boston-Köln.

Klinger J.

1998 - Zur Historizität einiger hethitischer Omina, „AoF“ 25/1, S.104-111.

Korošec V.

1931 - Hethitische Staatsverträge. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung, Leipzig.

1942 - Podelitev hetitske pokrajine Dattasse Ulmi-Tesupu (= KBo IV 10), Ljubljana.

Košak S.

1978 – The Inventory of Manninni (CTH 504), „Linguistica“ 18, p.99-123.

Koşay H.Z.

1972 - Hitit Tapınağı Samuha Nerededir?, „Belleten“ 36, Sayı 144, s.463-468.

Kronasser H.

1963 - Die Umsiedlung der schwarzen Gottheit, Wien.

Kühne C.

1972 - Bemerkungen zu kürzlich edierten hethitischen Texten, „ZA“ 62, S.236-261.

Landsberger B.

1939 - Über den Wert künftiger Ausgrabungen in der Türkei, „Belleten“ III, S.207-241.

Laroche E.

1951 - Recueil d'onomastique hittite, Paris.

- 1953 - Suppiluliuma II, „Revue d'Assyriologie et d'Archeologie Orientale“ 47, p.70-78.
- 1958a - Lécanomancie Hittite, „RA“ 52, p.150-162.
- 1958b - Études sur les hiéroglyphiques hittites, „Syria“ 35, p.252-283.
- 1959 - Dictionnaire de la langue louvite, Paris.
- 1961 - Etudes de toponymie anatolienne, „RHA“ 69, p.57-98.
- 1965-68 - Textes mythologiques hittites en transcription. I - „RHA“ 23, 1965, p.63-178; II - „RHA“ 26, 1968, p.7-90.
- 1966 - Les Noms des Hittites, Paris.
- 1972 - Catalogue des textes hittites. Supplement 1, „RHA“ 30, p.94-133.
- 1976 - Glossaire de la langue hourrite. Première partie (A-L). „RHA“ 34, p.1-161.
- 1985 - Toponymes Hittites ou Pre-Hittites dans la Turquie moderne, „Hethitica“ VI, p.83-102.

Lebrun R.

- 1976 - Samuha foyer religieux de l'empire Hittite, Louvain-la-Neuve.
- 1980 - Hymnes et prières hittites, Louvain-la-Neuve.
- 1983 - Studia ad civitates Lawazantiya et Samuha pertinentia II. A. La tablette KUB LI 79 = Bo 585. B.A propos de KUB XLVIII 123. C. A propos de la riviere Tarmanna, „Hethitica“ V, p.51-63.

Lewy J.

1950. Ḫatta, Ḫattu, Ḫatti, Ḫattuša, and „Old Assyrian“Ḫattum, „ArOr“ XVIII/3, p.366-441.
- 1952 - Studies in the Historic Geography of the Ancient Near East.I. Šamši-Adad's Journey from Subat-Enlil to Mari, II. Old Assyrian Caravan Roads, „Or.“ 21, p.1-12, 265-292, 393-425.
- 1956 - Old Assyrian Evidence Concerning Kussar, „HUCA“ 33, p.45-57.
- 1961 - Amurritica, „HUCA“ 32, p.31-74.
- 1962 - Old Assyrian Evidence Concerning Kussara and its Location, „HUCA“ 33, p.45-57.

Liverani M.

- 1988 - The Fire of Ḫaḫḫum, „OA“27, p.165-171.
- 1992 - Studies on the Annals of Ashurnasirpal II. 2: Topographical Analysis (Quaderni di Geografica Storica, 4), Roma.

Loon van M.

1974 – The Euphrates Mentioned by Sarduri II of Urartu. – In : „Fs.Güterbock“, p.187-194.

Macqueen J.G.

1986 - The Hittites and their Contemporaries in Asia Minor, London (II edit.).

McMahon G.

1991 - Hittite State Cult of the Tutelary Deities, Chicago (= Assyriological Studies, v.25).

Mayer L.A. and Garstang J.

1923 - Index of Hittite Names, Section A. Geographical. Part I, London.

Meriggi P.

1962 - Über einige Fragmente historischen Inhalts, „WZKM“ 58, S.66-110.

Miller J.

1999 - The Expeditions of Hattusili I to the Eastern Frontiers, Tel Aviv (MA, Tel Aviv University).

Neu E.

1974 - Der Anitta-Text, Wiesbaden (= „StBoT“ 18).

Neumann G.

1988 – Die hethitisch-luwischen Ortsnamen auf *-issa-* und *-ussa-*. In: “Documenta Asiae Minoris” (Fs. H.Otten), Wiesbaden, S.255-261.

Oettinger N.

2002 – Indogermanische Sprachträger lebten schon im 3.Jahrtausend v.Chr. in Kleinasien. – In: “Die Hethiter”, S.50-55.

Orlin L.L.

1970 – Assyrian Colonies in Cappadocia, The Hague – Paris.

Otten H.

1938 - Ein Totenritual hethitischer Könige, „MDOG 78, S.3-11.

1950 – Die Gottheit Lelwani der Boğazköy-Texte, “JCS” 4, S.119-136.

1951 - Zu den Anfängen der hethitischen Geschichte, „MDOG“ 83, S.33-45.

1953a – Ein kanaaniäischer Mythos aus Boğazköy, “MIO” Bd.1, H.1, S.125-150.

- 1953b** – Die inschriftlichen Funde. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Boğazköy im Jahre 1952, "MDOG" Bd.86, S.59-64.
- 1957** – Keilschrifttexte, "MDOG" 91, 1957, S.73-84.
- 1958a** - Keilschrifttexte [Boğazköy 1952], „MDOG“ 91, S.73-84.
- 1958b** – Die erste Tafel des hethitischen Gilgamesch-Epos, "IM" 8, S.93-125.
- 1959-60** – Ein Brief aus Hattuša an Babu-ahū-iddina, „AfO“ 19, S.39-46.
- 1963** – Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches, "MDOG", Bd.94, S.1-23.
- 1967** - Ein hethitischer Vertrag aus dem 15./14. Jahrhundert v. Chr. (KBo XVI 47), „Istanbuler Mitteilungen“ 17, S.55-61.
- 1971** - Ein hethitisches Festritual, Wiesbaden (= „StBoT“ 13).
- 1973** – H̄atra. - In.: "RIA", Bd.IV/2-3, S.150.
- 1981** - Die Apologie H̄attušiliš III. Das Bild der Überlieferung, Wiesbaden (= „StBoT“ 24).
- 1988** - Die Bronzetafel aus Boğazköy. Ein. Staatsvertrag Tuthalijaš IV, Wiesbaden (= „StBoT“, Beih.1).

Otten H. - Rüster Chr.

- 1982** - Textanschlüsse und Dublikate von Boğazköy-Tafeln (81-90), „ZA“ 72, S.139- 149.

Pecchioli-Daddi F.

- 1982** - Mestieri, professioni e dignita nell, Anatolia itita (= Incunabula graeca 79), Roma.

Ramsay W.M.

- 1962** - The Historical Geography of Asia Minor, Amsterdam (repr. from 1890, London).

Riemschneider K.

- 1962** - Hethitische Fragmente historischen Inhalts aus der Zeit H̄attušiliš III, „JCS“ 16, S.110-121.

Rost L.

- 1963** – Zu den hethitischen Bildbeschreibungen, „MIO“ Bd.IX, S.175-239.

Russell H.F.

- 1984 - Shalmaneser's Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia According to the Assyrian Sources, „AnSt“ 34, 1984, p.171-201.

Safrastyan A.

- 1929 - Hittite Place Names, „Masis“, v.1, Nr.5, pp.104-107, v.1, Nr.8, p.189-192.
- 1947 - Kizzuwatna and some of its periphery (Rez. on: A.Goetze, Kizzuwatna and the problem of Hittite Geographie, New Haven, 1940), „BiOr“ 1947/2, p.38-46.

Salvini M.

- 1967 - Nairi e Uruatri. Contributo alla storia della formazione del regne di Urartu, Roma.
- 1994 - Una lettera di Hattusili I relativa alla spedizione contro Ḫahḫum, “SMEA”, fasc.XXXIV, p.61-80.

Sayce A.H.

- 1930 - Hittite and Moscho-Hittite, „RHA“ 1, fasc.1, p.1-8.

Schuol M.

- 1994 - Die Terminologie des hethitischen SU-Orakels. Eine Untersuchung auf der Grundlage des mittelhethitischen Textes KBo XVI 97 unter vergleichender Berücksichtigung akkadischer Orakeltexte und Lebermodelle.I, „AoF“ 21, S.73- 124, II, „AoF“ 21, S.247-304.

Schuler E. von

- 1957 - Hethitische Dienstanweisungen für höhere Hof- und Staatsbeamte, Graz.
- 1965 - Die Kaškäer. ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien, Berlin.

Siegelova J.

- 1986 - Hethitische Verwaltungspraxis im Lichte der Wirtschafts- und Inventardokumente. I-III, Praha.

Singer I.

- 1985 - The Battle of Niḫriya and the End of the Hittite Empire, „ZA“ 75, p.100-123.
- 1991 - The Title „Great Princess“ in the Hittite Empire, „UF“ 23, p.327-338.

Sommer F.

1920 - Ein hethitisches Gebet, „ZA“ 33, S.85-102.

1947 - Hethiter und Hethitisch, Stuttgart.

Sommer F. - Falkenstein A.

1938 - Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II.), München.

Soucek V. Und Siegelova J.

1974 - Der Kult des Wettergottes von Ḫalap in Hatti, „ArOr“ 42, S.39-52.

Starke F.

1985 - Die Keilschrift-luwischen Texte in Umschrift, Wiesbaden (= StBoT 30).

Stefanini R.

1962 - Studi ittiti, „Athenaeum“ 40, p.21-36.

1965 - KBo IV 14 = VAT 13049 (Atti della Accademia Nazionale dei Lincei XX), Roma, p.39-79.

Sturtevant E. and Bechtel G.

1935 - A Hittite Chrestomathy, Philadelphia.

Tani N.

2001 - More About the „Ḫešni Conspiracy“, „AoF“ 28, p.154-164.

Taracha P.

1997 - Zu den Tutḫalija-Annalen (CTH 142), „Die Welt des Orients“ 28, S.74-84.

Ünal A.

1974 - Ḫattušili III, Bd.1,1 und 1,2, Heidelberg.

Weidner E.

1923 - Politische Dokumente aus Kleinasien, Leipzig.

Werner R.

1967 - Hethitische Gerichtsprotokolle, Wiesbaden (= „StBoT“ 4).

Wilhelm G.

1982 - The Hurrians, London.

1988 - Zue ersten Zeile des Šunaššura-Vertrages. - In: "Documenta Asiae Minoris" (= Festschrift H.Otten"), Wiesbaden, S.359-370.

1997 - Kuşaklı-Sarissa. Bd.1: Keilschrifttexte, Fasz.1, Rahden/Westf..

Wilhelm G. - Böse J.

1989 - Absolute Chronologie und die hethitische Geschichte des 15. und 14. Jahrhunderts v.Chr. - In: High, Middle or Low? (Acts of an International Colloquium on Absolute Chronology Held at the University of Gothenburg 20th-22nd 1987[= Studies in Mediterranean Archaeology], Gothenburg, S.74-117.

Yakar J.

1980 - Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire, „MDOG“ 112, p.75-94.

1992 - Beyond the Eastern Borders of the Hittite Empire: an Archaeological Assessment. - In: „Fs.S.Alp“, p.507-516.

Zuntz L.

1937 - Un testo ittita di scongiuri, „Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed Arti“, 1937, T.XCVI, P.2, p.477-496.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

- աա.** - արական անձնանուն.
աի. - իգական անձնանուն.
աձ. - անհոլով ձև.
աքք. - աքքադերեն.
բաց. - բացառական հոլով.
ԴԿ - Դիմային կողմ.
է. - էթնիկական.
թկզ. - թերակղզի
լիդ. - լիդիերեն.
լուվ. - լուվիերեն.
ԽԻ - Խաթթուսիլիս III-ի Ինքնակենսագրությունը.
խեթ. - խեթերեն.
խուրր. - խուրրիերեն.
կար. - կարիերեն.
հ. - հայցական հոլով.
հայ. - հայերեն
հե. - հնդեվրոպական նախալեզու.
ՀԿ - Հակառակ կողմ.
հնվր. - հնավայր.
հուն. - հունարեն
ս. - սեռական հոլով.
ՍԽ - Սուպպիլուլիումաս - Խուկկանա (պայմանագիր).
ՍՇ - Սուպպիլուլիումաս - Շատտիվազա (պայմանագիր).
տ. - տրական հոլով.
ու. - ուղղական հոլով

ՀԱՆԴԵՍՆԵՐ ԵՎ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ

- ՊԲԶ** - Պատմա-բանասիրական հանդես (Երևան).
ՄՍԱԵԺ - Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ (Երևան).
ИФЖ = Պատմա-բանասիրական հանդես.
BOHA - Լրաբեր հասարակական գիտությունների (Երևան).
ABoT - Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri (Ankara, 1948).
AfO - Archiv für Orientforschung (Graz).

- AJA** - American Journal of Archaeology (Princeton - Concord).
AJSL - American Journal of Semitic Languages and Literatures (Chicago).
AnSt - Anatolian Studies (London).
AOATS - Alter Orient und Altes Testament. Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients (Hrsg. von Kurt Bergerhof - Manfred Dietrich - Oswald Loretz). Sonderreihe (Neukirchen).
AOF - Altorientalische Forschungen (Berlin).
ArOr - Archiv Orientalní (Praha).
ASVOA.4.3 - Atlante storico del Vicino Oriente antico, Fascicolo 4.3, Anatolia: l'Impero Hittita, Pavia, 1986 (M.Forlanini, M.Marazzi).
BiOr - Bibliotheca Orientalis (Leiden).
CHs - Corpus der Hurratischen Sprachdenkmäler (Roma).
CTH - E.Laroche, Catalogue des textes hittites, Paris, 1971.
GHE - J.Garstang and O.R.Gurney, The Geography of the Hittite Empire, London, 1959.
HUCA - Hebrew Union College Annual (Cincinnati).
IBoT - Istanbul Arkeoloji Müsclerinde bulunan Boğazköy Tabletlerinden Seçme Metinler (Istanbul, 1944ff.).
IM - Istanbul Mitteilungen (Istanbul).
JCS - Journal of Cuneiform Studies (New Haven).
JEOL - Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Geselschap „Ex Oriente Lux“ (Leiden).
JNES - Journal of Near Eastern Studies (Chicago).
KBo - Keilschrifttexte aus Boghazköy (Leipzig und Berlin, 1916ff.).
KIF - Kleinasiatische Forschungen (Weimar).
KUB - Keilschrifturkunden aus Boghazköy (Berlin, 1921ff.).
LAAS - Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (Liverpool).
MDOG - Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft (Berlin).
MIO - Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (Berlin).
MVAeG - Mitteilungen der Vorderasiatisch-Ägyptischen Gesellschaft (Berlin).
OA - Oriens Antiquus (Roma).
OLZ - Orientalistische Literaturzeitung (Berlin).
Or. - Orientalia (Roma).
RA - Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale (Paris).
RGTC - Répertoire Géographique des Textes Cuneiformes (Wiesbaden).
RGTC.5 - Kh.Nashef, Die Orts- und Gewässernamen der mittelbabylonischen und mittelassyrischen Zeit, Wiesbaden, 1982.
RGTC.6.1 - J.F. del Monte und J.Tischler, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Wiesbaden, 1978.

- RGTC.6.2** - J.F. del Monte, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Wiesbaden, 1992.
- RGTC.9** - I.M.Diakonoff and S.M.Kashkai, Geographical Names According to Urartian Texts, Wiesbaden, 1981 (= RGTC 9).
- RHA** - Revue hittite et asianique (Paris).
- RIA** - Reallexikon der Assyriologie (Berlin - New York).
- SMEA** - Studi Micenei ed Egeo-Anatolici (Roma).
- StBoT** - Studien zu den Boğazköy-Texten (Wiesbaden).
- StClOr** - Studi Classici e Orientali (Pisa).
- TAVO** - Tübinger Atlas des Vorderen Orient (Tübingen).
- TdH** - Texte der Hethiter, Heidelberg (1971ff.).
- UF** - Ugarit-Forschungen Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien - Palästinas (Neukirchen-Vluyn).
- VBoT** - A.Götze, Verstreute Boghazköi-Texte (Marburg, 1930).
- WZKM** - Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes (Wien).
- ZA** - Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie (Berlin).
- ZDMG** - Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Wiesbaden).

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- ☞ - Տեղադրության վերաբերյալ հեղինակային դիտարկումներ.
- ✧ - Հատուկ անուններ.
- ➔ - Հղումը համապատասխան տեղանվան վրա.
- [ ] - Բնագրում վերականգնված հատված.

Գ Լ ՈՒ Խ 1

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

^{URU}Alatarma/e

- ^{URU}A-la-tar-ma-aš (u) (KUB II 1 Դ4 I 45)
^{URU}A-la-tar-me-za (p) (KBo IV 14 Դ4 II 11)
^{URU}A-la-tar-ma (աժ) (KUB XXIII 72 Դ4 34; KUB II 1 Դ4 III 36)

Տեղադրությունը:

^mRGTC 6.1, S.6f. (Իսուվայի և Պախաուվայի մերձակայքում); *Ertem*, 1973, p.7.

1) Իսուվայում՝ *Խարբերդից* հարավ (*Капанцян, 1948, с.112*):

2) Նիխիրիյայի մոտ (^{URU}Nihiriya →) Խառանի շրջակայքում; KBo IV 14-ում և KUB XXIII 72-ում հիշատակվող քաղաքները նույնական են (*Meriggi, 1962, S.86*).

3) Նիխիրիյայից հյուսիս կամ արևմուտք (վերջինս՝ ժաման. *Բալիխ* գետի վերին հոսանքների շրջանում)(*Miller, 1999, p.120 n.363*):

♠

Առաջարկված տեղադրություններից երկուսը (1,2) հենվում են KBo IV 14-ի տվյալների վրա, որտեղ հիշատակվում է Նիխիրիյայի մերձակայքում տեղի ունեցած խեթա-ասորեստանյան ճակատամարտը: Նիխիրիյայի հետ կապը, KUB XXIII 72-ի հստակ տեղեկության հետ համադրմամբ (այստեղ Ալաթարման ներկայանում է որպես Իսուվայի կամ նրա դաշնակիցներից մեկի տարածքում գտնվող վարչական միավոր), առայժմ կարող է միայն ակնարկել դրա՝ Իսուվայի հարավային կամ հարավ-արևմտյան մասերում գտնվելու օգտին: Այնուամենայնիվ, տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

♠

^mPaḫauwaš – Պախաուվաս (աա)(KUB XXIII 72)

^dLAMMA – Պահապան/հովանավոր աստված (KUB II 1)

^dAla - Պահապան/հովանավոր աստված (KUB II 1)

KUR ^{URU}Alzi(ya) (Alše/i)

- KUR ^{URU}A-al-zi-ya (տ) (KUB XV 34 I 58 = KUB XV 38 I 6')
^{URU}A-al-zi-ya-az (p) (KUB XV 35 + KBo II 9 I 34)
^[U]^{RU}Al-zi-ya-az (p) (KUB XIX 20 Դ4 3')

KUR ^{URU} Al-zi-ya (ած)	(KUB III 87, 16')
KUR ^{URU} Al-še	(KBo I 1 Դ4 25,26; KBo I 3 Դ4 3,10,12; KBo XXVIII 113 Դ4? 12' [բոլորը աքք.])
KUR Al-še	(KBo I 4 II 9; KBo I 2 Դ4 6',7' [բոլորը աքք.])
[...]Al-ši	(KBo X 12 II 14)
KUR ^{URU} Al-še-i-ú (տքն.)	(KBo I 1 Դ4 50)
KUR Al-ša-i-ú (տքն.)	(KBo I 2 Դ4 31')
KUR Al-[.....]	(ABOT 16, 2')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.10* (*Մուրադսուի* և *Տիզրիսի* վերին հոսանքների միջև);
RGTC 6.2, S.3; Ertem, 1973, p.8f.

1) = ասորեստ. աղբ. Enzite, դասական աղբ. *Անզիտենն* (Anzitone) - *Եփրատի, Արածանիի* և *Տիզրիսի* ակունքների միջև, նաև *Խարպուտից* արևելք և հարավ-արևմուտք ընկած շրջանները (*Forrer, 1920, S.29; 1926a, S.128ff.; Forrer und Unger, 1928, S.88ff.; Weidner, 1923, S.8 Anm.1; Götze, 1957, S.185; Գուրզաձաե, 1959, c.362; 1960, c.195; Дьяконов, 1961, c.356; Kinnier-Wilson, 1962, p.103; von Schuler, 1965, S.66; Хачатрян, 1971, c.114сн.; Головлева, 1978, c.75; Russell, 1984, p.180ff.; RGTC 9, p.7; RGTC.5, S.27; Haas, 1985b, S.22*):

2) Անտիկ աղբ. *Արզանենն* (Arzanene)(*Cavaignac, 1934, p.13; Капанцяи, 1948, c.22, 143* [Սասունից արևմուտք]; *Wilhelm, 1982, p.25; Astour, 1979, p.2*):

Ալզիի տեղադրությունը Իսուվայից հարավ-արևելք և արևելք հենվում է ինչպես խեթական, այնպես էլ ասորեստանյան տեքստերի վկայությունների և հետազայի հայկ. *Աղծնիքի* հետ համադրման վրա:

^mAntaratli - Անտարատլի (աա) (KUB III 87)

KUR^{URU} Amb/para

^{URU} Am-ba-ra-za (բ)	(KUB XL 80 Դ4 12)
^{URU} Am-pa-ra (ած)	(KBo XVIII 50 Դ4 7,8)
KUR ^{URU} Am-ba-ra	(KBo XVI 20, ձախ սյուն.6')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.13; Ertem, 1973, p.9.*

= բյուզ. աղբ. *Ամարա* (*Աբարա*) (*Amara/Ābara*)՝ պավլիկյանների ամրոցը ժաման. *Դիվրիդիի մոտ* (*Forlanini, 1979, p.173 n.37*):

♣

Ամբարան մեկն է *Եփրատից* արևմուտք տեղադրվող այն բնակավայրերից, որոնք խեթական տեքստերում համարվում են Իսուվայի մասը կամ սերտորեն առնչվում են այս պետության հետ (*Sinawa, Maldiya*): Սա կարող է վկայել այն մասին, որ Իսուվան տարածվում էր նաև գետից արևմուտք:

^{URU}Aparhula

^{URU}A-pár-hu-u-la-an (h) (KUB XXIII 72 Դ4 29)

^{URU}A-pá[r-hu-u-la-an] (h) (KUB XXIII 72 Դ4 10)

[^{URU}A-pár]-hu-u-la-an (h) (KUB XXIII 72 Դ4 9)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.26; Ertem, 1973, p.12.*

♣

Տեքստից կարելի է ենթադրել, որ այս քաղաքը հազիվ թե գտնվեր Իսուվայի կամ նրա հետ միևնույն տեքստում հանդես եկող շրջաններից մեկի տարածքում: Այն հստակ հայտարարվում է որպես խեթական արքային պատկանող տարածք (նույնը նաև մյուս երեք քաղաքների մասին - ^{URU}Halmišna, ^{URU}Hurla, ^{URU}Pahhura →): Տես **Գլուխ 2.**

«Տեքստեր»:

^{ID}Aranzahi

^{ID}A-ra-an-za-ha-aš (u) (KUB XVII 9 I 14,19)

^{ID}A-ra-an-za-hu-uš (u) (KUB XVII 9 I 34)

^{ID}A-ra-an-za-ha-an (h) (KUB XVII 9 I 37)

[^I^DA-ra-an-za-ha-an-na (h) (KUB XXXVI 64 III 2')

]A-ra-an-za-hi-in (h) (KUB XXXVI 55 III 22')

^{ID}A-ra-an-za-hi (wā) (KBo XV 62 Դ4 III 14'; KUB XVII 9 I 26; Bo 68 I 16')

^{ID}A-ra-an-z[a-...]

^{ID}A-ra-an-za-hi-i[...]

A-ra-an-zi-ip-hi-na-a-ša (KBo XX 129 II 27)

A-ra-an-zi-hu-u-pa (KBo XX 129 II 31)

^{ID}A-ra-an-za-hi-it (KUB XXXIII 120 I 32)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.524f. (*Տիգրիսը կամ Մուրադսուն*); *Ertem, 1973, p.193.*

1) *Տիգրիսը կամ Մուրադսուն (Gelb. – In: „Fs.Della Vida“ 1, p.379.* հղումը ըստ RGTC 6.1):

2) *Տիգրիսը (Капанцян, 1948, с.60; Oettinger, 2002, S.55, map; Haas, 2002, 107):*

⚡

Բոլոր վկայությունները պահպանվել են խուրրիական ծագման առասպելաբանական կամ ծիսա-պաշտամունքային բնույթի տեքստերում: Տիգրիսի կամ Արածանիի միջև ընտրության հնարավորությունները մեծ չեն: Համենայնդեպս, անվանաբանական մակարդակով կարելի էր հակվել երկրորդի կողմը:

Կազմությունը:

1) Երկրորդ բաղադրիչ՝ zah-ը պետք չէ բխեցնել կասսիտերեն -šuh կամ -zuh «արև» բառից, այլ «ճահիճ, լիճ» նշանակող խուրրիերեն բառից, որը կարելի է համեմատել հայերեն և վրացերեն cah- (сах-) բառի հետ (նշանակում է «ճահիճ»)(*Капанцян, 1948, с.203 прим.3*):

2) Ծագում է խուրր. Arašših, Aranzih և սուբար.Aranzu, Aranšuh ձևերից. խեթական ձևը ներկայացնում է վերոհիշյալ միավորումը (*Gelb. – In: „Fs.Della Vida“ 1, p.379*):

3) Ծագում է հայ. ar(a)c «սպիտակ, փայլուն» արմատից (*Джаукян, 1988, с.74*):

^{URU} Arhita/Erhita

^{URU}A-ar-hi-i-ta (աժ) (KUB XXIII 72 Դ4 43)

^{URU}Ar-hi-ta (KUB XXVI 39 I(?) 32)

^{URU}E-er-hi-ta (KUB XXVI 62 IV 34')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.31; *Ertem, 1973, p.14.*

1) ^{URU}Arhita = ^{URU}Erhita (*Forrer, 1931, S.8*). տեղադրություն չի առաջարկվում:

2) Հարավ-արևելյան Հայաստանում Ուրա, Ինգալավա, Արիպաս, Խալիմանա, Հայասա և մյուս քաղաքների շրջանում (*Манандян, 1956, с.103сл.*):

3) Հայկ. *Ծովքի Քրի* քաղաքից (ժաման. *Քեղի*) հյուսիս-արևելք (*Хачатрян, 1971, с.109 сл., 140*):

4) Պախխուվայում (Հայաստանի մասը), հայկ. *Հաշտեանքի Երիզա* ավանը (*Խաչատրյան, 1998, էջ.36, 88, 90*):

5) = ուրարտ. աղբ. Արի՛ Վանա լճից արևմուտք (*Jahukyan, 1961, p.359*):

♣

Տեղադրությունը *Եփրատի* վերին հոսանքներում՝ Կունմախայի (→)(հայկ. *Անի-Կամախ*) և Պախխուվայի (→) հարևանությամբ (հնարավոր է, ոչ անմիջական) հենվում է KUB XXIII 72+-ի ենթատեքստի վրա, որտեղ հիշատակվում են՝ 1) Արխիտայի զորքի առկայությունը Կունմախա քաղաքի շրջանում, 2) Պախխուվայի և Արխիտայի՝ դաշնակից լինելը, 3) Դաշնակիցների հարձակումները Իսուվայի և Տիմիյայի (→)(ժաման. *Ջիմիմ*) վրա: Վ.Խաչատրյանի համադրությունը *Երիզա* ավանի հետ (1998) հենվում է այն մտայնության վրա, որ խեթերը այս տեղանունը կարող էին թարգմանել խեթերեն:

Արխիտայի մոտավոր տեղադրությունը կարող է ծառայել որպես լրացուցիչ փաստարկ Հայաստանի՝ *Երզնկայի* շրջանի հարևանությամբ գտնվելու օգտին:

Կազմությունը:

1) խեթ. *arha-irha-* «սահման», որից տեղանունը պիտի նշանակեր «սահմանային, եզերական» (*Капанцян, 1948, с.60 прим.1, с. 96-97 прим.2* [հմտ. Մամիկոնյանների *Երախանի* քաղաքը]; *Джаукян, 1964, с. 74 сл.; 1987, էջ 334; Խաչատրյան, 1998, էջ 44* [հայ. *երեզ* «եզր» բառից; խեթական ձևը հայկական տեղանվան թարգմանությունն է՝ խեթ. *arha* «սահման»]):

2) Գնարավոր է, առկա է -itta տեղանվանակերտ վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.103*):

◇

^dU takšannaš - takšannaš Ամարոպի աստված (KUB XXVI 39)

URU Arihuwa

URU A-ri-hu-u-wa (աժ) (KBo XVI 42 ԴԿ 9*)

URU A-ri-hu-w[a] (KUB XL 90 ԴԿ 14*)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.31; Ertem, 1973, p.14* (A-ri?-aš-ja).

Քաղաքի տեղադրության համար որևէ կովան չկա:

LÚ.MEŠZU.GI – ավագներ (KBo XVI 42)

URU Aripša

URU A-ri-ip-ša-aš (u)	(KBo IV 4 IV 5)
URU A-ri-ip-ša-a-an (h)	(KBo III 4 IV 37',39'; KBo IV 4 IV 12)
URU A-ri-ip-ša-a (ամ)	(KBo IV 4 IV 4,16,20)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.37; Ertem, 1973, p.16.*

1) Վանա լճի արևմտյան ափին գտնվող *Կզվան դաղը* կոչվող քերակղզում (*Forrer, 1931, S.16ff.; 1932, S.144; Манандян, 1956, с.99сл.; Haas, 1985, S.276f. Anm.86*):

2) *Երզրումի* մոտ գտնվող լիճ-ճահճի ափին ընկած *Բերդակ* կամ *Քյոսե-Մեհնեստ* գյուղերից մեկը, որտեղ VI դարի քյուզ. աղբյուրը հիշատակում է *Արաբեսուն* (Arabesson) բնակավայրը: Չի բացատրվում նույնացումը *Սեբաստիայի* և *Նիկոպոլիսի* մոտ գտնվող *Արաբիսոս* (Arabisos) կամ *Արեպսուն* (Arepson) բնակավայրի հետ (*Капанцян, 1948, с.54 слл.*):

3) *Արաբկիրից* արևելք՝ *Եփրատի* արևմտյան ափին գտնվող ճահճային տարածքում, քանի որ Մուրսիլիս II-ը չի հիշատակում *Եփրատի* գետանցումը (*Adontz, 1946, p.39f.*):

4) = ժաման. *Գիրեսուն* (անտիկ աղբ. *Կերասունտ*) (*Goetze, 1940, p.50; Garstang, 1943, p.50f.; GHE, p.37ff.; Дьяконов, 1968, с.82 прим.16*):

5) ժաման. *Կելկիտի* գետաբերանի մոտ՝ *Սև ծովի* ափին (*Jahukian, 1961, p. 385f.; Cornelius, 1973, S.3,193f.*):

6) ժաման. *Բինգյուլի* և *Դիյարբաքրի* միջև: «Մուրսիլիս II-ի տարեգրություններում» հիշատակվող «ծովը» կարող է լինել ժաման. *Չազար գյուլու* կամ *Գյոլջուկ* լիճը [= հայկ. *Ծովք - Ա.Ք.*](*Meriggi, 1962, S.82, 86; Բարսեղյան, 1963, էջ.310-311*): *Ծովքի* կամ *Վանա լճի* արևմտյան ափին (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93 ծան.4*):

7) *Չավանաբար*, եղել են երկու համանուն քաղաքներ (*Houwink, 1970, p.66*):

8) *Թորթում* գետի ավազանում, որտեղ գտնվում է *Թորթումի լիճը* (*Хачатрян, 1971, с.138сл.*): *Ճորոխի* միջին ավազանում, *Արաբ կալե* բերդը՝ *Սպերից* քիչ հյուսիս-արևելք, *Ճորոխի* մի թևի վրա (*Խաչատրյան, 1998, էջ 35*):

9) Երզնկայի մոտ (ASVOA 4.3):

Խեթա-հայասական ընդհարումների համատեքստը, նաև Հայասայի Արխիտա քաղաքի մերձակցությունը Կունմախային և Պախխուվային (տես *Arhita, Pakhuwa*), ավելի հավանական են դարձնում Արիպայի տեղադրությունը *Էրզրումի* շրջանում՝ ճահճացած լճի կամ *Թորրումի* լճի մոտ (2,8,9):

Կազմությունը:

1) Հե. *reip- «մաքուր» (*rei- «քերել, քերծել»)(*Jahukyan, 1961, p.385f.[= 1964, 62cl.]*) տեղանվանակերտ -sa վերջածանցով:

2) -sa վերջածանցով (*Դսորթածթե, 1961, c.208*).

3) Համեմատում է *Էգեյան ծովի* ավազանում անտիկ աղբյուրներով վկայված հնդեվրոպական ծագման (դակա-միսիական) *Արիսբե* (Arisbe) տեղանվան հետ, վերջինս մասնատելով որպես Ar-isbe (*Ջահուկյան, 1970, էջ 79*, հղում է է.Ֆոռերին):

4) Արևմտակովկասյան (աբխազա-ադրյան) ծագում ունի, որտեղ երկրորդ բաղադրիչը՝ կարարդիներեն և ադղերեն *rcы* «ջուր» բառից (*Ջահուկյան, 1987, էջ. 335-336*):

5) Հավանաբար, հիմքում ընկած է aripa- բառը (ինչ-որ անհայտ նյութական կազմություն)՝ -issա տեղանակերտ վերջածանցով (*Neumann, 1988, S.255 Anm.4*):

6) Հայ. առ «կողքին, առջև» + *ափ* (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*). սկզբնապես կարող էր հնչել *Arapс:

*Տես *Էգեյան ծովի* ավազանում (*Տրոադա, Լեսբոս, Բեոտիա* և այլն) անտիկ աղբյուրների հիշատակած համահունչ մեծաքանակ տեղանունները և անձնանունները, որոնց հնդեվրոպական ծագում է վերագրվում (*Դանդի, 1967, c.143cll.*): Հեղինակը այս տեղանունները մեկնաբանում է խեթերենով (Ara դիցանուն + isba/e «ծի») և բառացի բարգմանում «հեծյալ Ար» կամ «Ար աստծո ծի», սակայն գտնում է, որ դրանք կարելի է բարգմանել նաև որպես «Ար աստծո սրբավայր»: Հայասական տեղանվան պարագայում հնարավոր է ենթադրել դրափոխություն (sp > ps):

URU Ariwaššuhī[...?]

URU A-ri-wa-aš-su-ḫi[...] (IBoT II 131 ԴԿ 13)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.37*.

Չ Զաղաքի տեղադրության համար որևէ կովան չկա:

(KUR)^{URU}Armatana

URU Ar-ma-ta-na-aš (u)	(KBo VI 28 ԴԿ 13)
[...Ar-m]a-ta-na-an (h)	(KUB XXXIV 32, 8')
KUR ^{URU} Ar-ma-ta-na (աձ)	(KBo I 1 13,22[աքք]; KBo I 2 ԴԿ 3'; KBo XIV 8 III 8',17',19'; KUB XXXIV 32, 11')
[U] ^{RU} Ar-ma-ta-na	(KBo XII 67, 13')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.38f.; Ertem, 1973, p.17.*

1) Տեղադրությունն չի առաջարկվում, սակայն ենթադրաբար համարվում է կասկական երկիր (*Փ.Ասիայի* հյուսիս-արևելքում)(*Forrer, 1928, S.151*):

2) Իսուվայից հարավ (*Forrer, 1928, S.151; Goetze, 1940, p.25f.; Altman, 2000, p.13*); Խաթթիի հարավ-արևելքում (*Goetze, 1960, p.46*); *Մալաթիայից* հարավ (*ASVOA.4.3, map XVI*):

3) = ժաման. *Ռամիտա* (Ramitha), *Լաոդիկեայի* մոտ, *Յյուսիսային Սիրիայում* (*Cornelius, 1958a, S.239f.; 1958b, S.6f.*); երկրանուն է, որի մայրաքաղաքը խեթական դարաշրջանի Ugarit քաղաքն էր (*idem, 1973, S.144f.*):

4) Խեթ. (KUR)^{URU} Arawanna-յի (= դաս. աղբ. *Արավենե* [Arawene]) մոտ (*GHE, p.44f.*).

5) ժաման. *Կուրուչայի* շրջանի՝ *Արմտան* անունը կրող գյուղերից մեկը, *Եփրատի* կեոմանից արևմուտք (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 115, ծան.15; 1961, էջ.92-93*):

6) Յայասայում, *Կամախի* մոտ գտնվող *Արմտան* գյուղը (*երեմյան, 1961, էջ.102; Բարսեղյան, 1963, էջ.312-313*):

7) *Մալաթիայի* շրջանում՝ *Եփրատի* և խեթ. աղբ. Կիցցուվատնայի [Kizzuwatna] միջև (*Գուրգաձե, 1960, c.362*); Թեգարամայից արևմուտք (*Дьяконов, 1968, с.84сл.*):

♣

Տեղադրման միակ կովանը KBo VI 28-ում (տես **Գլուխ 2**) եղած հիշատակությունն է, որտեղ նշվում է արմատանացիների հարձակումը, որի արդյունքում նրանք հասել էին մինչև Կիցցուվատնայի սահմանները: Վերջինիս արևելյան, հյուսիս-արևելյան սահմանների հարցում առկա անորոշությունը թույլ չի տալիս կոնկրետ տեղադրություն առաջարկելու:

Կազմությունը:

Հայ. արմատ «արմատ, տոհմ, ցեղ» բառից (Հե-*mo* < *er)(*Джауцяян, 1988, с.76*).

URU *Arniya*

URU *Ar-ni-ya* (աճ) (KUB XXVI 39 I(?) 29')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.39; Ertem, 1973, p.15* (սխալմամբ թվարկված է *Arinna* գլխաբառի տակ).

1) Համադրում է Սարգոն II-ի մ.թ.ա.714թ. ուրարտական արշավանքի ընթացքում հիշատակվող *Armarili* նահանգի *Arna* կամ *Վանա լճի* հյուսիսային ափի մոտ հայկ. աղբյուրների մի շարք *Առնի* անունը կրող բնակավայրերի հետ (*Forrer, 1931, S.8*); ուրարտ. *Arna* [տեղադրում է *Վանա լճի* հյուսիսային անկյունից շուրջ 3 կմ հեռավորության վրա = վաղ հայկ. *Առին, Առեն, Ժաման. Առեն, Արեն*] (*Forrer, 1938, S.179*):

2) է.Ֆոռերի համադրություններն ընդունելի են միայն անվանաբանական մակարդակով (*Капанцян, 1948, с.94*):

3) Հնարավոր են երկու համադրություններ՝ ա) *Արնիս Մուշից* ուղիղ գծով 30կմ հարավ-արևելք և բ) *Արնիս՝ Վանա լճի* հյուսիս-արևելյան ափին՝ *Բերկրիի* և *Ականցի* միջև (*Манандян, 1956, с.103*); տես նախորդ տեսակետը:

4) Սպերի շրջանի *Առնոս* բնակավայրը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*):

♣ Ավելին, քան այս բնակավայրի՝ Հայաստյուն գտնվելը, հնարավոր չէ առաջարկել, հատկապես նկատի առնելով Հայկական լեռնաշխարհում համահունչ անունների մեծ քանակը:

Կազմությունը:

1) Տեղանվան հիմքում ընկած *arinna-* «աղբյուր» բառը դժվար է բխեցնել խեթերենից, քանի որ այստեղ այդ իմաստով օգտագործվում է *watar-* բառը (*Forrer, 1938, S.179*):

2) Տես *Բալկանյան թերակղզում* անտիկ աղբյուրներով վկայված *Արնիսսա* (*Arnissa*) բնակավայրը, որի անունը ծագում է հե. **or-no-* «հոսանք, գետ, հեղեղ», նաև *er-* «շարժել» հիմքերից (*Ջահուկյան, 1970, էջ 43*):

*Համահունչ է *Բալկանյան թերակղզում* (*Արնե* [*Arne*], *Arnissa* - *Բեռտիա, Թեսսալիա, Թրակիա, Մակեդոնիա, Իլլիրիա*), *Փոքր Ասիայում* (*Arinna*), *Իտալիայում* (*Արնա* [*Arna*]) հիշատակվող մեծաքանակ տեղանուններին, որոնց համար հնդեվրոպական ծագում է վերագրվում

(տես *Գոծոս, 1967, Բ.93ՅԼԼ.*): Սա կարող է վկայել հայաստանի տեղանվան հնդեվրոպական ծագման օգտին:

✧

^dU - Անպրոպի աստված

URU **Artašušša**

URU Ar-ta-šu-uš-ša (աժ) (KUB LVI 40 Դ4 IV 19')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.13.*

☞

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

✧

[^d...] - Կսիտայիմա - դիցանուն:

KUR ^{URU} **Arziya**

URU Ar-zi-ya-an (h)

(KUB XIV 22 I 8')

URU Ar-zi-ya-za (p)

(KUB XXXI 79,13')

KUR ^{URU} Ar-zi-ya (աժ)

(KBo V 6 II 6(?); KUB XIV 22 I 14')

URU Ar-zi-ya

(KBo I I Դ4 47'[wpp.]; KBo I 4 IV 29'[wpp.];
KBo IV 10 Դ4 1; KBo IV 13 I 37'; KBo V 9 IV 2;
KUB VI 45 II 24,25 = 46 II 64,65; KUB VIII 82
Դ4 15'; KUB XIV 22 I 9'; KUB XIX 50 + IV 15';
KUB XXI 1 + IV 15; KUB XXXI 83 Դ4 8';
KUB XL 43 Դ4 6'; StBoTB I III 95)

URU Ar-z[i-ya]

(KUB LIX 6 IV 13')

URU A[r-zi-ya]

(KBo V 3 Դ4 I 52)

URU A-ar-zi-[ya]

(ABoT 56 II 21)

[^{URU}A]r-zi-ya

(KUB XXXII 85 I? 3)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.45; RGTC 6.2, S.14; Ertem, 1973, p.19f.*

1) Անտիկ աղբ. *Տոմարզայի* (Tomarza) մոտ (*Forrer, 1926.a, S.44; 1929, S.164*).

2) Անտիկ աղբ. *Չարայի* (Zara) և *Սիվաս-Սերաստիայի* միջև (*GHE, p.36*):

3) = անտիկ աղբ. *Մազակա* (Mazaka, հայկ. *Մաժաք - Ա.Ք.*), ժաման. *Կայսերի*; *Արգոնո լեռան* (= ժաման. *Էրջիյաս*) անվանումը կապված է

այս քաղաքի անվան հետ (զուտտուրալ հնչյունի քնայնացման արդյունքում, ինչպես խեթ. ^{URU}Harkiuana - ^{URU}Harziuna անցման դեպքում)(*Cornelius, 1958a, S.381 Anm.2, 389f.; 1973, S.133f.*):

4) Միջն. հայկ. Արծն քաղաքը (ժաման. Կարազ) *Բթառիճից* արևելք (*Хачатрян, 1971, с.66сл.; 139сл.*):

✧
Եփրատի մոտ կամ Հալիսի վերին հոսանքներում (տես **Գլուխ 2. KUB XXXI 79**):

Կազմությունը:

Լուվ. arziya- «տնկատան(?)» (*Laroche, 1959, p.32; 1961, p.80*):

✧
^dZABABA – Չաբաբա (աստված) (KBo I 4; KBo V 3; KBo V 9; KBo XXII 40; KUB XIX 50; KUB XXI 1; StBoT.B.1)

^dU – Ամպրոպի աստված (KUB XIV 13)

DINGIR^{MES} – աստվածներ (KBo IV 13)

DINGIR.LU^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} – արական (և) իգական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

ĪUR.SAG^{MES} ĪD^{MES} – լեռներ (և) գետեր (KUB VI 45/46)

(KUR) ^{URU}Azzi

KUR ^{URU} A-az-zi (աձ)	(KUB XXVI 79 I 15')
KUR ^{URU} Az-zi	(KBo IV 4 III 57; KBo IV 39, 42, 52; KUB XVIII 2 Դ4 16'; KUB XXII 62, 12'; KUB XXVI 12 II 14'; KUB XXVI 79 I 1'; KUB XLIX 1 I(?) 25; IBoT I 32 Դ4 1,11)
[KUR ^{URU} A]z-zi	(KUB XIV 4 IV 24)
KUR ^{URU} Az	(KBo V 3 + III 77'; KBo XXII 40 + Դ4 47; Kuşaklı, Nr.14 Դ4 8',10')
KUR Az-zi	(KBo III 4 IV 18',19',23',25'; KBo XXIII 115 Դ4(?) 2'; KUB XXVI 79 I 18'; KUB XXXVIII 6 IV 13'; KUB XXXVIII 10a, 12')
^{URU} Az-zi	(KBo III 4 III 93; KBo IV 4 III 59,66,71, IV 28,29,43,44; KBo VI 28 Դ4 11; KUB XVIII 2 Դ4 10'; KUB XLII 69 Դ4 4'; KUB XLVIII 105 + KBo XII 53 Դ4 21'; KUB XLIX 70 Դ4 20',21'; KUB LII 86, 10')
[...]A-az-zi?	(KBo XLIV 5, 4')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.59f.; RGTC 6.2, S.19; Ertem, 1973, p.23.*

** A. և Հայասան նախապես եղել են տարբեր քաղաքական միավորներ, որոնք հետագայում միավորվել են (*Forrer, 1931, S.4f.*): Խուլկկանայի պայմանագրի կնքման պահին Ազգի և Հայասա տերմինները կիրառվել են որպես հոմանիշներ. Ազգին եղել է Հայասայի արևմտյան մասը (*Götze, 1930a, S.25; Friedrich, 1930, S.103f.; GHE, p.29ff.; Adontz, 1946, p.28,40; Մարտիրոսյան, 1957, էջ 118; Բարսեղյան, 1963, էջ.307-308*):

*** Հայասան և Ազգին միևնույն քաղաքական միավորի տարբեր անվանումներն են, առաջինը՝ էթնիկական, իսկ երկրորդը՝ ոչ էթնիկական ծագում ունի (*Кананцян, 1948, с.37*):

1) *Կիլիկիայի* հարևանությամբ (*Bilabel, 1927, S.261ff.*):

2) = հայկ. *Աղծնիք*, անտիկ աղբ. *Արզանենեն* (Arzanene) (*Safrastyan, 1929, p.190*).

2) Ազգին սահմանակից էր Վերին երկրին Հալիսի ակունքների շրջանում. Ազգի-Հայասան վերահսկում էր *Եփրատի* երկայնքով անցնող *Երզնկա-Էրզրում* ճանապարհը (*Götze, 1930a, S.24f. GHE, p.29ff.; von Schuler, 1965, S.13*); *Ճորոխի* հովտում, իսկ Հայասան՝ *Տրապիզոնի* շրջանում (*Delaporte, 1936, p.40*[քարտեզ], p.168[քարտեզ]); հայկ. *Երեզ-Երզնկայի* և *Էրզրումի* միջև (*Safrastyan, 1947, p.38f.*):

3) = հայկ. *Ակիլիսենեն* գավառը (*Cavaignac, 1934, p.14*); Վերին *Եփրատի* և *Սև ծովի* միջև (*Cavaignac, 1931b, p.106*):

4) *Սև ծովի* մոտ (*Cornelius, 1958a, S.239ff.*); ժաման. *Յեշիլըրմակ* գետի (անտիկ աղբ. *Իրիս*) ստորին հոսանքում ընդհուպ մինչև *Հալիս* (*Cornelius, 1958b, S.3* [S.2-5 = տեղադրման հիմնավորումը]; 1967, S.68); Փ.Ասիայի հյուսիս-արևելքում (*Kinal, 1953, p.7*); *Կելիսի* ստորին հոսանքի շրջանում, որտեղ գտնվել է գլխավոր քաղաք Ուրան (= ժաման. *Չորոզթեփե* հնավայրը) (*Cornelius, 1967, S.68f.*); *Ամասիայից* մինչև *Սև ծովն* ընկած շրջանում՝ *Իրիս* – *Յեշիլըրմակի* ստորին հոսանքներում (*Cornelius, 1973, S.18*); մայրաքաղաքը՝ ^{URU}Hayasa (= ? *Կելիսի* ստորին ավազանում գտնվող *Չորոզթեփե* հնավայրը՝ ժաման. *Էրբա՛այի* մոտ (*idem, S.38, 71, 149, 193f.*):

5) Իսուվայից հյուսիս (*Goetze, 1940, p.25f., 40f.*); Վերին *Եփրատի* արևելյան մասում (*Grelois, 1988, p.31*). քարտեզի վրա նշված է Իսուվայից հյուսիս՝ *Կարասու-Եփրատի* հարավային ափին; *Եփրատի* վերին հոսանքի ափին, ժաման. *Դերսիմի* գանգվածի շուրջը (*Adontz, 1946, p.28ff.*); *Դերսիմի* ստորոտներից, այն է՝ Հայասայից մինչև Իսուվա (*Բարսեղյան, 1963, էջ.309-310*):

6) Փոքր Հայքում Անտոնինոս կայսեր երթուղուն հիշատակվող Ազա քաղաքը (Aza)՝ Դրակոնիսի և Սատալա-Սատաղի միջև, վերջինից շուրջ 40կմ արևմուտք (Копанцян, 1948, с.42слл.); Կարասուից հյուսիս (Ազգին Հայաստանի արևմտյան մասն է) (Forlanini, 1979, map); ընդունում է Գր.Ղափանցյանի համադրությունը դասական և միջն. աղբ. Ազա (Aza) բնակավայրի հետ (Forlanini, 1979, p.184 n.102 [հղում է Jahukyan, 1961, p.357]); ժաման. Կելկիտի հովտում. հմնտ. անտիկ աղբ. Аха (ASVOA 4.3):

7) ժաման. Խարշիտի հովտում՝ մինչև Գիրեսուն (Дьяконов, 1968, с.81слл., прим.16):

8) Կազմել է Հայաստանի մասը: Ընդգրկել է Թորթում գետի ավազանը, հարավ-պոնտական լեռներից մինչև Եփրատ: Հայկ. Ազորդ գավառը՝ Թորթումի ավազանում, որտեղ կան և լիճ և լեռներ. Ազգին քաղաքանուն չէ (Хачатрян, 1971, с.128слл.); Խաչատրյան, 1998, էջ 35; Հարությունյան, 2001, էջ 105); Բայրուրթի շրջանում Եփրատի և ճորդիսի ակունքների միջև, Հայաստանից հարավ (Gurney, 1973 map):

9) ժաման. Բինգյուլից մինչև Դիյարբաքը ընկած շրջանը (Meriggi, 1962, S.86):

Անկասկած, Ազգին հանդիսացել է Հայաստան-Ազգի ֆեդերատիվ պետության (տերմինը պայմանական է)՝ Խաթթիին սահմանակից շրջանը: Այն փաստը, որ խեթա-հայաստական (ազգիական) ընդհարումները, ըստ առայժմ հայտնի տեքստերի, ընթացել են Եփրատից հյուսիս՝ Գայլ գետի միջին (հնարավոր է՝ նաև ստորին) գտնվող Գայլ գետի անմիջական հարևանությամբ (գետի միջին հոսանքների շրջանից հյուսիս, արևելք կամ հարավ-արևելք): Այս հոսանքների շրջանից հյուսիս, արևելք կամ հարավ-արևելք: Այս երկիրը Հալիսի վերին հոսանքներից մինչև Սև ծով ընկած հատվածում տեղադրելու փորձերը դժվար են համատեղվում առկա տեքստային վկայությունների հետ:

Կազմությունը:

1) Եթնիկական ծագում ունի, որով հետագայում կոչվել է երկիրը (Adontz, 1946, p.275):

2) Եթնիկական ծագում չունի. հնարավոր է, բնակավայրի անվանում է (Копанцян, 1948, с.42сл.):

3) Հնարավոր է, հայ. ազն «ազգ, ցեղ, սերունդ, տոհմ»՝ հե. *g'en- հիմքից (Jahukyan, 1961, p.394f.[=1964, с. 78сл.])

4) Խեթ. Azzi udne «Ազգի երկիր» ձևից պիտի ծագեր հուն. աղբյուրների Ամազոնես (Amazon) ցեղանունը (ժողովրդական ստուգաբանության միջոցով): Վերջինս պիտի ստուգաբանվի որպես «Ազգի երկրի կին» (Am-azziudnejas): Ազգիի տարածքում նշում է am-

«մայր, կին» (Lallwort) բաղադրիչը պարունակող մի շարք տեղանուններ - *Ամիսոս* (Amisos), *Ամասիա* (Amasia), *Ամաստրիս* (Amastris) (*Cornelius, 1973, S.269f.*):

5) Հայ. ազ- հիմքից (ազազուն «չոր», ազազեմ «չորացնել»)(*Джаукян, 1988, с.74; Խաչատրյան, 1998, էջ 41*):

✧
^dU^{KUR} Azzi - Ազգիի Ամարոպի աստված (KUB XXXVIII 6; KUB XXXVIII 10)
^{NA4} hekur^{URU} Uraš - Ուրա քաղաքի hekur տաճար (KUB XXXVIII 6; KUB XXXVIII 10)

URU Gašmiyaḥa

^{URU}Ga-aš-mi-ya-ḥa (աժ) (KUB XXVI I(?) 39, 34')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.192; Ertem, 1973, p.30.*

= հայկ. *Կասմա*, բուրք. *Քեսմե՛* ժաման. *Դիվրիդիի* և *Բինկյանի* (ժաման. *Պինգան - Ա.Ք.*) միջև, *Զինարայի* մոտ (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119; 1961, էջ 98*):

✧ և Մարտիրոսյանի տեղադրությունը հենվում է միայն ժամանակակից բնակավայրի հետ հնչյունական նմանության վրա և չի կարող ամրապնդվել այլ փաստարկներով: Գտնվել է Հայաստան. տեղադրման համար որևէ հիմք չկա:

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -իա վերջածանցը (*Капанцян, 1948, с.60 прим.1*):

2) Հմմտ. հուն. *kosmos* «զարդ; կարգ; տիեզերք» (հե. *k'ens-), հայ. *կազմ* «զրահ; կազմ; զինված» (*Jahukyan, 1961, p.390 [= 1964, с.70]*):

3) Հմմտ. դակա-միսիական Kadmos անձնանվան հետ, գտնելով, որ կապը կարող է տարբեր աղբյուրներից եկող ծագումնային ընդհանրության արդյունք լինել (*Ջահուկյան, 1970, էջ.72,80*):

✧
[^d...] -իսիս – [...] -խուխուս (դիցանուն)

URU Gazu[]

^{URU}Ga-zu-u-[] (KUB XXVI I(?) 39, 31')

*ս նշանից հետո տեքստում առկա է մի փոքր լակունա և դժվար է որոշել, արդյոք վերոհիշյալ նշանով ավարտվում է տեղանվան գրությունը:

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.206; Ertem, 1973, p.31.*

1) Հավանաբար, ժաման. *Հազր* բնակավայրը՝ *Բիթլիսից* ուղիղ գծով 60կմ հարավ-արևմուտք (*Манандян, 1956, с.103*): Չի ընդունում Գ.Գիորգաձեն (*Гюргевадзе, 1960, с.195 прим.20*):

2) = ուրարտ. աղբ. *Հазани՝ Մալաթիայի* շրջանում (*Jahukyan, 1961, p.359*):

3) Ընթերցում է *Gazu[mara]* և համադրում է խեթ. *Gazzimara*-ի հետ (= ժաման. *Թուրխալ*) (*Cornelius, 1958a, S.392*):

♠

Առաջարկված երկու տեղադրությունները (1,2) անընդունելի են Հայաստանի առնչվող տեքստային նյութերի հնարավորությունների տեսանկյունից: Երրորդ համադրությունը հիմնագուրկ է, քանի որ *Gazzimara/Gazziura/Gašipura* քաղաքը գտնվել է Հայաստանի մոտավոր տարածքից շատ արևմուտք՝ ժաման. *Թոքատի* և *Ամասիայի* միջև (*Forlanini, 1983*):

Կազմությունը:

1) Իրանական (նոր պարսկ. *ganj*, հայ. *ganj*), կամ ուրարտ. *gazuli* «հրաշալի, գերազանց, լավ» (հայասերենի միջնորդավորմամբ) (*Jahukyan, 1961, p.397 [=1964, с. 82]; հմմտ. 1987, էջ 337*):

2) Հայ. *գազ* «աքցան» (*Խաչատրյան, 1998, էջ.43*):

3) Հմմտ. համահունչ դակա-միսիական *Gaza* (տեղանուն և անձնանուն) (*Ջահուկյան, 1970, էջ.80*):

✧

^d*Unagaštaš* – Ունագաստաս (դիցանուն)

KUR ^{URU}Հayaša

^{URU} Ha-a-ya-ša-aš (u)	(KBo XVI 45 Դ4 4)
^{URU} Ha-ya-ša-aš (u)	(KBo IV 4 II 71)
^{URU} Ha-a-ya-ša-an (h)	(KBo XVI 45 Դ4 3)
^{URU} Ha-ya-ša-an (h)	(KBo IV 4 II 56)
^{URU} Ha-ya-ša-az (p)	(KBo II 9 + I 35; KUB XIV 4 IV 31)
KUR ^{URU} Ha-ya-ša-za (p)	(KUB XIX 20 Դ4 2')
KUR ^{URU} Ha-ya-ša (աձ)	(«Սև» I 6, II B 80', B 87', III 82' (AB), IV 43', 44', 58'; KBo IV 4 II 16)
KUR ^{URU} Ha-a-ya-ša	(«ՍԳ», քեկոր 13,42,44; քեկոր 40 I/II? 6'; HKM 96, 12')
KUR ^{URU} Ha-ya-ša	(«Սև» I 4, III 74'[AB])

KUR ^{URU} Ha-ya-[ša]	(«ՍԳ», քեկոր 39 III 13')
KUR ^{URU} Ha-[ya-ša]	(«ՍԳ», քեկոր 13, 43)
[KU]R ^{URU} Ha-ya-ša	(KBo XXXIV 91, 2')
[K]UR ^{URU} Ha-ya-ša	(«ՍԳ», քեկոր III 7')
[KUR ^{URU} Ha-ya]-ša	(«ՍԳ», քեկոր 40 I/II? 5')
^{URU} Ha-a-ya-ša	(KBo XIX 128 VI 19)
^{URU} Ha-i-ya-ša	(KBo XIX 128 II 10)
^{URU} Ha-ya-ša	(«ՍԽ» IV 30', 41', 42', 51'; «ՍԳ», քեկոր 10, 3'; KBo IV 4 II 21, III 22,25; KBo IV 13 VI 33; KUB XII 2 I 24'; KUB XIV 17 III 4'; KUB XIV 28+ I 4',7',13'; KBo XVI 6 II 7'; KUB XIX 30 IV 11'; KUB XXVI 39 I(?) 26'; KUB XXVI 79 IV 7'; KUB XXXIV 23 I 24')
[^{URU} H]a-ya-ša	(KBo IV 4 I 19)
[^{URU} H]a-ya-š)a	(«ՍԳ», քեկոր 40 I/II? 4')
[.....-š)a	(KBo IV 14, 4')
[.....]-ša	(KBo IV 14, 5')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.63f.; RGTC 6.2, S.22; Ertem, 1973, p.34f.*

1) *Վերին Եփրատի* հովտում, հյուսիսից սահմանակից էր կասկերին, որոնց տարածքը արևելքում հասնում էր մինչև *Գալլ գետի* և *Յալիսի* գետաբերանը (*Adontz, 1946, p.39f.*); *Կարասուի* հոսանքի երկայնքով կասկական *Tibiya* երկրի հետ սահմանն անցնում էր *Կեմախ-Երզնկա* գծով (*Գուրգաձե, 1961, c.109* [հղում է Ն.Ադոնցին]); *Կարասուից* հյուսիս. Ազգին *Յայասայի* արևմտյան մասն է (*Forlanini, 1979, map*):

2) = *Բասեանք*, ժաման. *Փասին* (Pasin) (*Safrastyan, 1947, p.40*): Ազգին և *Յայասան* երկու ժառանգական թագավորություններ էին, որոնք ֆեոդալական դաշնության ձևով կապված էին Խուրրիին, ինչպես Իսուվան, Ալզին և Խանիգալբատը:

3) *Капанцян, 1948* (տես *Azzi*):

4) *Վանա լճից* հյուսիս և արևմուտք մինչև *Կարասու-Եփրատ* (*Манандян, 1956, c.106*): *Յայասայի* համանուն մայրաքաղաքը գտնվել է *Վանա լճի* հյուսիսային ափին և նույնն է ինչ *Սարգոն II-ի* մ.թ.ա.714թ. դեպի Ուրարտու արշավանքի ընթացքում հիշատակվող «ինն Ուայախս» քաղաքը (^{URU}Uayais labīru)(*c.126cl.*)

5) *Բարձր Յայքի* հյուսիսային մասերում (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ. 102,113*): *Մնձուրի* լեռներից մինչև *Վանա լիճ* (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93*): «Բուն *Յայասան*» ընդգրկել է *Դերսիմի* հարավը և ողջ *Խարբերդի*

դաշտը; Հայաստանի արքա Կարաննիին հաջողվել էր միավորել հետագայի ամբողջ Փոքր Հայքը և Բարձր Հայքի հարավ-արևմուտքը (*Նույն տեղում, էջ.98-101*): «Հայաստանի դաշնակցությունը» (հեղինակի տերմինն է) ընդգրկել է հետագայի Հայաստանի հետևյալ մարզերը՝ Անձիտ, Դարանաղի, Եկեղիք, Դերջան, Կարին, Մանանաղի, Խորձեան, Պաղնատուն, Բալահովիտ, Անգեղ տուն, Սասուն, Խոյթ, Տարաւն: Հայաստանի կենտրոնական շրջանը գտնվել է *Արածանիի* հոսանքներում, արևելքում հասնելով մինչև Վանա լիճ, արևմուտքում Կապադոկիայի արևելքը, հյուսիսում՝ մինչև Կարին-Մալաթիա գիծը (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ. 114-115*): «Հայասան» միաժամանակ և քաղաքանուն է և երկրանուն (*Նույն տեղում, էջ 118*):

6) Հայաստանի կենտրոնը գտնվել է *Երզնկայի* շրջանում, իսկ գլխավոր քաղաքը՝ Հայիք կամ Հայեք գյուղի տեղում (ժաման. *Բայբուրթ քաղաքից 40կմ հարավ-արևմուտք*) (*Բարսեղյան, 1963, էջ 309*):

7) Մ.թ.ա.XIV դարում ընդգրկել է Հայկական լեռնաշխարհի (տեքստում Հայաստանի - Ա.Ք.) ողջ արևմուտքը (*Cavaignac, 1934, p.14*); Հայկական լեռնաշխարհի արևմտյան հատվածը՝ Հայկական Տավրոսի, Եփրատ գետի և Սև ծովի միջև (*Хачатрян, 1971, с.139*ռու.; *Խաչատրյան, 1998, էջ.34-36*): Ընդգրկում էր նաև Կումմախան, Իսուվան, Պախխուվան և Ծուխման (*Նույն տեղում, էջ.37-38*).

8) Իսուվայից հյուսիս՝ դեպի Սև ծով ընկած շրջանում կասկերից արևելք (*Cavaignac, 1931b, p.105f.*): Մուրադուտի և Կարասուտի միջև (*Goetze, 1940, p.40f.; Laroche, 1985, p.93, map*).

9) Երզնկա-Տրապիզոն-Էրզրում եռանկյան մեջ: Հայաստանի արևմուտքից սահմանակցում էին Պախխուվան և Իսուվան, իսկ Կումմախան եղել է Հայաստանի սահմանի մոտ (*Haas, 1985b, S.22ff.*):

10) Եփրատի, Ճորոխի և Իրիս-Յեշիլըրմակի միջև (*Götze, 1924b, S.6, քարտեզ*); Բարձր Հայքում (*Götze, 1925, H.1, S.9 Anm.8, H.2, S.21 Anm.7; 1930b, S.113, Anm.2; Friedrich, 1930b, S.103f.; Forrer, 1931, S.4f.*): Էրզրումից արևմուտք՝ Բարձր Հայքում (*Дьяконов, 1961, с.362*[քարտեզում տեղադրված է Վերին Եփրատի վերին հոսանքներից հարավ - Ա.Ք.]); Ճորոխի հովտում, կենտրոնը՝ Բայբուրթ քաղաքի մոտ (*Дьяконов, 1968, с.81*ռու., см. прим.16); Վերին երկրից արևելք՝ Երզնկայի և Էրզրումի շրջաններում (*Macqueen, 1986, p.46ff.; Yakar, 1992, p.508ff.* լժաման. Աշկալե - Էրզրումի դաշտ); Եփրատի ակունքների շրջանում և դրանից արևելք (*Die Hethiter, map - XV-XIVc., XIIIc.*):

11) Է.Ֆոռեթի, Հ.Մանանդյանի և Գր. Ղափանցյանի տեղադրումների հիման վրա նշում է, որ Հայաստանի տարածքը մասնակիորեն համապատասխանում է հայկ. Հարթ գավառին (*Jahukyan, 1961, p.356f.*):

12) *Կելկիտի* ստորին հոսանքների շրջանում, որտեղ գտնվել է Ուրա քաղաքը (*Cornelius, 1967, S.68f.*):

13) (*Delaporte, 1936*, տես *Azzi*):

14) *Սև ծովի* ափին՝ *Շորոխի* հյուսիսային ավազանում (*Gurney, 1973, map*):

Տեղադրությունը բուն Ազգիի մերձակցությամբ կասկածից վեր է: Տես Ազգիի տեղադրության վերաբերյալ նկատառումները վերը (*Azzi*):

Կազմությունը:

1) *Hayasa* երկրանվան *-sa-*ն խեթական վերջածանց է: *Hay-*ն կարող էր լինել տոհմանուն (*Капанцян, 1948, с.39*): *Hay-*ն անվանադիր աստժո անունն է (խեթական տեքստերում գրված է որպես *U.GUR*): *hay-* հիմքը կարող էր ծագել *hay.hayhi* «նայել» բայից; չի ընդունում համադրությունը բալկանյան ծագման *Pajones* ցեղանվան հետ (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ. 100-101*).

2) *Hay-* + *-s(s)a*, որտեղ առաջին բաղադրիչը կարող է կապ ունենալ *hay* էրնոնիմի հետ (*Гамкрелидзе и Иванов, 1984, с.913*):

^m*Aiššiya* – Աիսսիյա (աա)(*KUB XXIII 72*)

^m*Anniya(š)* – Աննիյաս (աա)(Մուրսիլիս II-ի Տարեգրությունները)

^m*Hukkana* – Խուկկանա (աա)(Սև)

^m*Mariyaš* – Մարիյաս (աա)(Սև)

^m*Muttiš* – Մուտտիս (աա)(Մուրսիլիս II-ի Տարեգրությունները, տես ^{URU}*Halimana*)

^d*U.GUR* – Ուգուր (դիցանուն)(*KBo IV 3; KBo XIX 128; KUB XXVI 39*)

^d*U* – Ամպրոպի աստված (*KUB XIII 2*)

*Չայասայի կազմում գտնվող բնակավայրերի աստվածների համար տես *Arhita, Arniya, Duggamma, Gašmiyaša, Gazu[], Kam?-[...], Lahirhila, Paḫḫuteya, Parraya, Tamatta* գլխաբառերի տակ:

URU.DU₆^{URU}Hayasa

URU.DU₆^{URU}Ha-ya-ša (KUB XXVI 43 Դ4 36 = KUB XXVI 50 Դ4 30')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.64* (Տուվանուվայի [անտիկ աղբ. *Տիյանա*] շրջակայքում).

Գտնվել է Խաթթիում (*Forrer, 1931, S.23*):

Կազմությունը:

*Այս տեղանվան արտասովոր կառուցվածքը առ այսօր պարզ չէ: (URU.)DU₆ գրությունը բառացիորեն բարձրանվում է որպես «ավերակ/ավերված բլուր» (*Rüster - Neu, 1989, Nr.211*): KUB XXXVIII 2 III 3-ն վկայված է DU₆.URU^{MES} հոգնակի ձևը:

♣ Այսպիսով, այս տեղանվան *Եկեղեց* գավառի թիլ ավանի հետ նույնացումը և ստուգաբանությունը (*Капанцян, 1948, с.59*) հնարավոր չէ հիմնավորել: Հայաստանական առկայությունը ենթադրում է որևէ այլ բնույթի առնչակցություն Հայաստանի հետ (ոչ տարածքային):

URU Կահիա

URU Կա-ah-ja-aš (u)	(KUB XXVI 71 IV 15')
URU Կա-ah-ja-an (h)	(KBo X 2 Դ4 III 1,8,38)
URU Կա-ah-ja (աձ)	(KBo X 2 III 6; KUB XXVI 71 IV 15')
URU Կա-ah-ja	(KBo III 6 + II 8; KBo X 2 Դ4 III 14; KUB I 6 + II 17'; IBoT I 36 Դ4 II 1,2,14)
URU Կա-ah-[ja]	(KBo X 2 Դ4 III 41)
LÚ ^{MES} URU Կա-ah-ju-me-ni-iš	(KBo XX 94, 3')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.61f.* (= հին ասորեստ. Կահիստ); *Ertem, 1973, p.33f.*

1) = ժաման. *Կանգալ* (հավանաբար, արտասանվել է *Քանքաս*); նույնն է ինչ Աշշուրի առևտրական գաղութների շրջանի տեքստերում հիշատակվող *խախխտումը* (URU Կահիստ) (*Garstang, 1942, p.453f.*; *1943, p.50; Alp, 1956, S.77f.*); ժաման. *Էլբիստան* քաղաքից հյուսիս, նույնն է ինչ կապադովկիական շրջանի Կահիստը (*Goetze, 1953, p.68 and n.125; von Schuler, 1965, S.26 Anm.88, S.54 Anm.363; Ünal, 1974, S.185f.*):

2) = հայկ. *խախ Երզնկայի* շրջանում (*Капанцян, 1948, с.111сн.; Адош, 1971, с.39; Хачатрян, 1971, с.53ссл.; 1976, էջ 70; Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 42, 78*[նույնն է ինչ Խաթթուսիլի III-ի կասկական արշավանքների ընթացքում հիշատակվող *խախանի* և *խախխսա* (URU Կահանի, URU Կահիսա) քաղաքները]; *Forlanini, 1979, p.181f. n.84*):

*Կահանի և Կահիսա տեղանունները կապ չունեն Խաթթուսիլի III-ի հիշատակած Կահիա-ի հետ (**Ա.Բ.**):

3) = ժաման. *Ալաջահյոյուք* հնավայրը՝ խեթական մայրաքաղաք Խաթթուսասից ոչ հեռու (*GHE*, p.25ff.):

4) *Չալիսի* վերին հոսանքների և *Վերին Եփրատի* միջև (*Götze*, 1957, S.72):

5) *Չալիսի* մեծ ոլորանից հարավ-արևելք (*Cornelius*, 1958a, S.243f.):

6) = կապադովկիական դարաշրջանի *Բահիճա*՝ Քանեսից հյուսիս-արևմուտք (*Cornelius*, 1959, S.108); Խաթթուսիլիս III-ի «Ինքնակենսագրության» մեջ հիշատակվող քաղաքը = կապադովկ. *Բահիճա*՝ Քանես-Նեսայից հյուսիս-արևելք. այն պետք է առանձնացնել նույն կապադովկ. տեքստերի *Բահիստ*-ից, որը գտնվել է ժաման. *Էլբիստան* քաղաքի մոտ (*Cornelius*, 1959b, S.295):

*Բահիճա-ի համար տես վերը (2):

7) Ինչ-որ տեղ *Կարասուի* և *Սուրադսուի* միախառնման վայրից ավելի վերև (*Güterbock*, 1964, p.4f.):

8) = ժաման. *Դիվրիդի*, բյուզ. շրջանի *Խախոն* (*Chachon*)(*Landsberger*, 1939, S.216, 223 Anm.26); հմմտ. բյուզ. *Chachon*-ի հետ (*Bilgiç*, 1945-1951, S.27f.); = *Խախոն*, *Չազար գոյլյու* լճից (= Ծովք - Ա.Ք.) 8կմ արևմուտք (*Astour*, 1995, p.1409; 1997, p.28 n.137):

9) ժաման. *Խարպուտ* քաղաքի շրջանում *Սալաթիայից* շուրջ 100կմ հյուսիս-արևելք (*Orlin*, 1970, p.39 և n.53):

10) = կապադովկ. շրջանի *Բահիստ*՝ *Եփրատի* վերին հոսանքի ճյուղավորումներից մեկի մոտ (*Goetze*, 1962, p. 27a):

11) = *Լիդար հյոյուք*՝ ժաման. *Սամսատի* մոտ, *Եփրատի* ափին (*Liverani*, 1980, 166ff. [նախորդ հետազոտողների կարծիքների քննարկումը p.165ff.]):

12) *Եփրատի* մեծ ոլորանի շրջանում *Սիրիայի* հյուսիսում (*Miller*, 1999, p.82ff.):

♣

Չվված տեքստերից միայն երկուսն են վերաբերում վերինեփրատյան Խախիսա քաղաքին (KBօ III 6+; KUB I 6+; թերևս, նաև IBօT I 36): Մյուսները նշում են *Եփրատի* միջին հոսանքների շրջանում դեռ մ.թ.ա. II հազ. առաջին կեսից հայտնի *Բահիստ* քաղաքը, որի նվաճման մասին հիշատակում է խեթական Չին թագավորության արքա Խաթթուսիլի I-ը (KBօ X 2):

Կազմությունը:

1) Տեղանվան հիմքը՝ Hoh-/Hah- (*Bilgiç*, 1945-1951, S.27f.):

2) Չայ. *խախ* «չոր» բառից; հմմտ. Չայկական լեռնաշխարհի մի շարք նույնահիմք տեղանունները՝ *Խախու*, *Խախ*, *Խախկերտ* (*Խաչատրյան*, 1998, էջ.34-36):

URU Halimana

URU Ha-li-ma-na-a (ած) (KBo IV 4, 44, 50)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.69; Ertem, 1973, p.37.*

1) Հմնտ. անտիկ աղբյուրներում վկայված *Ծոփքի Յալիմրանոն* բնակավայրը (*Adontz, 1946, p.38 n.1; Манандян, 1956, с.101*):

2) = հայկ. *Սանեայ այրք (խաչատրյան, 1998, էջ. 35-36, 43)*:

3) = ուրարտ. *Alia Վանա լճից* հյուսիս (*Jahukyan, 1961, p.359*):

4) Պետք է արտասանվեր *Քալիմանա*. նույնն է ինչ *Տայքի Որաղե* գավառի համանուն կենտրոնը (*Հարությունյան, 2001, էջ 105*):

Տեղադրությունը *Ծոփքում* (1), *Բարձր Հայքում* (2), *Վանա լճի* շրջանում (3) կամ *Տայքում* (4) հենվում է արտաքին որոշ նմանության վրա, քանի որ հնարավոր չէ հիմնավորել. տեղադրման համար որևէ կովան չկա:

Վազմությունը:

1) Հիմքում ընկած է անհայտ ծագման *hali-* բառը (խեթերեն կամ իսաբերեն) (*Գուրգաձա, 1959, с.365 сл.*):

2) Հմնտ. մակեդ. Ալմանա (*Almana*). կապը կարող է տարբեր աղբյուրներից եկող ծագումնային ընդհանրության արդյունք լինել (*Ջահուկյան, 1970, էջ.43, 79*):

3) Հայ. *ման* «պտույտ, ոլորք, գալար» + խեթ. *hali* «պահակ» (*խաչատրյան, 1998, էջ 43*):

✧

^mMuttiš – Մուտտիս (աա)

URU Halma

URU Hal-ma (ած) (KUB XXIII 72 Դ4 35)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.70f.* (Իսուվայի և Պախիսուվայի մերձակայքում); *Ertem, 1973, p.37.*

= *խալ* բնակավայրը *խարբերդի* մոտ (*խաչատրյան, 1998, էջ 36*).

✧

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ: Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2**:

^mTaḥišalliš – Տախիսալլիս (աա)

URU **Halmišna**

^{URU}Hal-mi-iš-na-an (h) (KUB XXIII 72 Դ4 9.39, Դ4 10)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.71* (Իսուվայի և Պախիսուվայի մերձակայքում); *Ertem, 1973, p.37.*

1) Քաղաք Պախիսուվայում (*Garstang, 1948, p.49.*)

2) Կասկերի երկրում Išḫuritta քաղաքից հյուսիս (*Хачатрян, 1971, с.34 сл., 88 сл.*); KUB XXIII 72-ի հալմիսնա քաղաքը նույնն է ինչ միևնույն տեքստում հիշատակվող հալման (^{URU}Halma)(*с.118 прим. 275.*) = *Դերսիմի Երզնհոն* գյուղը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*):

Ստավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2:**

Կազմությունը:

1) Կազմված է ինչ-որ կենդանու անվանումից (*Laroche, 1961, p.80f.*)

2) Ենթադրում է, որ հայերեն տեղանվան խեթերեն բարգմանությունն է (*halmeša*) (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*).

URU **Ḥaršalaša**

[^{URU}Ha]r-ša-la-ša-an (h) (KUB XLIX 11 II 4')

^{URU}Ḥar-ša-la-aš-ši (տ) (KBo II 1 II 32)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.32; Ertem, 1973, p.43.*

Երկրորդ տեքստում վկայված քաղաքը, հնարավոր է, նույնական չէ առաջինին: Պետք է գտնվեր Ազգիի՝ Խաթթիին սահմանակից շրջանում (*Տես Գլուխ 2. KUB XLIX 11*):

^aU - Ամպրոպի աստված (*Ḥaršalaši* քաղաքի աստվածը)(*KUB XLIX 11*)

URU **Ḥatima**

^{URU}Ha-a-ti-ma (աժ) (KBo XVI 42 Դ4 18')

URU^UHa-a-[ti-ma] (KBo XVI 42 Դ4 12')
[URU^UHa-a-]ti-ma (KBo XVI 42 Դ4 23')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.101; Ertem, 1973, p.45.*

☞ Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

❖ LU.MEŠ^UGI – ավագներ

URU^UHati-[.....]

URU^UHa-ti-[.....] (KUB XXVI 71 Դ4 IV 14')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.101* (Խախխայի մոտակայքում); *Ertem, 1973, p.45.*

Խախխայի մոտակայքում (*Otten, 1973a, S.147*):

☞ Չնայած տեղանունը պահպանվել է պակասավոր վիճակով, սակայն, նկատի ունենալով միևնույն ենթատեքստում (ռազմական արշավանք կոնկրետ տարածաշրջան – տես **Գլուխ 2**), Տիբիայի և հատկապես Խախխայի հետ միասին վկայությունը, հնարավոր է, նույնն է ինչ Իսուվայի Hatima քաղաքը (տես վերը):

URU^UHatra (Halara)

KUR^U URU^UHa-at-ra-a-aš (u) (KBo II 46 Դ4 15')
URU^UHa-at-ra-a (աձ) (KUB VI 45 Դ4 II 64//VI 46 Դ4 III 31; KBo IV 13 I 44'; KBo VI 3 III 15; KBo VI 6 Դ4 20'; KUB XXVII 1 Դ4 I 56)
URU^UHa-[at-ra-a] (KBo VI 2 III 12)
[URU^UHa-at-ra]-a (KUB XLVII 64 II 26)?

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.104* (Իսուվայում); *RGTC 6.2, S.37; Ertem, 1973, p.46.*

1) *Եփրատի* վերին հոսանքների և *Տավրոսի* միջև (*Forrer, 1922, S.248*):

2) Ընթերցում է ^{URU}Halara և համադրում մեկ այլ խեթ. տեղանվան՝ Hulara-ի հետ (VBoT 68)(*Cornelius, 1958b, S.6, 15 Anm.37*); ժաման. *Սամսատի* (դասական աղբ. *Սամսատա*) մոտ (*idem, 1958a, S.383f.*):

*Halara ընթերցումը (մաև ստորև՝ 6) նույնպես հնարավոր է, քանի որ *at* և *la* նշանները շատ հաճախ շփոթվում են:

3) Փ. Ասիայի արևելքում (*Otten, 1973, S.150*).

4) Հավանաբար, գտնվել է Իսուվայից դուրս՝ նրանից հարավ և խեթ. տեքստերի ^{URU}Sukziya քաղաքից հյուսիս, ժաման. *Սալաթիա - Նիմրուդ լեռ - Կեֆերդիզ* եռանկյան մեջ (*Kempinski and Košak, 1982, p.100f.*):

5) Իսուվայում (*de Martino, 1995, S.292*): Իսուվայում կամ նրանից հարավ(*Collins, 1987, p.137*):

6) Ընթերցում է *խալարա* և նույնացնում *Դերսիմի խալար* բնակավայրի հետ (*Խաչատրյան, 1998, էջ. 36-37*):

♣

Տեղադրությունը Իսուվայից դուրս հնարավոր չէ հիմնավորել, քանի որ KUB VI 45/46-ում խատրան հստակ նշվում է որպես Իսուվայի քաղաք: Հանդիսացել է Իսուվայի կարևոր կրոնական կենտրոններից մեկը:

♠

^dU - Ամպրոպի աստված (KUB VI 45/46; KUB XXVII 1; KUB XLVII 64)
DINGIR^{MES} - աստվածներ (KUB VI 45/46; KBo IV 13)

(KUR) ^{URU}He/im(m)uwa

KUR ^{URU} Hi-i-mu-wa-az (p)	(KUB XVII 21 II 21)
KUR ^{URU} Hi-im-mu-wa (աձ)	(KUB IX 1 I 20', II 7)
^{URU} Hé-e-mu-wa	(KBo VII 14 + KUB XXXVI 100 II 33')
^{URU} Hé-em-mu-wa	(KUB I 16 II 61)
^{URU} Hé-mu-wa	(KBo VI 2 III 13; KBo VI 3 III 16; KUB XII 43, 14')
^{URU} Hi-im-mu-wa	(KUB VII 11 I 1,4; KUB XIII 2 + III 33; KUB XL 110 Դ4 11'; HKM 13,4)
^{URU} Hi-im-mu-wa	(KBo VI 6 I 21)
^{URU} Hi-mu-wa	(IBoT II 131 Դ4 26)
KUR ^{URU} Hi-[.....]	(KUB XV 34 I 63)

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.108f.; RGTC 6.2, S.39; Ertem, 1973, p.48.*

1) Փոքր Հայքում (*Forrer, 1922, S.248*):

2) *Եփրատի մոտ (Goetze, 1953, p.69):*

3) Ենթադրում է երկու նույնանուն տեղանունների առկայություն, մեկը *Եփրատի* մոտ, որը, հնարավոր է, նույնն է ինչ Մարիի տեքստերի Himmus-ը, իսկ մյուսը՝ կասկերի տարածքում (*Cornelius, 1958, S.385; von Schuler, 1965, S.21 և Anm.25; Collins, 1987, p.136ff.*[չի տեղադրում]):

4) *Թորատի* մոտ, ժաման. *Յեշիլըրմակի* վերին հոսանքներում (*Forlanini, 1983, S.16 Anm.12f.*).

4) Իսուվայից արևմուտք - հարավ-արևմուտք (*Miller, 1999, p.120f.*):

Կազմությունը:

Առանձնացնում է նախախեթական -uwa ածանցը (*von Schuler, 1965, S.104*):

✧

^mMarruwa – Մարրուվա (աա)(HKM 13)

^{md}AMAR.UD-LÚ - (աա)(IBoT II 131)

URU **He/inzuta**

^{URU} Hi-i]n-zu-ta-aš (u?)	(KBo XVI 42 Դ4 17')
^{URU} Hé-en-zu-ta-an (h)	(KUB XXXVI 103 + KBo XXII 3, 7')
^{URU} Hi-in-zu-ú-ta (աժ)	(KUB XXIII 72 Դ4 33)
^{URU} [Hi]-in-zu-ta	(KBo XVI 42 Դ4 19')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.I, S.110* (Իսուվայի և Պախխուվայի մերձակայքում); *Ertem, 1973, p.49.*

1) *Վերին Տիգրիսի* շրջանում (*Forrer, 1926, S.39*):

2) = հայկ. *Չանձիտ (Խաչատրյան, 1998, էջ 36)*.

3) Իսուվայում կամ Իսուվայի սահմաններից մինչև խեթ. տեքստերի ^{URU}Uršu-ի շրջանն (*Չյուս. Սիրիա*) ընկած տարածքում (*Miller, 1999, p.120*):

♠

Նույնացումը հայկ. *Չանձիտի* հետ անվանաբանական և տեքստային մակարդակներով լիովին ընդունելի է:

Կազմությունը:

= հայ. *հիմ* և տեղանվանական zuta (իմաստը չի բացատրվում)

(*Джаукян, 1988, с.72, 75*).

✧

^mMaḫiilu – Մախուիլու (աա)(KUB XXIII 72)

URU **Hurla**

URU Hur-la-an (u) (KUB XXIII 72 ԴԿ 9,29)

URU [Hur-l]a-an (u) (KUB XXIII 72 ԴԿ 10)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.120ff.; Ertem, 1973, p.52* (KUB XXIII 72-ը նշված չէ):

☞ (KUR ^{URU}) Hurla/Hurli/Hurri գրությամբ մեծաքանակ ձևերից միայն KUB XXIII 72-ն է վկայում կոնկրետ բնակավայրի առկայության մասին: Մյուսներն ուղղակի նշանակում են «խտրրիների քաղաք»: Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2:**

URU **Huddu**

URU Hu-ud-du (աձ) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55 ԴԿ 5)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.130* (բնակավայր Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.49.*

☞ Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2:**

URU **Iyaninna**

URU I-ya-ni-in-na (աձ) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55 ԴԿ 4)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.135* (բնակավայր Ուրայի մոտ).

☞ Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2:**

URU **Ingalawa**

URU In-ga-la-wa (աձ) (KBo IV 4 III 58)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.141; Ertem, 1973, p.57.*

1) Ժաման. *Շապին-Կարահիսարի* մոտ (*Forrer, 1926.2, S.4*):

2) Դայկ. *Անգեղ Անգեղ տուն* գավառում, չնայած տեղադրությունը *Վերին Եփրատի* ավազանում նույնպես հնարավոր է (*Forrer, 1931, S.13*):

հայկ. Անգեղտուն (*Манандян, 1956, с.99; Մարտիրոսյան, 1957, էջ 120; 1961, էջ 90-91*): Ընդունում է Ն.Մարտիրոսյանի տեսակետը. = ժաման. Ակլ գյուղը (*Քարսեղյան, 1963, էջ 311*).

3) = ժաման. *Օրդու* քաղաքից հարավ, ժաման. *Միլեթ* (Milet), հռոմ. *Մեգալուլա* (Megalula) *Լյուկոսի* (*Գայլ գետ*, ժաման. *Կելկիտ*) հովտում (*Garstang, 1943, p.53; GHE, p.37ff.*):

4) Չի ընդունում *Անգեղ*-ի նգալավա համադրությունը, քանի որ Մուրսիլիս II-ի տարեգրության մեջ չի հիշատակվում *Եփրատի* գետանցումը; առաջարկում է քաղաքը փնտրել *Եփրատի* արևմտյան ափին (*Adontz, 1946, p.39f.*):

5) *Անգեղ*-ի նգալավա համադրությունը ընդունելի է (*Дьяконов, 1968, с.82 прим.16*):

6) *Երզնկայի* հովտում (*ASVOA 4.3*):

7) Հայկ. *Նիգալ* գավառը՝ *Ճորոխի* ստորին հովտում (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 42-43*):

8) = հռոմ. աղբ. *Ինգիլա*, *Ինգիլենե* (Ingila, Ingilene) (*Forrer, 1932, S.88; Cavaignac, 1934, p.12*):

♣

Կազմությունը:

1) *Ingal-* + խեթ. *-wa* (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 91*).

2) Հնարավոր են դակա-միսիական զուգահեռներ (*Ջահուկյան, 1970, էջ 80*):

3) Բարդ կազմություն ունի՝ հայ. *նիզ* «դռան ետևի սողնակ» և *ալ-ք* «խորք, խորունկ տեղ», որին ավելացվել է խեթ. *-awa(r)* ածանցը (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 42-43*):

KUR^{URU} Ištītina

[^{URU}]Iš-ti-ti-na-an (h)	(KBo IV 4 II 17')
[... Iš]-ti-ti-na-an (h)	(KUB XIX 30 I 25)
KUR ^{URU} Iš-ti-ti-na (աժ)	(KBo III 4 III 71.91; KUB XIV 28 II 10'; KUB XIX 30 I 10,12)
KUR ^{URU} Iš-ti-ti-n[a]	(Lewis, Nr.1,2')
KUR ^{URU} Iš-t[i-ti-na]	(KBo IV 4 I 24)
^{URU} Iš-ti-ti-na	(KBo IV 4 II 22; KUB XIV 17 II 33; KUB XIX 30 I 20)
^{URU} Iš-ti-[ti-na]	(KBo X 17 IV 7')
[^{URU}]Iš-ti-ti-na	(KUB XLIX 11 III 7)
^{URU} Iš-[ti-t]i-na	(KBo XIV 19 III 13)
^{URU} Iš-t[i-.....]	(KUB XLIX 11 II 5')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.153; RGTC 6.2, S.57; Ertem, 1973, p.61.*

1) *Երզնկայի և Սեբաստիա-Սիվասի միջև, Խաթթիի և Ազգիի միջև ընկած սահմանային քաղաք (Götze, 1930a, S.25):*

2) Անտիկ աղբ. *Ջարա (Zara Գալիսի վերին հոսանքների շրջանում) (Garstang, 1943, p.51):*

3) = հին հայկ. *Շատգոմք* գավառը, Քսենոփոնի հիշատակած *սկյութենները*, ժաման. Աշգալա (Աշկալե - Ա.Բ.)՝ *էրզրումից* շուրջ 15 մղոն արևմուտք (Safrastyan, 1947, 4) *Սելիտենեից Սեբաստիա* տանող հռոմեական շրջանի ճանապարհի վրա՝ ժաման. *Ջախալ և Կանալար* գյուղերի շրջանում (*Манандян, 1956, с.88слл.*):

5) = հայկ. *Ըշթըթենիք* գյուղը՝ Ակդաղ լեռան ստորոտին, *Տիվրիկի* (ժաման. *Դիվրիդի - Ա.Բ.*) և *Ակնի* (ժաման. *Էղիմ*) միջև (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119 ծան.38; 1961, էջ 97*):

6) Ընդհանուր սահման է ունեցել Ազգիի և Տիբիյայի հետ (*Cornelius, 1958a, S.236f.*); Ամասիայի և Չորումի միջև (*idem, 1961, S.215*):

7) Վերին երկրի քաղաք (*GHE, p.32; von Schuler, 1965, S.44 und Anm.267*):

8) *Վերին Եփրատի* հովտում՝ *Երզնկայից* քիչ հարավ՝ Վերին երկրի և կասկական Տիբիյա երկրի հարևանությամբ. լայն իմաստով Վերին երկիրն ընդգրկել է նաև Իստիտինան (*Хачатрян, 1971, с.58слл.; Խաչատրյան, 1998, էջ 35*):

9) Ազգիի անմիջական հարևանը արևմուտքից (*Forlanini, 1979, map*); ժաման. *Ռեֆահիեի* (հայկ. *Գերջանիս*) հովտում՝ *Երզնկա* քաղաքից քիչ դեպի հյուսիս-արևմուտք (*ASVOA 4.3; Klengel, 1999, S.182*):

10) Անտիկ աղբ. *Չիմարայի մոտ (Дьяконов, 1961, карта)*:

Անհրաժեշտ է որոնել խեթա-հայասական սահմանամերձ գոտում խեթական տարածքում: Անվանաբանական մակարդակով ընդունելի է *Ըշթըթենիքի* հետ համադրությունը, իսկ *Մուրսիլիս II-ի Տարեզրությունների* տվյալները ակնարկում են մոտավոր տեղադրությունը *Ռեֆահիեի* հովտում՝ (9):

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -na վերջածանցը (*Bilgiç, 1945-1951, S.10 und Anm.73*):

2) -ina տեղանվանակերտ վերջածանցով կազմված տեղանուն, հիմքը՝ Isti(ti)- (կրկնակված) (*Schuler, 1965, S.102,105*).

KUR^{URU}Išūwa

[...]I-šū-wa-aš (u)	(KBo VI 28 Դ4 12)
KUR ^{URU} I-šū-wa (uđ)	(KBo I 1 Դ4 10,11,15,16,18,20[wapp.]; KBo I 4 I 14, 16[wapp.]; KBo I 5 I 21[wapp.]; KBo IV 10 Դ4 29; KBo VIII 55,16'; KBo XII 140 Դ4 4; KBo XVI 41 I 4',22'; KBo XLV Դ4 II 1; KUB VI 45 II 65 = 46 III 31'; KUB XV 1 III 48',51'; KUB XV 5 II 55; KUB XVI 16 Դ4 8'; KUB XXIII 11 III 30,33; KUB XXIII 14 II 8; KUB XXIII 72 Դ4 21, 30, Դ4 13; KUB XXXI 68,41'; KUB XXXIV 23 I 27'; KUB XLIV 4 Դ4 26; KUB LVI 28 Դ4 6'; KUB LX 134, 6,8; HKM 96, 20')
KUR ^{URU} I-šū-w[a]	(KUB LX 74 Դ4 8')
KUR ^{URU} I-šū-[wa]	(KBo I 5 I 8'[wapp.])
KUR ^{URU} I-šū-w]a	(KUB XXXIV 23 I 35')
KUR ^{UR} [^U I-š]u-wa	(KBo I 5 I 10'[wapp.])
[KUR ^U]RU ^U I-šū-wa	(KBo VIII 30 Դ4 10; KUB III 1a Դ4 12'; KUB XXXIV 23 I 35')
[KUR ^{URU} I-š]u-wa	(KUB XXIII 11 III 29)
KUR ^U I-šū-wa	(KBo I 4 I 16[wapp.]; KBo XII 140 ձախ եզր.1; KUB III 125 Դ4 9[wapp.]; KUB XXI 40,8'; KUB XXXVIII 10 III 12; KUB L 92 Դ4 14'; KUB LII 96, 6; ABoT 16,2'; IBoT I 32 Դ4 29; IBoT II 129 Դ4 10,11)
KUR ^U I-[šū-wa]	(KBo XII 140 I 5)
URU ^U I-šū-wa	(KBo VIII 23 Դ4 9', Դ4 13'; KBo XVI 42 Դ4 4'; KBo XVIII 4 Դ4 1; KUB XIII 2 III 34; KUB XVI 35,9; KUB XXIII 72 Դ4 23, Դ4 18; KUB XXVII 13 IV 18; KUB XXXIV 23 I 12' = KUB XL 8,5'; IBoT I 34 Դ4 9[wapp.]; IBoT II 131 Դ4 12')
URU ^{LIM} I-šū-wa	(KUB III 80 Դ4 12'[wapp.])
[...]URU ^U I-šū-wa	(KBo XXIV 132 Դ4 2')
[^U]RU ^U I-šū-wa	(KBo XVI 20, ձախ սյուն. I', KBo XXII 22,3').

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.154ff.; RGTC 6.2, S.68; Ertem, 1973, p.61f.*

Եփրատի կենմանի շրջանում՝ Խարպուտի մոտ, ներառյալ հարակից տարածքները. դեպի արևելք՝ մինչև Պալու, հարավ՝ ընդհուպ մինչև

Դիյարբաբը, արևմուտք՝ մինչև Եփրատ գետը: Համապատասխանում է հին հայկ. Ծոփքին, ուրարտ. Տրանի-ին, անտիկ աղբ. Սոֆենեին (Sophene) (Weidner, 1923, S.45 [նույնն է ինչ խեթ. տեքստերում հիշատակվող ^{KUR}Aššūwa և ^{URU}Haššūwa տեղանունները]; Safrastyan, 1929, p.105, 189; idem, 1947, p.41; Cavaignac, 1931, p.104; Капанцян, 1940, с.341; 1946, с.22слл.; Манандян, 1956, с.80 [արևելքում ընդգրկել է նաև Անգիտենեն մինչև ժաման. Ջերենեսուի վերին հոսանքները]; Götze, 1957, S.102 Anm.6; GHE, p.40ff.; Güterbock, 1961, p.85; Մարտիրոսյան, 1961, էջ 95; Дьяконов, 1961, карта; 1968, с.84; Меликишвили, 1962, с.63; Klengel, 1968, S.63; idem, 1977, S.214; RGTC 6.1, S.155; ASVOA 4.3); Իսուվայի կենտրոնական շրջանը՝ Մուրադսուի հարավային ափերին բուն Եփրատի հետ միախառնման շրջանից մինչև Ալթընովա, որտեղ գտնվում են Կորուչուրեփե, Նորշունթեփե և Թեփեջիկ կարևոր հնավայրերը (Hawkins, 1998, p.281):

*Ե.Վայդների նույնացումը ^{KUR}Aššūwa և ^{URU}Haššūwa-ի հետ անընդունելի է:

Կազմությունը:

- 1) Առանձնացնում է -uwa վեիջածանցը (Bilgiç, 1945-1951, S.11):
- 2) Ծագում է հյուսիս-կովկասյան (չեչենական) Tsov ցեղանունից (Меликишвили, 1962, с.62 [իղում է Джавахишвили, Историко-этнологические проблемы Грузии, Кавказа и Ближнего Востока, Тбилиси, 1950, с.47слл.]):
- 3) Չի առնչվում հայ. еժ «էջ» բառին (Jahukyan, 1961, p.360 [= 1964, с.21]):
- 4) Հավանաբար, պիտի բարգմանել որպես «գետի մյուս կողմում գտնվող ժողովրդի շրջան»՝ ուրարտ. išani «մյուս կողմում» բառից (Дьяконов, 1968, с.86). չի ընդունում իր նախկին տեսակետը, ըստ որի Išūwa = Šurra, Šura (idem, с.29).
- 5) Ծագում է հայ. cov-k «ծով» բառից (Джаукян, 1988, с.73); չի բացառվում կապը խուրր. išūwa ծեսի հետ (с.72 прим.82):
- 6) Ծագում է հայ. ծով «երիզ» բառից (Խաչատրյան, 1998, էջ 42).
- 7) Հե. *ek'wo- «ծի» բառից» (Պետրոսյան, 1997, էջ 149; 2002, с.26слл.):

^mAli-LUGAL-ma(š) (= Ali-Šarruma) - Ալի-Շարրումա (աա)(KUB XL 80; KUB XL 90; KUB LIV 1)

^fAnziliš - Անցիլիս (աի)(գուշակուհի)*(KUB XL 80)

^mEhli-LUGAL-ma (= Ehli-Šarruma) - Էիլի-Շարրումա (աա)(KBo IV 14; KUB XL 96; IBoT I 34)

^mKili – Կիլի (աա)*(KUB XL 80)

^rKilušhepa – Կիլուշխեպա (աի)(KUB XV 1; KUB XL 80; KUB LVI 14)

^mKumarpi(-)[...] – Կումարպի(-) (աա)(KBo XVI 42)

^mLilliš – Լիլիշ (աա)*(KUB XL 90)

^mLub/pakkiš – Լուբ/պակկիշ (աա)(KUB XL 80;)

^mMutti – Մուտտի (աա)(KUB LIV 1)

^rNahhama?(-) – Նախխամա?(-) (աի)*(KUB XL 80)

^mŠEŠ-zi (= ^mNaniziš) – Նանիցիշ (աա)*(KUB XL 80; KUB LIV 1)

[^{m?}]Ninnaš – Նիննաս (աա)*(KUB LIV 1)

^mUitarn[a(-)...] – Ուիտարն[ա(-)...](աա)(KBo XVI 42)

^mUw[a-.....] – Ուվ[ա-.....](աա)*(KBo XVI 42)

^mIŠTAR-LÚ(-iš) – Շավուշկացիտի (աա)(KUB XL 90)

^mIŠTAR-LÚ-za = ^mIŠTAR-LÚ(-iš)? (աա)(KUB XL 80; KUB XL 90; KUB LIV 1)

^rU.IR – (աի)*(KUB XL 80)

*Աստղանիշով նշվածները թերևս չեն առնչվում Իսուվայի հետ:

DINGIR.LU^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} – արական սեռի (և) իգական սեռի

աստվածներ (KUB VI 45/46)

HUR.SAG^{MES} ID^{MES} – լեռներ (և) գետեր (KUB VI 45/46)

URU^UKam?-[.....]

URU^UKam?-[.....] (KUB XXVI 39 I(?) 29')

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.167.

1) Յննտ. ժաման. Կամախ գյուղը՝ Բիբլիսից ուղիղ գծով 8կմ հյուսիս-արևելք (Манандян, 1956, с.103):

2) Վերականգնում է որպես Կամուխա և նույնացնում Կամախի հետ (Աղոնց, 1972, էջ.42-43):

♠ Այս տեղանվան ընթերցումը և առաջարկված տեղայնացումները խիստ պայմանական են:

♠

^dTarumuš – Տարումուս (դիցանուն)

KUR^{URU}Kannuwara

URU^UKan-nu-u-wa-ra-an (h) (KUB XIX 30 I 13)

[URU^UKan-nu]-u-wa-ra-an (h) (KUB XIV 28 II 11')

URU^UKan-nu-wa-ra-an (h) (KBo IV 4 II 70)

- [^{URU}Ka]n-nu-[wa]-ra-an (h) (KBo IV 4 II 23)
^{URU}Kan-nu-wa-ra-az (p) (KBo IV 4 II 25)
^{URU}Kan-nu-wa-ra (wδ) (KBo III 4 IV 17'; KBo IV 4 III 61)
^{URU}Kan-nu-w[a-ra] (wδ) (KBo IV 4 II 72)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.171f.; Ertem, 1973, p.66.*

1) *Երզնկայի և Սեբաստիա-Սիվասի միջև, Խաթթիի և Ազգիի միջև ընկած սահմանային քաղաք (Götze, 1930a, S.25):*

2) = ժաման. *Փյուրք (Purkh)* անտիկ աղբ. *Նիկոպոլիս (Goetze, 1940, p.50; Garstang, 1943, p.51):*

3) = ժաման. *Գանն* գյուղը՝ *Երզրումից 2 մղոն հեռու (Safrastyan, 1947, p.39):*

4) *Մելիտենեից Սեբաստիա ճանապարհի վրա՝ ժաման. Կանալար գյուղը (Манандян, 1956, с.94):*

5) Վերին երկրի քաղաք (*GHE, p.32*):

6) ժաման. *Ղիվրիղիի և Կանգալի շրջանում (Մարտիրոսյան, 1957, էջ 120; 1961, էջ 97):*

7) = միջն. հայկ. *Կան* բնակավայրը (*Խաչատրյան, 1976, էջ 70; 1998, էջ 36*):

8) ժաման. *Պինգանի մոտ (Дьяконов, 1961, карта):*

Իստիտինայի քաղաքներից: Մուրսիլիս II-ի տարեգրությունների վկայությունները թույլ են տալիս Կաննուվարան փնտրելու Խաթթիի և Հայասա-Ազգիի սահմանամերձ գոտում՝ խեթական տարածքում (Տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

1) gan(n)-/kan(n)- + -war («gann/kánn-ի տոհմ, ցեղ») (*Капанцян, 1948, с.36 прим.1, с.60 прим.1*):

2) Առանձնացնում է նախախեթական *kanu- հիմքը (*von Schuler, 1965, S.102,106*):

3) Հայ. *կան* «ոլորք, պտույտ, շրջան» + խեթ. -uwar ածանց (*Խաչատրյան, 1998, էջ.43*):

HUR.SAG Karna

HUR.SAG Kar-na (wδ) (KBo I 1 Դ4 12,21)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.183; Gonnet, 1968, p.109.*

= ուրարտ. ^{SADD}*Karniše*. հոռմ. *Կորնն (Corné)*. *Մելիտենեից* 12կմ հեռավորության վրա (*Adontz, 1946, p.199; Astour, 1979, p.4; RGTC 9, p.48; Аргютюнян, 1985, с.103*).

♁

Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ չէ:

^{URU}*Kardušša*

^{URU}*Kar-du-uš-ša* (աժ) (KUB LVI 40 Զ4 IV 17')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.68*.

* Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ չէ. տես **Գլուխ 2**:

^{URU}*Kum(m)aḫa*

^{URU} <i>Kum-ma-ḫi</i> (տ)	(IBoT I 33 Դ4 I)
^{URU} <i>Kum-ma-ḫa-az</i> (բ)	(KBo II 9 + KUB XV 35 I 35)
^{URU} <i>Kum-ma-a-ḫa</i> (աժ)	(KUB XXIII 72 Դ4 31', Զ4 16')
^{URU} <i>Kum-ma-ḫa</i>	(KUB XV 34 I 58; KUB XIX 11 IV 44; KUB XXXVIII 12 III 15'; IBoT I 36 III 36)
^{URU} <i>K</i> ^{URU} <i>um-ma-ḫa</i>	(KUB XL 83, 10')
^{URU} <i>Ku-ma-ḫa</i>	(KUB LV I II 8')
^{URU} <i>Kum-x-[...]</i> ?	(IBoT I 32, I)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.220f.; RGTC 6.2, S.83 Ertem, 1973, p.78*.

1) = Ժաման. *Կենախ* (հայկ. *Վամախ*) (*Forrer, 1926a, S.2; 1931, S.2; Garstang, 1942, p.451f.; idem, 1948, p.53; Adontz, 1946, p. 50* (= Չայասայի մայրաքաղաքը. KUB XXVI 39-ում հիշատակվող տեղանվան Կումմախայի հետ նույնացման մասին տես ^{URU}*Kam?-[...]*); *Капанцян, 1948, с.18сл.* (= Չայասայի մայրաքաղաքը, **с.58,109**); *Манандян, 1956, с.76* (= Չայասայի մայրաքաղաքը չէ); *Մարտիրոսյան, 1957, էջ.116-117; 1961, էջ. 94-95; Cornelius, 1958a, S.246; 1967, S.67; GHE, -p.35; Гюргадзе, 1960, с.194 прим.17; Дьяконов, 1961, карта; 1968, с.82; Gurney, 1973, p.682; ASVOA 4.3; Haas, 1985b, S.22; Խաչատրյան, 1998, էջ 70*):

2) = ^{URU}*Samuḫa* (*Safrastyan, 1929, p.107*).

3) = ասորեստ. աղբ. Kummuh - *Կոմմազենե (Goetze, 1940, p.5 n.21; Хачатрян, 1971, с.115 сл.):*

♣

Հայկ. *Կամախի* հետ նույնացունը կասկածից վեր է:

Կազմությունը:

1) *kumma-* + *ha* (*hi>a*); հմնտ. Alalḫa, Pimaḫa, Šammaḫa, Papanḫa, Šamuḫa, Kunzurḫa, Kartapaḫa և այլ տեղանունները (հայկ. աղբ. Attah, Tatah, Shatah, Andzah, Erah, Kashah, Ardzah): Գտնում է, որ *kumma-* հիմքը ծագում է առայժմ չբացատրվող խուրր. *kumme-*ից (հմնտ. Aštikumme, Ari(k)kume, Paiškummi անձնանունները), նաև *Kumme*, *Kummani*, *Kummešmaḫa*, *Kumiala* (վերջինս *Ամասիայի* մոտ), *Կումայրի*, *Սուրմայրի*, *Քորայրի*, *Բազնայր*, *Ավարայր* տեղանունները (*Капанцян, 1948, с.49сл.*).

2) Առանձնացնում է կասկական *-ha* տեղանվանակերտը, որը նույնն է ինչ *-ka-*ն (*Гуоргадзе, 1961, с.202*):

3) *-maḫa-*ն տեղանվանակերտ վերջածանց է (*Cornelius, 1967, S.67f.*):

4) Հայ. *կամախ* «ընծա» (*Խաչատրյան, 1998, էջ 42*):

- ◇
^mQazera – Քաճերա (աա)(KUB XL 83)
^fHilamaddu – Խիլամադդու (աի)(KUB XL 83)
^dU^{URU}Kummaḫa – Կումմախայի Ամպրոպի աստված (KUB XXXVIII 12)
^dPirwa – Պիրվա աստված (KUB LV 1)
É.GAL ḫekur Pirwa – Պիրվա աստծո ḫekur տաճարի պալատ (KUB LV 1)

^{KUR}Kummešmaḫ

^{KUR}Kum-mé-eš-maḫ (աժ) (KUB LVII 106 ԴԿ II 10)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.85.*

♣

Համանուն գետանվան առկայությունը թույլ է տալիս տեղադրելու գետի հոսանքի ինչ-որ հատվածում:

◇

^dU^{KUR}Kummešmaḫ – Կումմեսմախ երկրի Ամպրոպի աստված

^{ID}Kumme/išmaḫa

^{KUR}^{ID}Ku-um-mi-iš-ma-ḫa-aš (u) (KBo V 8 I 40)

^{ID}Ku-mé-iš-ma-ḫa-an (h) (KUB XXI 29 II 5)

[ⁱ]D Kum-mé-eš-ma-ħa (ած)

(KBo XVI 13 IV 4')

[^{id}Ku]m-mé-eš-ma-ħa

(KBo II 5a + II 42; KUB XXIII 27 II 19)

^{id}Kum-mi-iš-[.....]

(KBo XLIV 216 ԴԿ II 9')

^{id}Kum-mi-i[š-.....]

(KUB XIV 25 աջ սյուն.1')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.535; Ertem, 1973, p.79.*

1) = ժաման. *Դեկրեզ չայ* (Հալիսի արևմտյան վտակներից)(*GHE, p.24 and map*):

2) = *Իրիս* (ժաման. *Յեշիլըրմակ*) կամ *Սկիլաքս* (ժաման. *Չեկերեկ*)(*Güterbock, 1961, p.96*):

3) *Եփրատը* Կունմախայի շրջանում (*Cornelius, 1958a, S.246; 1967, S.687f.; 1973, S.307 Anm.5*):

4) = *Կելկիտ* (*von Schuler, 1965, S.9 Anm.2; Forlanini, 1979, p.184 և n.102; 1983, p.17 n.12; ASVOA 4.3, Tav.XVI 2; Yakar, 1980, p.77, 89ff.; Oettinger, 2002, S.55, map; Die Hethiter, map – XVIc.*):

5) = ժաման. *Յեշիլըրմակ* (*Хачатрян, 1971, с.25*):

Կազմությունը:

1) իսուր. *kumte-* (*Капанцян, 1948, с.50; Գուրգաձե, 1961, с.202, 208 ժև.*[առկա է կասկական *-ha* վերջածանցը (= *-ka*)]).

2) Առանձնացնում է կրկնակի *-ma* և *-ha* տեղանվանակերտ վերջածանցները (*von Schuler, 1965, S.102*):

3) *-maħa-*ն տեղանվանակերտ վերջածանց է (*Cornelius, 1967, S.67f.*):

URU Kutmar

URUKu-ut-ma-ar (h)

(KBo I 1 ԴԿ 26)

URUKu-ut-mar (h)

(KBo XXVIII ԴԿ? 14')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.31* (Ալզիի քաղաք); *RGTC 6.2, S.88.*

1) = Շուրիիայի քաղաք Kullimmeri (*Forrer, 1921, S.20f.; Хачатрян, 1971, с.114 ժև.*):

2) = *Կունմար* (Kunmar)՝ Հայնի բնակավայրից 18 կմ հեռավորության վրա (*Forrer und Unger, 1928, S.89; Adontz, 1946, p.43 n.1; S.20f.; Манандян, 1956, с.81 ժև.; Меликишвили, 1954, с.52,90; Дьяконов, 1968, с.94 прим.45; Головлева, 1978, с.79 ժև.*):

1) *Չեբնետտի* մոտ (*Weidner, 1923, S.8 Anm.2*):

2) *Բաթմանուի մոտ (Lewy, 1952, p.407 n.2); Բաթմանի մոտ Տիզրանակերտի դիմաց (Капанцян, 1948, с.194):*

URU Kuwarpiša

URU Ku-wa-ar-pi-ša (աձ) (IBoT II 129 ԴԿ 10)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.233 (Իսուվայուն); *Ertem, 1973, p.83* (նշված է որպես URU Kuwarpišaiawa).

♣

Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ է (տես Գլուխ 2):

Կազմությունը:

1) Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Neumann, 1988, S.255*):

HUR.SAG Laḫa

HUR.SAG La-ḫa-a (աձ) (KUB XXXIV 23 I 25')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.236 (Հայասայուն); *Gonnet, p.110.*

Բյուրակն-Բինգյուլի լեռների արևելյան մասում (Хачатрян, 1971, с.141 сл.); հավանաբար, Հայկական պար լեռնաշղթան (Խաչատրյան, 1998, էջ 58):

♣

Տեղադրությունը Հայասայուն կարծես հստակ է (տես Գլուխ 2):

Կազմությունը:

Խեթ. laḫa «արշավանք» բառից (*Խաչատրյան, 1998, էջ 58*):

URU Lahirḫila

URU La-ḫi-ir-ḫi-la (աձ) (KUB XXVI 39, I(?) 28')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.236; *Ertem, 1973, p.83.*

♣

Տեղադրության համար կո վան չկա:

Կազմությունը:

1) Խեթ. *Laḫira* (անձնանուն) + *hila-* «պորտիկ, հյուղակ» (*Капанцян, 1948, с.60 нр.1*):

2) Խեթ. *laḫira* + *hila*, որտեղ առաջին բաղադրիչը համեմատելի է Խեթ. *laḫ(h)u*, *laḫuwai-* «լցնել, հեղել», *laḫhura-*, *laḫ(h)urnuz(z)i-* «զոհասեղան» կամ *laḫha* «(ռազմական) արշավանք», թերևս, նաև *laḫiyai-* «խփել, հարվածել», *laḫhiyai-* «կռվել»: Երկրորդ բաղադրիչը «բակ, փարախ, արգելանոց»; այսպիսով, տեղանունը բացատրվում է որպես «աստվածների համար հեղելու վայր» (*Jahukyan, 1961, p.396f.[= 1964, с.80сл.]*; հմմտ. *Ջահուկյան, 1987, էջ 336*):

❖

[^d...š/t]annuš – [...u/տ]աննուս (դիցանուն)

URU **Lalatta**

URU *La-la-at-ta* (աձ) (KUB XXVI 29,6)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.241* (Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.84*.

☞

Տեղադրությունը Հայաստանում կարծես հստակ է (տես **Գլուխ 2**):

URU **Lillima**

URU *Li-il-li-ma* (աձ) (KUB XXIII 72 ԴԿ 32)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.248; Ertem, 1973, p.87*.

= *Արղանամադենի (=Էրզանիմադեն) Լիլիկ գյուղը (Խաչատրյան, 1998, էջ 36)*.

☞

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ, չնայած նախընտրելի է:

❖

^m*Aritku* - Արիտկու (աա)

URU **Litta**

URU *Li-it-ta* (աձ) (KUB XXVI 62 ԴԿ IV 35')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.249* (կասկական գոտում); *Ertem, 1973, p.87.*

= հայկ. *Լքառիճ` Նիկոպոլիս – Սատալա* ճանապարհի վրա (տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

Հնարավոր է, առկա է -itta տեղանվանակերտ վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.103*):

^{id}Mala

^{id} Ma-a-la-an (h)	(KBo X 2 III 29; KUB XIX 9 I 14; XIX 9 I 16'; KUB XXIII 79 ՅԿ 8'; 877/u, 8')
^{id} Ma-a-l]a-an (h)	(KUB XXIII 20, 10')
^{id} Ma-[a-la-an] (h)	(KUB XXIII 31, 1')
^{id} Ma-a-la (աձ)	(KBo XI 40 VI 7'; KBo XII 100 I 4; KBo XVI 52 ԴԿ 13'; KUB XIV 8; KUB XIX 37 II 47, III 1'; KUB XXIII 9,7; KUB XXIII 79 ԴԿ 1, ՅԿ 10'; KUB XXXVI 35 I 5'; VBoT 135, 3'; Bo 5240, 9)
^{id} Ma-a-la	(KBo XL 342, 3')
^{id} Ma-[a-la]	(KBo XL 342, 7')
^{id} Ma-la	(KBo II 16, 4; KBo X 47g ՅԿ III, 2'; 761/u, 4')
^{id} Ma-a-[-...]	(KBo XIII 263 աջ սյուն.1'; 832/w, 11')
^{id} Ma-l[a-]	(KUB XXXVI 90, 29')

**RGTC 6.1, S.537* («խեթական տարածքի և հուրրիական պետության [= Միտաննի] միջև գտնվող սահմանային գետ, հավանաբար, միջին Եփրատը»); *Ertem, 1973, p.196.*

Տեղադրությունը:

1) *Տիգրիսի* վերին վտակ *Բիթլիս սու* գետը (*Goetze, 1950, p.395 n.2*):

2) = *Եփրատ* (*Cornelius, 1958a, S.386; 1959b, S.296; GHE, p.48f.; Riemschneider, 1962, S.113; Ünal, 1974, S.185*):

3) *Եփրատի* վերին հոսանքի ճյուղավորումներից մեկը (*Goetze, 1962, p.27a*):

4) *Եփրատը* ակունքներից մինչև *Ֆայկ. Տավրոսի* լեռները (*Oettinger, 2002, S.55, map; Die Hethiter, map – XVIc.*):

5) = *Կարասու*, ուրարտ. աղբ. Melia, հուն. *Մելաս* (Melas) (*Аветисян, 1978, с.17; 1984, с.24; RGTC 9, p.110; Арутюнян, 2001, с.514*):

6) *Մուրադսու* (*Gurney, 1973 map*):

Կազմությունը:

Յե. *mel- «սև» հիմքից (Петросян, 2002, с.141,200):

URU Mal(i)d/tiya

[^U RU] Ma-li-ti-ya-an (h)	(KBo XVIII 24 ՅԿ IV 13')
URU Ma-al-di-ya (աձ)	(KUB XXIII 72 ՅԿ 37)
URU Ma-li-ti-ya	(KBo XVI 42 ԴԿ 8'; KBo XXII 264 ՅԿ III 12)
[^U RU] M]a-li-ti-ya	(KUB XXIII 69, 4')
URU Ma-al-ti-[ya]	(KUB XXXI 103, աջ եզր 4)
URU Ma-al-[.....]?	(KUB XL 80 ԴԿ 9)

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.257f.; RGTC 6.2, S.100; Ertem, 1973, p.90.

1) = ժաման. Արսլանբեկե-Մալաթիա (Goetze, 1940, p.47 and n.182; idem, 1957, S.102 Anm.8; Delaporte, 1940, p.5f.; GHE, p.34; Cornelius, 1958a, S.246 [խեթ. տեքստերի ^{URU}Malazziya բաղաբը խեթ. ^{URU}Maldiya-ի գրության մի ձևն է]; idem, 1973, S.29f.; Մարտիրոսյան, 1957, էջ 114; 1961, էջ.101-102[=^{URU}Malazziya]; Houwink, 1970, p.62 and n.30; RGTC 9, p.55f.; RGTC 5, S.196; ASVOA 4.3, Tav.XVI 3):

^{URU}Malazziya-ն որևէ առնչություն չունի Մալ(ի)տիյայի հետ:

2) = Բինգյուլի լանջին գտնվող Մեղտի գյուղը, Ս.Կարապետ վանքից շուրջ մեկ ժամվա ճանապարհի վրա (Safirstyan, 1947, p.41):

Սույնացումը ժաման. Արսլանբեկե հնավայրի հետ (= էսքի Մալաթիա) կասկածից վեր է:

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -iya վերջածանցը (Bilgiç, 1945-1951, S.11):

2) Ծագում է հե. *mel- գույնանիշ արմատից (Ջահուկյան, 1970, էջ.73,77):

3) Յե. *med^hu- «մեղր» հիմքից (Гамкрелидзе и Иванов, 1984, с.604

прим.1сл.):

✧ LÜ.MES^S SU.GI - ավագներ (KUB XXIII 72)

Manda

ÉRIN^{MES} Ma-an-da (աձ) (KBo VI 2 III 12 = KBo VI 3 III 15 = KBo VI 6 I 19)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.259; Ertem, 1953, p.91.

1) Անտիտավրոսի (Չայկ. Տավրոս - Ա.Ք.) և Բարձր Չայքի միջև.. այս տերմինով ասորեստանցիք և բաբելոնցիք նշում էին հնդեվրոպալեզու արիացիներին (Forrer, 1922, S.248).

2) խեթական տերության սահմանային շրջաններից մեկում գտնվող քաղաքի հարևանությանը բնակվող օտար ցեղ (Sommer, 1947, S.5f.; Collins, 1987, p.140); քոչվոր բնակչություն, որոնք անմիջականորեն ենթակա չէին խեթերին, սակայն գտնվում էին հաթթիի քաղաքական ազդեցության ոլորտում (Imparati, 1964, p.242):

3) Զննտ. հայկ. Մանդակունի տոհմանունը. տեղադրում է Արածանիի վտակ Բիթլիս սու գետի շրջանում (Капанцян, 1940, с.378сл.; 1948, с.135сл.):

Տեղադրության համար կռվան չկա:

URU **Manzana**

URU Ma-an-za-na-as (u)	(KBo XVI 42 ԴԿ 19')
[URU M]a-an-za-na-az (p)	(KBo XVI 42 ԴԿ 18')
URU Ma-an-za-na (աձ)	(KBo XVI 42 ԴԿ 16', 22')
URU Ma-an-za-n[a]	(KBo XVI 42 ԴԿ 21')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.260; Ertem, 1973, p.91.

Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ է:

✧ LÜ.MEŠŠU.GI - ավագներ

URU **Mararḫa**

URU Ma-ra-ar-ḫa (աձ) (KUB XXIII 72 ԳԿ 35)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.260 (Իսուվայի և Պախխուվայի մերձակայքում); Ertem, 1973, p.92.

Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ չէ:

✧
mHuruš – Խուրոս (աա)

URU Mezzari

URU Me-ez-za-ri (աձ) (KBo XVI 42 Դ4 14')
URU Me-ez-z[a-ri] (KBo XVI 42 Դ4 9')

Տեղադրությունը:

✧ *RGTC 6.1, S.274 (Mizri = Եգիպտոս).

✧ Տեղադրությունը Խուրվայում հստակ է: Եգիպտոսի հետ համադրումը հնարավոր չէ հիմնավորել:

✧
L.C.MEŠ ŠU.GI – ավագներ

URU Niḫ(i)riya

URU Ni-ḫi-ri-ya-za (թ) (KBo IV 14 II 9)
URU Ni-ḫi-ir-ya-a (աձ) (KBo IV 14 Դ4 35)
URU Ni-iḫ-ri-ya-w[e_c] (խուրր.) (KUB XLV 41 II 18')

Տեղադրությունը:

✧ *RGTC 6.1, S.281; RGTC 6.2, S.111; *Ertm*, 1973, p.102.

1) = հայկ. *Նփրկերտ Ամիրդից* հյուսիս-արևմուտք (*Пуотровский, 1946, c.10*):

2) Հավանաբար, նույնն է ինչ հայկ. *Անգղը* (ժաման. *Egil*)՝ արևմտյան Վերին Տիգրիսի վտակ *Չերենետուի* ափին (*Капанцян, 1948, c.198сл.*).
Նույնական չէ *Նփրկերտ-Տիգրանակերտի* հետ (c.252):

3) *Խառանից* արևելք (*Goetze, 1953, p.61f.*); = ասորեստ. տեքստերի URU Niḫriya, *Խառան* քաղաքից արևելք; համեմատում է երբ. աղբյուրների (Արամ) Նախարաիմի հետ (*Meriggi, 1962, S.86*):

4) Նույնական չէ ոչ *Նփրկերտ-Տիգրանակերտի*, ոչ էլ *Անգղի* հետ. գտնվել է *Քաշիյարի լեռների* շրջանում (*Манандян, 1956, c.136слл.*).

5) *Տիգրիսի* ափին ժաման. *Տուր Արդին* լեռներից հյուսիս (*Lewy, 1961, p.66 n.201*):

6) Ուրֆայի շրջանում (*Falkner, 1957-58, S.35; Beitzel, 1992, p.53f.*):

7) եթե = ասորեստ. աղբ. ^{URU}Nahriya, ապա պիտի գտնվեր ժաման. Մայաֆարկինի մոտ կամ քաղաքից քիչ արևմուտք (*Дьяконов, 1968, с.36*).

8) = ասորեստ. տեքստերի ^{URU}Nihriya, իսկ վերջինս = ժաման. *Ամիր-Պիյարբաքր* (*Astour, 1979, p.5; 1992, p.5 n.15 and p.15; Liverani, 1992, p.86 n.419; Die Hethiter, map – XVI, XIIIc.*):

9) *Բալիխ գետի* ակունքների շրջանում (*Forlanini, 1985, p.67* քարտեզ):

10) *Պիյարբաքրից* հյուսիս կամ հյուսիս-արևելք, նույնն է ինչ ասորեստ. տեքստերի ^{mes}Na'iri (*Singer, 1985, p.106*):

11) = ժաման. *Սանլուրֆայից* կամ *Խառանից* շուրջ 50կմ հեռավորության վրա. հավանաբար, = *Կազանե հյոյուք* (*Kazane Höyük*) կոչվող հնավայրը (*Miller, 1999, p.116f.* [pp. 99-116-ում տեքստերի և տեղադրման քննարկումը]):

12) ժաման. *Սարդին - Սիվերեկ - Պիյարբաքր* եռանկյան մեջ (*RGTC 9, p.60f.*):

13) Կադմուխի արևելքում *Meşri* երկրի տարածքում (*RGTC 5, S.205f.*):

14) ժաման. *Նուսայրին* (հին հայկ. *Սծրին - Ա.Ք.*) քաղաքի մոտ տեղադրվող Միտաննիի *Šuda* քաղաքից արևմուտք (*Bilgiç, 1945-1951, S.23*):

♣

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ: Պիտի գտնվեր Իսուվայի՝ Ասորեստանին հարող շրջանում կամ նույնիսկ նրա տարածքից դուրս. տես՝ *Alatarma/e.2*:

Կազմությունը:

Ծագում է *niḫri(ya)* ձևից (*Bilgiç, 1945-1951, S.23 Anm.169*):

✧

^d*Šawuška* – Շավուշկա (աստվածուհի) (*KUB XLV 41*):

^{URU}**Pabḫura**

^{URU}*Pa-ah-hu-u-ra-an* (h) (*KUB XXIII 72 ԴԿ 29, 34 10*)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.295; Ertem, 1973, p.104.*

♣

Մոտավոր տեղադրության համար տես **Տեքստեր.**

Կազմությունը:

Ծագում է հե. **bhng'hu-* «շատ, խիտ, գեր» հիմքից. անցումը *paxu-hn* բնորոշ է հունարենին մոտ որևէ կենտումային լեզվի. պահպանվել է

Պախր լեռնանվան մեջ (= Բյուրակնի շրջայում)(Պետրոսյան, 1997, էջ.83-85):

URU **Paḥhuteya**

URU Pa-ah-hu-u-te-ya (աձ) (KUB XXVI 39 I(?) 30?)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.295f.; Ertem, 1973, p.104* (հիշատակվում է որպես Paḥhulaia).

♣

Կազմությունը.

1) Առաջարկում է երկու ստուգաբանություն. ա) հունական *Bakchus*-ից (հմմտ. *Բակխիա* [Bakchia] տեղանունը բալկանյան *Ալբանիայում*), որը թույլ կտա տեղանունը բխեցնել դիցանունից, բ) խեթ. *paḥḥaš-/paḥš-* բայից (*Jahukyan, 1961, p.384[= 1964, c.60]*):

2) = Paḥḥuwa + tea «մեծ Պախխուվա» (*Хачатрян, 1971, с.139 прим.278*):

3) Paḥḥu- հիմքը կարող է ծագել կամ խեթ. *panku-* «ամբողջ, բոլոր, բազում» (հե. *bhngḥu-), կամ խեթ. *paḥḥur* «կրակ» (հե. *peuor-, pur-*) բառերից (*Ջահուկյան, 1987, էջ.333-334; Պետրոսյան, 1997, էջ.84-85*[տես *Paḥḥura*]):

✧

U - Ամպրոպի աստված:

KUR URU **Paḥḥuwa**

URU Pa-ah-hu-wa-an (h)	(KUB XXIII 72 Դ4 28)
KUR URU Pa-ah-hu-wa-a (աձ)	(KBo V 8 IV 20')
KUR URU Pa-ah-hu-wa	(KUB XXIII 72 Դ4 36,80)
URU Pa-ah-hu-wa	(KUB XXIII 72 Դ4 14,19,20,35, Դ4 5,9,17,21,24, 25, 27,29,31)
URU Pa-ah-hu-w[a]	(KUB XXIII 72 Դ4 29)
URU Pa-a[h]-hu-wa]	(KUB XXXI 103, աջ եզր 1)
URU Pa-[ah]-hu-wa]	(KUB XXIII 72 Դ4 11)
[URU]Pa-ah-hu-wa	(KUB XXIII 72 Դ4 5)
[URU]Pa]-ah-hu-wa	(KUB XXIII 72 Դ4 23)
[URU]Pa-a]h-hu-wa	(KUB XXIII 72 Դ4 92')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.296* (ժաման. *Դիվրիդիի մոտ*); *Ertem, 1973, p.104.*

1) Հավանաբար, նույնական է ժաման. *Պիմզանի* հետ. պիտի արտասանվեր *Pankhuwa (Garstang, 1942, p.451 and 454[բարտեզ]; 1943, p.48):*

2) = հայկ. *Պաղնատուն (Safrastyan, 1947, p.41):*

3) *Երզնկայից* հարավ (*Garstang, 1948, p.48ff.; GHE, p.35; Cavaignac, 1960, p.89f.; Cornelius, 1973, S.293 Anm.11):*

4) ժաման. *Դիվրիդիից* հարավ՝ Իսուվայի մոտ (*Cavaignac, 1960, p.89f.*): *Դիվրիդիի շրջանում (Klengel, 1999, S.124):*

5) Ազգից հարավ, *Վերին Եփրատի* շրջանում գետի աջ ափին (*Дьяконов, 1968, с.84):*

6) *Կարասուի* և *Մուրադսուի* միջև՝ ժաման. *Պախ* բնակավայրը (*Cornelius, 1967, S.67f.*): Իսուվայից արևելք; անունը պահպանվել է հայկական *Պախուենից վանքի* անվան մեջ (*Хачатрян, 1971, с.116слл.*): *Բյուրակնի լեռների արևմտյան հատվածում*՝ միջև. *Պահարկան*, ժաման. *Պախ (Խաչատրյան, 1998, էջ.36):* Իսուվայի և Կունմախայի միջև (*Forlanini, 1979, map; Die Hethiter, map – XV-XIV, XIIIc.*):

7) Իսուվայի և Ծոխմայի միջև (*Меликишвили, 1962, с.62):*

8) ժաման. *Էղինի* (հայկ. *Ակն*) հովտում (*ASVOA 4.3):*

9) Ենթադրում է երկու նույնանուն տեղանուններ. Մուրսիլիս II-ի Տարեգրություններում հիշատակվող Պախիսուվան նույնական չէ KUB XXIII 72-ի Պախիսուվայի հետ (*Gurney, 1992, p.214):*

♣

Տեղադրության համար տես **Տեքստեր. KUB XXIII 72.**

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -uwa վերջածանցը (*Bilgiç, 1945-1951, S.11):*

2) Առանձնացնում է բախիս- բաղադրիչը, որը կարող էր պահպանվել *Պախուենից վանքի* անվան մեջ (*Ջահուկյան, 1987, էջ 333):*

3) Ծագում է հյուսիս-կովկասյան *рхон* ցեղանունից (*Меликишвили, 1960, с.63):*

4) Միջև. հայկ. *Պահարկանը* իրանական փոխառություն է՝ *պահ* «պահպանություն» և *արկ* «արկանել, ձգել» (բառացիորեն՝ «պահ դրված, պահպանված») բառերի համադրումից: Բախիսա ձևում առկա է խեթ. -uwa վերջածանցը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 42):*

5) Հե. *bħng'hu- «շատ, բազում» հիմքից (*Պետրոսյան, 1997, էջ.83-85*[տես *Pahhura*]):

- ✧
^mArziutta - Արծիուտտա (աա)(KUB XXIII 72)
^mHaššana - Խասսանա (աա)(KUB XXIII 72)
^mHateš - Խատես (աա)(KUB XXIII 72)
^m(-)ħuwaššataš - (-)խուվասսատաս (աա)(KUB XXIII 72)
^mKalimuna - Կալիմունա (աա) (KUB XXIII 72)
^mLupakiutta - Լուպակիուտտա (աա) (KUB XXIII 72)
^mMita - Միտա (աա) (KUB XXIII 72)
^mPa-x-[.....] - (աա)(KUB XXIII 72)
^mPiggana - Պիգգանա (աա)(KUB XXIII 72)
^mUšapa - Ուսապա (աա)(KUB XXIII 72)
^mWartilaš - Վարտիլաս (աա)(KUB XXIII 72)
[^m...-i]kkinaš - [...ի]կկինաս (աա)(KUB XXIII 72)
[^m...]-yalaš - [...յ]ալաս (աա)(KUB XXIII 72)

URU Pališna

URU Pa-li-iš-na (աժ) (KUB XXIII 72 Գ4 34)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.299; Ertem, 1973, p.106.*

Ժաման. *Էլազդի* մոտ՝ բյուզ. աղբ. *Պալինես* (Palines/kastron Palios) (*ASVOA 4.3*): Ժաման. *Պաղին* (*Խաչատրյան, 1998, էջ 36*):

Տեղադրությունը Իսուվայուն հստակ է հայկ. և բյուզ. շրջանի աղբյուրների լույսի տակ:

Կազմությունը:

1) Կազմված է խեթ. -sna տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Laroche, 1961, p.88*).

2) Հայ. *պալ* «քարածայռ» + խեթ. -isna(<-isar) (*Խաչատրյան, 1998, էջ 43*).

✧
^mAkarkiš - Ակարկիս (աա)

KUR URU P/Bap/ba(n)ħa/i

URU Pa-pa-an-ħa-az (p) (KBo II 9 I 34 + KUB XV 35)

KUR ^{URU} Pa-pa-an-hi (աժ)	(KUB XXIII 92 Դ4 19)
KUR ^{URU} Ba-ba-an-hi	(KUB XXIII 103 Դ4 20)
KUR ^{URU} Pa-pa-aḥ-hi	(KUB XV 34 I 58)
KUR ^{URU} Pa-pa-an-ḫa	(KUB XLIX 25 IV 2'; KUB LII 85 II 12', III 6')
KUR ^{URU} Ba-ba-an-ḫa	(KUB III 125 Դ4 1)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.301* (Դիյարբաքրից արևելք); *RGTC 6.2, S.120*; *Ertem, 1973, p.106.*

1) = ասորեստ. աղբ. ^{ma}Paḥhi և ուրարտ. աղբ. KUR babanahi: Ալզիից հարավ-արևելք՝ *Արևելյան* և *Արևմտյան Տիգրիսների* միախառնման վայրում գտնվող լեռնային շրջան, որտեղ հիշատակվում է արաբական աղբյուրների *Թել Ֆաֆան* (Tell-Fafan) բնակավայրը (ըստ *Յակուտի*). հստակ տեղադրություն չունի (*Förster, 1932, S.328f.*; *RGTC 9, S.17*; *Меликшвили, 1954, с.50*; *Арутюнян, 1970, с.24,36*; *1985, с.50 сл.*; *Головлева, 1978, с.75*; *RGTC 5, S.190f.*; *Haas, 1985b, S.22*; *Astour, 1992, p.12*; *Die Hethiter, map – XV-XIV, XIIIc.*):

Կազմությունը:

Խուրրիներեն (և) ուրարտերեն՝ «լեռնային (երկիր)» (*RGTC 9, p.17*):

^{URU}Parraya

^{URU}Pár-ra-ya (աժ) (KUB XXVI 39 I(?) 33')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.302.*

Սարգոն II-ի 714թ. ուրարտական արշավանքի ընթացքում հիշատակվող Bari երկիրը՝ հայկ. *Բերկրի* (*Манандян, 1956, с.104*):

Տեղադրության համար կռվան չկա:

Կազմությունը:

1) Խեթ. para «առաջ, դուրս, հեռու», pariya(n) «միջով, այն կողմը» և այլն (Խե. *per-) (*Джаукян, 1964, с. 59 сл.*; *1987, էջ 333*):

2) Զմնտ. մակեդ. կամ քրակյան *Բեր(ր)ոյա* (Ber(r)oya) տեղանունը (*Ջահուկյան, 1970, էջ.43, 80*):

◇

^dUnagaštaš – Ունագաստաս (դիցանուն):

URU Partanta

URUPár-ta-an-ta (ած) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55, 3)

*Ուրայի բնակավայրերից մեկը:

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.308 (բնակավայր Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.109.*

Կազմությունը:

Յմմտ. լուվ. parti- «կող, կողմ» (*Laroche, 1959, p.80; 1961, p.69*):

URUPatteu-[...]

URUPa-a-at-te-u-[.....] (KUB XXVI 39 I(?) 26')

*u նշանից հետո առկա լակունան առավելագույնս միջին մեծության երկու նշան կարող է տեղավորել:

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.311; *Ertem, 1973, p.109.*

1) Ընթերցում էր Baddeo-[...] և, նույնացնելով խեթ. URUPittiyariga (հնացած Patteyariga) տեղանվան հետ, համադրում հայկ. *Բիտարիքի (Բթարիծ) հետ՝ երզնկայից շուրջ 20կմ հարավ-արևելք (Капанцян, 1948, с.59, 92сн.; Մարտիրոսյան, 1957, էջ 118; 1961, էջ. 96-97):*

2) Ընդունում էր Գր.Ղափանցյանի վերականգնումը որպես Պատտեյարիկ, սակայն ոչ տեղադրությունը *Բթարիծի* տեղում; առաջարկում է տեղայնացնել *Արածանիի* հյուսիսային ափին գտնվող Պերտակ անունը կրող ամրոցի տեղում՝ *խարբերդից* ուղիղ գծով 10կմ հեռավորության վրա (*Манандян, 1956, с.105сн.*):

♣

Տեղանվան գրության վնասված մասի վերականգնումը և համադրումը խեթական տեքստերի Պիտտիյարիգայի հետ արդարացված չէ, քանի որ 1) վերջինիս անունը միշտ գրվում է páu/pit նշանով, 2) Պիտտիյարիգա քաղաքը չէր կարող գտնվել Չայասայի տարածքում (տես Pittiyarig/k/q(a)):

Կազմությունը:

1) Յնարավոր է, նշանակել է «փոքր ամրոց»՝ ուրարտ. batar կամ patar «քաղաք» + -ic կամ ik փոքրացուցիչ վերջածանցի հավելումով (*Капанцян, 1948, с.93 нр.1*):

2) Կազմված է խեթերենով, որտեղ առաջին մասը՝ pitta-ն կարող է համադրվել URUIšhupitta տեղանվան երկրորդ քաղաղրիչի հետ (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 97*).

3) Խեթ. pattar «սկուտեղ» կամ հայ. պատ բառերից (*Джаукян, 1964, с. 79 сл.*):

4) Հնարավոր են դակա-միսիական զուգահեռներ. բխեցնում է հե. *pet- «տարածել» հիմքից (*Ջահուկյան, 1970, էջ 80*):

5) Խեթ. pata- «ոտք», peda- «տեղ, վայր» (հե. *ped/pod- «ոտք»), որը վկայված է փոքրասիական մի շարք տեղանուններում և անձնանուններում խեթ. Paduwanda, Paduwa, լիկ. pad-mruwa, կար. pdov, pede-; հավանաբար, քաղաքն ունեցել է հարթավայրային դիրք (*Ջահուկյան, 1987, էջ 336*):

6) Հայ. pat «շրջան, պատ» (*Джаукян, 1988, с. 74*).

*Առաջարկվող բոլոր ստուգաբանությունները որպես ելակետ ունեն կամ համադրությունը Pittiyarig/k/q(a)-ի հետ կամ չեն կարող հավաստի համարվել տեղանվան պակասավոր վիճակի պատճառով:

❖
^dI^{STAR} – Իշտար (աստվածուհի)

URU Pittiyarig/k/q(a)

URU Pít-te-ya-ri-ga-za (p)	(KUB XXXI 79, 4')
URU Pí-it-ti-ya-ri-ik (աճ)	(KBo I 2 Յ4 19' [աքք.])
URU Pít-te-ya-ri-ga	(KUB XXIII 72 + KUB XL 10 Յ4 37; KUB XXXI 79, 9')
[URU] Pít-te-ya-ri-[ga]	(KUB XXIII 72 Յ4 77)
URU Pít-te-[ya]-ri-ga	(KUB XXXI 79, 19')
RU Pít-ti-ya-ri-ga	(KBo III 6 + II 5; KUB I 6 + II 13'; KUB XXIII 77a Դ4 4; KUB XXVII 1 Դ4 I 55; ABoT 56 II 6)
[URU] Pít-ti-ya-r]i-ga	(KUB XLVII 64 II 25)
URU Pít-ti-ya-ri-qa	(KBo IV 13 I 36'; KUB XL 52 IV 8')
URU Pít-te-ya-ri-ik	(KBo I 1 Յ4 41'; KBo V 3 I 45)
URU Pít-ti-ya-ri-ik	(KBo VI 28 + Յ4 32')
[URU] Pít-t]i-ya-ri-ik	(KBo I 4 IV 7' [աքք.])
URU Pít-te-ya-ri-[ik?]	(KBo XXVII 89 + KBo XXXIV 203 Յ4 V 10)
URU Pít-t[e-ya-ri-ik]	(KUB XXVI 39 I(?) 8')
URU Pít-t[i-ya-ri-ik?]	(KBo XXI 26 Դ4 8')
[URU] Pít-ti-y]a-ri-ka	(KUB VI 46 II 43)
[URU] Pít-ti-ya-r]i-ig-ga	(KBo XXII 39 Յ4 III 12')
[URU] Pít-te-y]a-ri-ga	(KUB XXIII 72 Յ4 1)

Տեղադրությունը:

*RGTC6.1, S.319f.; RGTC6.2, S.127; Ertem, 1973, p.112.

1) = ժաման. *Պեչերիչ* (հայկ. *Քազա(յա)ռիժ - Ա.Ք.*) (*Forrer, 1931, S.7*); = a) *Pekerig* (Իսուվալում *Վերին Եփրատի* հովտում) կամ b) *Pegerig* (*Կեննախից* հյուսիս-արևմուտք)(*Houwink, 1970, p.62 n.31*):

2) = անտիկ աղբ. *Կիակա* (*Ciaca*)(*Garstang, 1942, p.457*):

3) = ժաման. *Պերտեկ* (*Քերդակ - Ա.Ք.*) *Կերան մադենի մոտ* (*Garstang, 1948, p.51ff.*; *Bilgiç, 1945/51, S.27f.*; *Alp, 1956, S.77ff.*):

4) = հայկ. *Քրառիժ Երզնկայի դաշտում*, ժաման. *Ջիմին գյուղից 4կմ հարավ-արևելք* (*Капанцян, 1948, с.59*; *Манандян, 1956, с.90сн.*; *Хачатрян, 1971, с.54сн., 62снл.*; *Խաչատրյան, 1998, էջ.35,43*):

5) *Չալիսի մեծ ոլորանի շրջանում Սամուխայից ոչ հեռու* (*Cornelius, 1958a, S.390f.*):

6) *Չալիսի վրա Սամուխայից վերև, գետի նավարկելիության վերին սահմանի շրջանում* (*GHE, p.36ff.*): = ժաման. *Թեքեքոյ* (*Tekkeköy*) *բլուրը՝ Չարայի մոտ (Չալիսի վրա)*(*Forlanini, 1979, p.184 n.105*); *Սիվաս-Սեբաստիայից արևելք* (*ASVOA 4.3*):

7) *Մալաթիայի մոտ կամ Մուրադսուի հոսանքով քիչ ավելի վերև* (*Güterbock, 1961, p.96*):

8) *Մուրադսուի մոտ կամ Մուրադսուի գետաբերանի և Թոխմասուի Եփրատին միախառնվելու վայրի միջև*; ժաման. *Պերտեկը* (= հայկ. *Քերդակ - Ա.Ք.*) կամ *Պյուտյուրգեն ընդունելի շեն* (*Ünal, 1974, S.209f.*):

✠

Մտաւոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2. KUB XXXI 79.**

Կազմությունը:

1) Ունի սեմական ծագում *Beth-Jariga* «Լուսնի տուն» (*Cornelius, 1958a, S.378*):

2) *Չայ. բուք* «հաստ, գուլ, թավ» + *առիժ* «գյուղ, շեն»; հմտ. *Վասպուրականի Բուք* և *Քայազետի Բուքակ* բնակավայրերի անունները (*Խաչատրյան, 1998, էջ 43*):

◇

^m*Arihpizzi* – Արիխպիցցի (աա) (KUB XXIII 72)

^dU – Ամպրոպի աստված (KBo I 4; KBo IV 13; KBo V 3; KBo V 9;

KBo XXI 26 [^dIM ձևով]; KUB XIX 50; KUB XXIII 77+77a;

KUB XXVII 1 և KUB XXVII 6;

KUB XLVII 64)

DINGIR^{MES} – աստվածներ (KBo IV 13)

HURSAG Pupara

HURSAG Pu-u-pa-ra-a-aš (ու)

(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 I 36')

HURSAG Pu-u-pa-ra-an (h)

(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 15)

[^{HUR.SAG} Pu]-u-pa-a-ra-an (h)	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 2)
^{HUR.SAG} Pu-pa-r[a]	(KUB LVI 40 ԳԿ IV 9', 10')
^{HUR.SAG} Pu-u-[pa-ra-...]	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 29)
^{HUR.SAG} P[u-u-pa-ra-...]	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 25)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.127f.*

Տես **Գլուխ 2. KUB LVI 40.**

^{id}U - Ամպրոպի աստված (KUB LVI 40)

^{id}Pura(m/n)t(t)i (Uratta)

^{id} Pu-ra-at-ti	(KUB XXVII 46 IV 4; IBoT II 51 I 7; Bo 1712 II 12; KBo XXIII 27 ԴԿ II 14) (IBoT II 51 + I 1')
^{id} Pu-ra-an-ti	
^{id} Pu-ra-an-ti(-ne-el)(խուրր.)	(KUB XXVII 46 IV 3,4)
Pu-ra-an-zi(-ip-hi-na-a-ša)(խուրր.)	(KBo XX 129 II 27)
[^{id} P]u-ra-am-ti	(KBo XX 129 II 31)
^{id} U-ra-at-ta	(KUB XV 34 III 11)
Ur-[.....]	(KBo XXVII 213, աջ սյուն.4')
^{id} Bur-r[at?...]]	(KUB XL 2 ԴԿ 41')
: ^{id} Pu-ra-[.....]	(Wuppertal, աջ սյուն.13')
^{id} BURANUN.NA ^{KI}	(KBo I 1 ԴԿ I 6,7,9,18,30,47; ԳԿ 15, 20, 33, 34, 53; KBo I 2 ԴԿ 11,28; KBo I 3 ԴԿ 40; KUB XXVII 46 ԴԿ IV 4; KUB XXXVIII 85 II 9; III 3; 526/v, 3')
[^{id}]BURANUN.ME	(KBo XVI 32 I 4)
^{id} BURA[NUN.ME]	(KBo XVI 32 I 4)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1; S.543f.* (Եփրատի ստորին հոսանքները); *RGTC 6.2; S.208f. Ertem, 1973, p.198.* Այս գլխաբառի տակ բվարկվող Puruna, Puran և այլ ձևերը վերաբերում են *Կիլիկիայում* անտիկ շրջանի աղբյուրներից հայտնի *Պյուրամնու* գետին:

1) *Եփրատի* հոսանքից ոչ հեռու գտնվող գետերից մեկը (*Otten, 1957, S.8 Anm.24*):

2) Puruna-ն *Եփրատը* չէ (*Goetze, 1962, p.28a; Otten, 1958b, S.82, Anm.24*):

3) Եփրատը երկու անունով է հիշատակվում՝ Puratti և Mala: P. էր կոչվում գետի միջին հոսանքների շրջանը (*Güterbock, 1964, p.3ff.*); Եփրատը *Արածանիի* հետ միանալուց հետո, նույնն է ինչ ուրարտ. Purana(di) (*Аветисян, 1978, с.18; 1984, с.25сн.*):

4) = անտիկ աղբ. *Պյուրամոս* գետը *Կիլիկիայում* ժաման. *Ջեյհան* (*Cornelius, 1973, S.25; Laroche, 1977, p.205; Forlanini, 1979, p.171f. և n.28; Freu, 1980, p.202; Astour, 1997, p.4f.; Miller, 1999, p.67ff.*):

5) *Ջեյհանի* վտակ *Ակսու* գետը՝ *Սարաշի* շրջանում (*Archi – Pecorella – Salvini, 1971, p.44*):

6) = Եփրատ (*van Loon, 1974, p.192; Арутюнян, 1985, с.161; 2001, с.518*):

7) ժաման. *Աֆրին* գետը *Սիրիայում* (*Haas, 1994, S.14 Anm.43; Klengel, 1999, S.50 Anm.85*):

♣

Տեքստային վկայությունները հստակ չեն նշում, թե գետի որ հատվածի մասին է խոսքը: Այնուամենայնիվ, գետի միջին հոսանքները նախընտրելի են:

Կազմությունը:

1) հուրրիական ծագում է վերագրվում (*Laroche, 1951, p.72; 1961, p.93; Гундин, 1967, с.152*):

2) Ծագում է «պրոտոշումերական» *burudu «պղինձ» (շում. URUDU) բառից, որից այն փոխառվել է հնդեվրոպական լեզուներում որպես *reud^b- (*Гамкрелидзе и Иванов, 1984, с.712*): Հղվում է Ա.Շերերի կարծիքը հակառակ ուղղությամբ կատարված փոխառության հնարավորության մասին (*A.Scherer, Das Problem der indogermanischen Urheimat vom Standpunkt der Sprachwissenschaft. – In: „Die Urheimat der Indogermanen“ (Hrsg. A.Scherer), Darmstadt, 1947*:

^{URU}Qadmaša (Qadkuša)

^{URU}Qad-ma-ša (աժ) (KUB XXVI 39 I(?) 28')

Տեղադրությունը:

♣

Տեղադրման համար կռվան չկա:

Կազմությունը:

1) Կազմությունը՝ K/Qatku + խեթ. -sa տեղանվանակերտ վերջածանցը (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119*):

2) Առաջարկում է երկու հնարավոր մեկնաբանություն՝ ա) խեթ. katta(n) + -sa, p) հե. *kadh- «պաշտպանել»: Գերադասելի է համարում երկրորդ տարբերակը և համադրում է Հայկ նահապետի որդի Կադմոսի անվան հետ: Կադմոս անունը, ըստ Հեսիխոսի, նշանակել է «նիզակ, բլուր, վահան»: Այս իմաստային դաշտին պիտի պատկանի հայ. կատար «գագաթ, սարի գագաթ, վերջ» (*Jahukyan, 1961, p.389f. [= 1964, c.68cl.]:*)։ Յնմտ. դակա-միսիական Kadmos անձնանունը. կապը կարող է տարբեր աղբյուրներից եկող ծագումնային ընդհանրության արդյունք լինել (*Ջահուկյան, 1970, էջ.72,80*):

◇
^dZagga-[...] – Յագգա (դիցանուն)

URUŠala

URUŠa-a-la (աձ) (KUB XXVI 62 IV 33)

ÉRIN^{MES}Ša-a-la (KBo VI 2 III 12 = KBo VI 3 III 15 = KBo VI 6 I 19)

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.331; Ertem, 1953, p.115.*

1) Յնմտ. հայկ. *Սլկունի* տոհմանունը. տեղադրում է Մամիկոնյանների *Ողական* ամրոցի շրջանում՝ *Արածանիի* ափին (*Капанян, 1940, c.378cl.; 1948, c.135cl.*):

2) Խաթթիի սահմանային շրջաններից մեկում գտնվող քաղաքի հարևանությամբ բնակվող օտար ցեղ (*Sommer, 1947, S.5f.; Collins, 1987, p.140*[խեթահպատակ ցեղ]): քոչվոր բնակչություն, որն անմիջականորեն ենթակա չէր խեթերին, սակայն գտնվում էր Խաթթիի քաղաքական ազդեցության ոլորտում (*Imparati, 1964, p.242*):

Կազմությունը:

Հիմքում ընկած է հայ. *սալ* «հարթ քար» բառը (*Джаукян, 1988, c.76*):

◇
^mKuwas – Կուվաս (աա.)(KUB XXVI 62)

HURSAGŠaliti

HURSAGŠa-li-ti (աձ) (KBo IV 4 II 78)

Տեղադրությունը:

**Gonnet, 1968, p.112; RGTC 6.1, S.335.*

ժաման. Ունֆահիեի հովտում՝ Երզնկայից քիչ հյուսիս-արևմուտք (ASVOA 4.3):

Կազմութունը:

Յնարավոր է, առկա է -itta տեղանվանակերտ վերջածանցը (von Schuler, 1965, S.103):

URU^ՃŠam/puša

URU ^Ճ Ša-mu-ḥa-aš (ու)	(2BoTU 23A III 21)
URU ^Ճ Ša-mu-u-ḥa-aš (տ)	(KUB XXIII 77a Դ4 6; KUB XXVI 39 I? 20; KUB XXXII 92 Դ4? 4'; KUB XLIV 2,3')
[URU ^Ճ Š]a-mu-u-ḥa-aš (ս)	(KUB LI 79 Դ4? 3')
[URU ^Ճ Ša-mu]-u-ḥa-aš (ս)	(KUB LI 79 Դ4? 10')
URU ^Ճ Ša-mu-ḥa-aš (ս)	(KBo IV 10 Դ4 1; KBo V 3 + I 54; KBo VI 28 Դ4 38'; KUB XIX 50 + IV 16'; KUB XXI 1 + IV 17; KUB XLIV 3,5')
[URU ^Ճ Ša-mu-ḥ]a-aš (ս)	(IBoT II 19,1')
URU ^Ճ Ša-mu-ḥi (տ)	(KUB XXI 17 Դ4 I 11, Դ4 II 5, Դ4 III 3', 5', 11'; KUB XXXII 130,23)
URU[Ša-mu-ḥi] (տ)	(KUB XXI 17 Դ4 III 19')
[URU ^Ճ Š]a-mu-[ḥi] (տ)	(KUB XXI 17 Դ4 III 22')
UR[^Ճ Ša-mu-ḥi] (տ)	(KUB XXI 17 Դ4 III 25')
Ša-mu-ḥi(?) (տ)	(KUB XXII 34 Դ4 7')
URU ^Ճ Ša-mu-ḥa-an (հ)	(KUB I 1 + II 78 = KBo III 6 + II 57; KUB I 1 + III 19 = KUB XIX 67 + I 9; KBo VI 28 Դ4 12; „HI“ III 19,78)
URU ^Ճ Ša-mu-ḥa-az (բ)	(KUB XXVI 84 II 4')
URU ^Ճ Ša-pu-ḥa-za (բ)	(KUB XXX 56 III 21)
URU ^Ճ Ša-mu-u-ḥa (աժ)	(KBo I 1 Դ4 42', 48'[wpp.]; KBo IV 6 Դ4 21'; KBo XVI 97 Դ4 13,14, Դ4 15; KUB VIII 71,9'; KUB XII 5 I 1, IV 17; KUB III 1b+a Դ4 10'; KUB XXI 1 + IV 6; KUB XXIX 7 + KBo XXI 41 Դ4 74; KUB XXVII 1 Դ4 I 13, Դ4 IV 15,46; KUB XXXI 121 IV? 12; KUB XXXII 130, 1,5, 6, 16, 20,25; StBoTB I III 85,90,97)

[UR]USa-mu-u-ha
URUSa-mu-u-[ha]
URUSa-mu-ha

(KUB XXXI 79, 16')

(KUB XXXI 79,4')

(KBo I 4 IV 30'[uapp.]; KBo I 58,5';
KBo IV 10 ᠒4 48,53; KBo III 6 + III
26',56,61', IV 48'; KBo IV 13 I 38';
KBo V 3 +I 4; KBo V 9 IV 5; KBo VI
28 ᠒4 2, 33'; KBo VI 29+I 11, II
3,9,10,13,20,21,29,30; III 18, 41; KBo
VIII 57 ᠒4 I 9', ᠒4 9'; KBo X 20 III
2; KBo XI 22 ᠒4 III 13; KBo XI 28
᠒4 VI(?) 3'; KBo XVI 36 + KUB
XXXI 20 III 2,9; KBo XXII 39 III
12'; KBo XXII 47 ᠒4? 9'; KUB I 3,
4', 5', 11'; KUB II 13 VI 16; KUB V
21 ᠒4? 5'; KUB VI 15 II 9; KUB VI
45 ᠒4 I 40,43,44,45 = 46 ᠒4 II
6,9,11; KUB XIV 13 I 6; KUB XV 28
+ IBoT III 125 II 10',11'; KUB XV 30
III 7',8'; KUB XVI 17 II 3; KUB XVI
36,17'; KUB XVI 43 ᠒4 11'; KUB
XVI 57 ᠒4 9'; KUB XVI 80 ᠒4 4;
KUB XIX 11 I 10'; KUB XIX 68 +
65+XXXI 13 + I 6 III 29'; KUB XIX
23 ᠒4 16; KUB XX 26 VI 3',5'; KUB
XXI 15 II 5'; KUB XXII 59 ᠒4 5';
KUB XXII 63,17'; KUB XXVII 1 ᠒4
I 4,18,25,27,33, ᠒4 III 68'; KUB
XXXI 32 ᠒4? 5; KUB XXXII 133 I
3,8,9; «tuḫ» IV 25; IV 83,84, VBoT
25 I 3,4,11; KBo XXVIII 114 + KUB
III 1a + ᠒4 22'; KUB XLI 49 ᠒4 16';
KUB XLV 32 IV 4'; KUB XLVIII
126 I 12', 14', 15', 19'; KUB XLIX
17 IV 12', 20',25'; KUB XLIX 80,1';
KUB LII 13,3; KUB LII 62 IV 2;
KUB LIV 1 + 552/u II 3; KUB LIV
70,7'; KUB LV 17,11'; KUB LVI 28
᠒4 5'; KUB LVI 26 ᠒4 2; KUB LVII
87 III 7'; KUB LX 26 ᠒4 2; HKM
97,11'; VS XII 33 ᠒4 III 32; Bo 1974,

- 1'; Bo 5251, 4'; Bo 5804 ጥ4? 4',5';
Bo 6002, ጥ4 6; Bo 7840 IV 13';
254/d,8'; 388/i ጥ4 III 3; 103/r,2';
220/e, 5'; 543/u, 3'; 1309/u, 8';
1506/u, 4'; 2828/u I 12',14',15',19')
(KBo XLIV V 7'; KUB XV 28 +
IBoT III 125 II 6'; KUB XL 52 IV 7')
(«ጥጥ» IV 88; KBo IX 138,6')
(KUB VI 45 III 19; Bo 6002,7'?)
(KUB VI 45 I 7)
(KBo XI 28 ጥ4 IV 47'; KUB XXVII
1 ጥ4 IV 51; KBo X 18,13'; KBo XXI
26 ጥ4 I 9'; KUB XV 28 + IBoT III
125 III 13'; KUB XLVIII 80 I 11';
388/i ጥ4 II 9')
- [^{UR}]UŠa-mu-ḥa
- ^{URU}Ša-mu-[ḥa]
- ^{URU}Ša-mu-ḥ[a]
- ^{URU}Ša-m[u-ḥ]a
- ^{URU}Ša-m[u-ḥa]
- ^{URU}Ša-[mu-ḥa]
- ^{URU}Š[a-mu-ḥa]
- [^{URU}]Ša-mu-ḥa
- [^{URU}Š]a-mu-ḥa
- [^{URU}Ša]-mu-ḥa
- [^{URU}Š]a-mu-ḥ[a]
- ^{UR}[UŠa-mu-ḥa]
- [^{URU}Ša-m]u-ḥa
- [^{URU}Ša-mu]-ḥa
- ^{URU}[Ša-mu-ḥa]
- ^{URU}Ša-mu-<-ḥa>
- ^{URU}Ša-pu-ḥa
- (KBo I 3 ጥ4 14' [wpp.]; KUB I 12 I
5; KUB XVIII 8 ጥ4° 8'; 316/u, 13')
(KBo VIII 57 ጥ4 I 14'; KUB VI 45
III 15; KUB XLVIII 126 I 25'; 1309/u, 1')
(KBo VIII 57 ጥ4 IV 5'; KUB XV 28
+ IBoT III 125 III 2')
(KBo VIII 57 ጥ4 IV 7'; KUB XXI 15
II 11'; KUB XXII 59 ጥ4 6'; KUB XL
22 ጥ4? 11'; KUB XL 98, 1'; KUB
LVII 74 ጥ4? I 1'(?); KUB LVIII 5 ጥ4
I 6'; «ጥጥ» III 71)
(KUB XXI 15 II 14')
(KUB XLVIII 126 I 29')
(KUB XXI 17 ጥ4 II 35; KUB XXVII
6 ጥ4 IV 11')
(Bo 5804 ጥ4? 9'; 1506/u, 1')
(KBo XIII 225, 10'; KUB LVII 87 III 6')
(KUB XXI 15 III 5'; 388/i ጥ4 II 7')
(KBo VI 29 + III 31')
(KBo I 2 ጥ4 19'[wpp.]; KBo XII 136
ጥ4 I 2; KBo XXII 47, 9'; KUB XXV
32 + II 54; KUB XXXI 76 I 17'; KUB
XL 52 IV 4'; KUB XLI 55 ጥ4 4',5';

URUZ Ša-pu-[ħa]

(IBoT I 22, 4')

URUZ Ša-p[u-ħa]

(KBo XVII 79, 9')

URUZ Ša-pu-u-[ħa]

(KBo XLV 179 ԴԿ II 6)

Խուրրիերն տեքստեր.URU-ni-bi-na^{URUZ}Ša-mu-ħa-ħi-na

(KUB XXVII 1 ԴԿ II 27)

URUZ Ša-mu-u-ħa-ħi-na

(KUB XXVII 3 IV 6')

URUZ Ša-mu-ħa-ħi

(KUB XXVII 1 ԴԿ II 39)

URUZ Ša-mu-u-ħi-na

(KUB XXVII 1 ԴԿ II 71)

URUZ Ša-mu-u-ħi

(KUB XXVII 1 ԴԿ II 70)

ar-te^{URUZ}Š[a-.....]

(KUB XXVII 39 ԴԿ 2)

Տեղադրությունը:

*RGTC.1, S.338ff.; RGTC 6.2, S.137; Ertem, 1973, p.118f.

1) = Կուսմախա (*Safrastyan, 1929, p.107*).2) = հոռն. աղբ. Ջամա (*Zama*)՝ ժաման. Կորնելիոս քաղաքի մոտ, Չալիսի մերձակայքում (*Cornelius, 1958a, S.375f. 1958b, S.3; 1959a, S.110; 1961, S.216f.; 1964, S.14; 1967, S.73f.; 1973, S.12*): Մեկ այլ համանուն քաղաք է եղել Կատաոնիայում (*1958a, S.378, 387ff.; 1973, S.88*):3) Չալիսի վերին հոսանքների վրա՝ Սիվասի մոտ (*Götze, 1960, p.47*): = ժաման. Սիվաս կալե [*Sivas kale - Sarkışla*](*Forlanini, 1979, p.180ff.; ASVOA 4.3*):4) Մալաթիայի մոտ (*Garstang, 1942, p.450ff.; Gurney, 1948, p.51*): Եփրատի վրա՝ Մուրադսուի գետաբերանի մոտ (*Bilgiç, 1945/51, S.27f.; Sommer, 1950, S.342; Lewy, 1956, p.59ff.; Alp, 1956, S.77ff.; Güterbock, 1961, p.96*):5) = հայկ. Էլեգարսինա Նիկոպոլիսի և Ջիմարայի միջև (*Капанця, 1940, c.62*):6) Մալաթիայի և Սիվաս-Սեբաստիայի միջև (*Danmanville, 1956, p.48ff.*): Չալիսի վերին հոսանքների և վերին Եփրատի միջև (*Götze, 1957, S.72; Gurney, 1973, p.681*).7) Չալիսի վերին հոսանքների վրա՝ Ջարայի տեղում կամ մոտակայքում (*GHE, p.32ff.*):^{URUZ}Šammaħa-ն Սամուխայի գրության ձևն է (*p.31*):*Šammaħa-ն և Սամուխան նույնական չեն (*von Schuler, 1965, S.46 Ann.294*):

8) Արարկիրի մոտ՝ ժաման. Սամուկա բնակավայրը (Koşay, 1972, S.463ff.; Laroche, 1966, p.91f.).

9) Եփրատի վրա (Ünal, 1974, S.210f.).

10) = հայկ. Անի-Կամախ (Safrastyan, 1947, p.42)

11) Հալիսի կամ Եփրատի մոտ (von Schuler, 1965, S.35 Anm.188, S.46 Anm.294)

Սամուխայի տեղադրության համար տես Գլուխ 2. KUB XXXI 79:
Կազմությունը:

Ասիանիկ sam(m)- «եղեգն» + -ha (հմմտ. հայ. շամբ) (Капанцян, 1940, с.62; 1948, с.52):

✧

^dAb/para - Ար/պարա (KBo I 4; KBo V 3; KBo XI 22; KUB VI 45/46; KUB XIX 50; KUB XXIII 77+77a; KUB XXV 32; KUB XXVII 1; KUB XXXII 92; StBoT.B.1)

^dĦebat - Խեբատ (KUB VI 45/46)

^dIŠTAR/LIŠ - Իշտար աստվածուհի (KBo VI 29; KBo VIII 57; KBo X 18; KBo XI 28; KBo XIII 225 [^dLIŠ]; KBo XVI 36+KUB XXXI 20; KBo XXII 47 [^dLIŠ]; KBo XLIV 5; KUB I 12; KUB II 13; KUB V 21?; KUB VI 15; KUB VI 45/46; KUB XV 28+IBoT III 125; KUB XVI 17; KUB XVIII 8; KUB XXI 17 [^dLIŠ և ^dIŠTAR]; KUB XXII 34; KUB XXII 59; KUB XXV 32; KUB XXVII 1 [^dGAŠAN LÍL և ^dIŠTAR LÍL]; KUB XXX 56 [^dIŠTAR LÍL]; KUB XXXI 76; KUB XXXI 123; KUB XXXII 130; KUB XL 52 [^dLIŠ և ^dLIŠ.LÍL]; KUB XLI 49; KUB XLVIII 80; KUB XLVIII 126; KUB XLIX 17; KUB XLIX 80; KUB LI 79; KUB LII 13; KUB LIV 70; KUB LV 17 [^dIŠTAR LÍL]; KUB LVIII 5; KUB LX 26; IBoT I 22; StBoT.B.1; VS XII 33; 316/u; 1506/u; Bo 5251; Bo 5804; 388/i; 103/r [^dIŠTAR LÍL]; 220/e; 543/u)

^dBELLAT AYAKKI - ayakku-ի տիրուհի (KUB VI 45/46)

DINGIR.GE₆ - Սև աստված (KBo XVI 97; KUB XXXII 133; 254/d)

^dU - Ամպրոպի աստված (KBo I 4; KBo IV 10; KBo V 3; KBo V 9; KBo XXI 26 [^dIM]; KUB XIX 50; KUB XXI 1; KUB XLI 55; StBoT.B.1)

^dĦebat mušni - Խեբատ,արդար' (KUB XXVII 1)

^dĦuwariyanzipa - Խուվարիյանցիպա (աստված) (KUB LI 79; IBoT II 19)

DINGIR^{MES} URUZ^{URUZ} Šamuḫa - Սամուխայի աստվածներ (KBo IV 13; KUB VIII 71; KUB XIV 13; KUB XXVII 1)

DINGIR.LU^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} - արական սեռի աստվածներ (և) իգական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

KUR^{(URU)*Ճ} Sarazzi

KUR ^{URU} UGU ⁷⁷	(KB ₀ III 6+I 22,23, III 35',36'; KB ₀ XVI 83 III 5; KUB XIX 10 I 8 = KUB XIX 11+KB ₀ XXII 12 IV 18
KUR ^{URU} UGU	(KB ₀ IV 4 II 16)
[KUR ^U RU ^U UGU	(KUB L 104,11'; KB ₀ XI 40 VI 5')
[KUR.KUR ^M]ES UGU ⁷⁷	(KB ₀ VI 28 ԴԿ 11)
KUR UGU ⁷⁷	(KB ₀ XIV 3 III 23'; KB ₀ XIV 14,7'; «խԻ» 1+I 27, IV 3,4; KUB I 2+XIX 50 I 24; KUB II 1 VI 7; KUB XIX 23 ԴԿ 15; KUB XIX 56 I 4'; KUB XXI 17 I 5,6) //
[KUR UGU ⁷⁷]'	(KB ₀ III 4 IV 16'; KUB XIV 17 II 33)
KUR UGU ^{77M}	(KUB XIV 16 I 26; HKM 42,8'; HKM 96,17',21') //
KUR UGU	(KB ₀ III 4 III 69,70; KB ₀ VI 4 ծախ եզր 3; «խԻ» I 26; KUB XXXVI 90,36; KUB LII 86,12'; HKM 18,18; 71,26; 96,4'; 106,3)
KUR AN.TA	(«խԻ» I 10 II 36)
[...] E-LI-TE	(KUB XXIII 127+KB ₀ VI 29+III 2')
KUR ^{URU} I-LI-TI	(KUB XL 107 ԳԿ 20')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.293f.* (Խաթթիի հյուսիս-արևելքում սահմանակից էր Իստիտինային, Ազգիին և կասական Տիբիյային. Կաննուվարան նույնպես գտնվել է Վերին երկրից դուրս: Այստեղ էր Սամուխան); *RGTC 6.2, S.117; Ertem, 1973, p.149.*

1) *Դերսիմի* լեռներից արևմուտք, ընդհուպ մինչև *Չալիս* գետը (*Friedrich, 1925, S.10*); *Չալիսի* վերին հոսանքների շրջանից ընդհուպ մինչև *Եփրատ*: Ներառնում էր *Išupitta, Šanašuita, Tupazziya, La(hu)wazantiya* (ժաման. *Էլբիստան* քաղաքի մոտ), *Šarišša* քաղաքները, *Šakaddusawa* լեռը, նաև Իսուվան: Գլխավոր քաղաքը Սամուխան՝ *Չալիսի* վրա (*Gurney, 1973, p.681 and map; ASVOA 4.3; Forlanini, 1998, p.221f.*):

2) Այս երկրի մասն են կազմել Իստիտինան և Կաննուվարան (*Goetze, 1940, p.25 and n.99*):

3) *Չալիսի* վերին հոսանքների շրջանում. վարչական կենտրոնը՝ Սամուխա քաղաքը (*Kinal, 1953, p.7; GHE, p.32ff.*):

4) *Երզնկայից* արևմուտք, հարավ-արևմուտք (*Alp, 1956, p.78*):

5) Մայրաքաղաք Խաթթուսասի և շրջակայքի բարձրավանդակը (*Cornelius, 1958a, S.242; 1958b, S.12; 1959a, S.105; 1967, S.69; 1973, S.282 Anm.22*):

6) Ժաման. *Թոքատից* հարավ-արևելք ընկած շրջանից ու *Սիվասից* դեպի արևելք մինչև *Երզնկա*, հարավում՝ *Դելըքլըտաշ - Դիվրիդի* գիծը: Այս տերմինը նշել է Խաթթիի հյուսիս-արևելքում գտնվող բոլոր երկրները, երբեմն միայն մի կոնկրետ երկիր (*Գուրզաձե, 1961, c.165 ժող.*):

7) Խաթթիի հյուսիսում և հյուսիս-արևելքում մինչև *Չալիսի* վերին հոսանքները (*Ünal, 1974, S.224f.*):

8) Կիրառվել է լայն և նեղ իմաստներով: Առաջին դեպքում ընդգրկել է *Չալիսի* ակունքներից մինչև *Երզնկայի* հովիտը, երկրորդ դեպքում կարող էր նշանակել միայն Դանկուվան: Յնարավոր է կապը հայկ. *Բարձր Գայքի* հետ (*Хачатрян, 1971, с.58 ժող.*):

9) *Երզնկայի* և *Երզրումի* շրջանները. ներառել է Իստիտինան, Խաթթենան, Խախանին [վերջինիս քաղաքներն էին Դանկուվան և Պիտտիյարիզան] (*Խաչատրյան, 1998, էջ. 34-36*):

URU^Շ Sinuwa

URU^Շ Si-nu-wa (աձ) (KBo XVI 42 Դ4 6')

URU^Շ Si-i-nu-wa (KBo IV 13 I 45')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.358; Ertem, 1973, p.125.*

= հռոմ. աղբ. *Սինիս կոլոնիա* (Sinis Colonia) (Ժաման. *Սյոյուբլու՛*)

Մալաթիայից հյուսիս (*ASVOA 4.3; Forlanini, 1997, S.119 Anm.11*):

♠

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

◇

DINGIR^{MEŠ} - աստվածներ (KBo IV 13)

LÚ.MEŠ^Շ SU.GI - ավագներ (KBo XVI 42)

URU^Շ Sul(l)am(m)a

URU^Շ Su-ul-lam-ma (աձ) (KUB XXIII 72 Դ4 32)

URU^Շ Su-ul-la-ma (KUB VI 45 Դ4 II 64//VI 46 Դ4 III 30; KBo XXXI 169 Դ4 13')

URU^Շ Su-u[l-la-ma] (KBo XXXI 169 Դ4 9')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.364* (Իսուվայի և Պախիսուվայի մերձակայքում); *RGTC 6.2, S.148; Ertem, 1973, p.126.*

= հետագայի հայկ. *Սղամ* բնակավայրը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 37*):

Յամադրությունը հենվում է միայն արտաքին նմանության վրա, չնայած հնարավոր է:

^mWalwa-LÚ-iš (= Walwazitiš) – վավացիտիս (աա) (KUB XXIII 72)

^dU^{URU}Šullama – Սուլլամայի Ամարոպի աստված (KBo XXXI 169)

^dIŠTAR – Իշտար (աստվածուհի) (KUB VI 45/46; KBo XXXI 169)

^dTarupšani – Տարուպսանի (դիցանուն) (KUB LIV 1)

HUR.SAG^ՇŠullamma

[^H]UR.SAG^ՇŠu-ul-la-[a]m-ma (աձ) (KUB LIV 1 Դ4 II 21')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.148.*

Սուլլամա լեռը և համանուն քաղաքը պիտի գտնվեին միմյանց մոտ:

(KUR) URU^ՇTa/e/ig/k/qaram(m)a

URU^ՇTa-ga-ra-ma-an (h)

(KUB XXXI 64 III 11')

URU^ՇTa-ga-ra-mi (տ)

(KUB XXXI 64 II 37')

KUR^{URU}Te-ga-ra-ma (աձ)

(KBo I 1 Դ4 13,20,22[աքք.]; KBo V 6 II 27,30,38; KUB VI 45 II 67 = 46 III 33)

URU^ՇTa-ga-ra-ma

(2BoTU 23A I 39)

URU^ՇTa-ga-ra-ma

(2BoTU 23A 23C II 6)

KUR^ՇTa-ka-ra-ma

(KBo I 2 Դ4 2'[աքք.])

[^{KUR}Ta]-ka-ra-[ma]

(KBo I 2 Դ4 1'[աքք.])

URU^ՇTa-ga-ra-a[m-...]

(KUB XIII 2 III 33)

URU^ՇTe-ka-ra-ma

(KUB L 91 IV 17')

URU^ՇTe-ga-ra-am-ma

(KBo IV 4 III 19,20,21; KBo XIV 10,9')

KUR^{URU}Te-ga-ra-am-ma

(KBo IV 4 III 18)

URU^ՇTe-ga-ra-ma

(KBo VI 28 Դ4 12; KUB VI 45 II 66 = 46 III 32)

URU ^U Te-qa-ra-ma	(KUB LVIII 75 ԳԿ 9', 10')
URU ^U Te-qa-ra-a[m-ma...]	(KBo XII 140 ԳԿ 8')
URU ^U Ti-ga-ra-ma	(KUB LVIII 75 ԳԿ 7')
[.....r]a-a-ma	(KUB XXXVI 98 ԴԿ 6')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.383f.; RGTC 6.2, S.154; Ertem, 1973, p.140.*

1) = ժաման. *Գյուրյուն (Forrer, 1921, S.75; 1937, S.138; Weidner, 1923, S.5 Anm.13; Bilgiç, 1945-1951, S.29; Garstang, 1948, p.50; Капанцян, 1948, с.132сл., 140сл.; Götze, 1930b, S.111; 1953, p.69, n.140; 1957, S.46, 72; Kinal, 1953, p.7; Меликишвили, 1954, с.82; Манандян, 1956, с.79, GHE, p.38,47f.; Կորցաձե, 1960, с.363; von Schuler, 1965, S.23, 68; Garelli, 1963, p.96ff.; ASVOA 4.3; RGTC 4, S.117, Арутюнян, 1985, с.184сл.)*

2) *Գյուրյունից* արևմուտք, որտեղ հատվում են հյուսիսից եկող և *Մալաթիա - Կոմանա* ճանապարհները (*Cornelius, 1958a, S.240; 1958b, S.5*); = հողմ. *Պագրում (Pagrum)* ժաման. *Էրիստան քաղաքից* արևմուտք (*idem, 1967, S.74; 1973, S.26*):

3) *Դերսիմի* շրջանում (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 102*).

Տեղադրությունը *Գյուրյունի* մոտ հստակ է:

Կազմությունը:

Առանձնացնում է -ama/-ima վերջածանցը (*Bilgiç, 1945-1951, S.12*):

^U - Ամարոպի աստված (KUB VI 45/46)

ԻUR.SAG^{MES}URU^UTegarama – Թեգարամայի լեռները (KUB VI 45/46).

DINGIR^{URU}Tegarama - Թեգարամայի աստվածը (KUB LVIII 75)

DINGIR.LU^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} - արական (և) իգական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

URU^UTaḫ(ha)nišara

URU^UTaḫ-ha-ni-ša-ra (աժ) (KUB XLIX 11 III 7)

URU^UTaḫ-ni-ša-ra (KUB XLIX 11 II 20')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.151.*

Հայաստանի Ուրա քաղաքի շրջակայքում (տես **Գլուխ 2**)

URU Tabhiša

URU [T]ah̄-hi-i-ša (ած) (KUB XXIII 72 ՅԿ 34)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.378; Ertem, 1973, p.130.*

ժաման. *Էլազդի* մոտ. Tabhiša-ն և Tabišna-ն նույնական են և համադրելի անտիկ աղբ. *Դիգիսենեի* (*Digisene*) հետ (*ASVOA 4.3*):

Նշված տեղանունները չեն կարող նույնական լինել, քանի որ հիշատակվում են մի ցուցակով (Տես **Գլուխ 2**): Ինչ վերաբերում է *Դիգիսենեի* հետ համադրմանը, ապա դրանցից մեկը իրոք անպայման պետք է դիտվի որպես այդպիսին, քանի որ *Դիգիսենեն* համապատասխանում է *Ծոփքի Դեզիք* գավառին (Տես **Tabišna**):

Կազմությունը:

Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցից (*Neumann, 1988, S.255*):

✦
^mUšapaš – Ուսապաս (աա)

URU Tabišna

URU Ta-hi-iš-na (ած) (KUB XXIII 72 ՅԿ 35)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.379; Ertem, 1973, p.130.*

= կապադովկ. աղյուսակների *Dí-giš-ša-na/Dí-ki-ša-na* (*Lewy, 1950, p.419 n.294; RGTC 4, S.35*): Դիգիշանա ընթերցումը (*Tikišana*-ի փոխարեն) հենվում է հին հայկ. *Դեզիք* տեղանվան հունական *Դիգիսենե* ձևի (*Digisene*) հետ համադրման վրա. հղում է *Tomaschek, Pauli-Wissowa, V, 1905 (Stuttgart), S.543f.*, որը *Դիգիսենեն* տեղադրում էր *Ծոփքում* և նույնացնում հայկ. *Դեզիքի* հետ:

Կազմությունը:

Կազմված է խեթ. -sna տեղանվանակերտ վերջածանցով, որոնք ծագում են -esnar/-esnas հետերոկլիտիկ հոլովածևից (*Laroche, 1961, p.88; Neumann, 1988, S.260*).

✦
^mAggaš – Ագգաս (աա)

URU **Tamatta**

[^{UR}]U-Ta-ma-at-ta (աժ) (KUB XXVI 39 I(?) 31')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.392.*

Տեղադրության համար կռվան չկա:

Կազմությունը:

1) Խեթ. *tameš-*, *damaš-* «ճնշել», *dammešhai-* «վնասել, ճնշել, պատժել», կամ հիեր.-լուվ. *tama-* «կառուցել», այսինքն՝ «կառուցված» կամ «նվաճված» (*Jahukyan, 1961, p.393 [=1964, c.75 cl.]:*)

2) Հե. *dāmo-s «ժողովուրդ» հիմքից. սակայն կարող է ծագել նաև **dem-* «կառուցել» հիմքից (*Ջահուկյան, 1970, էջ 81*):

3) Հիեր.-լուվ. և լիդ. *tam-* «կառուցել» (<հե. **dem-* «կառուցել») արմատից, այսինքն՝ «կառուցվածք, շինվածք, շեն» (*Ջահուկյան, 1987, էջ 334*):

^d*Teritittuniš* – Տերիտիտունիս (դիցանուն)

(KUR) ^{URU}**D/Tankuwa**

^{URU} Da-an-ku-wa-za (ք)	(KBo XLIV 144 Դ4 5')
^{URU} Ta-an-ku-wa (աժ)	(KUB XXVI 79 I 10)
KUR ^{URU} Da-an-ku-wa	(KBo III 6 + II 4 = KUB I 2 + II 5 = KUB I 6 + II 13'; KUB XIV 17 III 17)
^{URU} [T]a-an-ku-wa	(VS XII Դ4 5')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.396; Ertem, 1973, p.25.*

1) *Երզնկայի* և *Սեբաստիա-Սիվասի* միջև (*Götze, 1930, S.25*):

2) Ժաման. *Տանքոյ* բնակավայրը *Կամախից* 8-10կմ հարավ-արևմուտք (*Манандян, 1956, c.90*):

3) = *Չալիսի* և *Ամասիայի* միջև (*Cornelius, 1959a, S.108*); հռոմ. *Դակոբա* (*Dacoba*)՝ *Ամասիայի* և *Չորումի* միջև (*Cornelius, 1961, S.215; 1963, S.242; 1973, S.186, 329 Anm.29*); *Չորումից* հյուսիս-արևելք, հավանաբար, *Ամասիայի* շրջանում (*Klengel, 1999, S.182*):

4) = Խեթ. ^{URU}*Takušna* (*Laroche, 1961, p.86*).

5) Խաթթիի և *Չայասայի* միջև, Պիտտիյարիգայի և Սադուպայի (*Šaduppa*) միջև վերջինից հարավ - հարավ-արևելք (*Ünal, 1974.1, S.215*):

6) Ազգիի անմիջական հարևանը արևմուտքից (*Forlanini, 1979, map*);
ժաման. *Շապիմ-Կարաիիսարի* մոտ (*ASVOA 4.3*):

7) Միջն. հայկ. *Մթնի*, ժաման. *Միտինի Երզնկայի* շրջանում
(*Хачатрян, 1971, с.54 сл.; 1998, էջ.35, 44*). գտնվել է Հայաստանում:

8) ժաման. *Թորատից* մինչև *Եփրատ* ընկած հատվածում
Պիտտիյարիզայից հարավ - հարավ-արևելք (*del Monte, 1977, p.324*):

Տեղադրման հարցում առկա տարակարծությունների հիմքում
ընկած է Ազգիի տեղադրման խնդիրը (տես *Azzi*), քանի որ Դանկուվան
վերջինիս անմիջական հարևանը պետք է լիներ: Տեղադրությունը *Գալլ*
գետի միջին հոսանքների շրջանում առավել հավանական տարածքն է:
Կազմությունը:

1) Խեթ. dankui- «մութ, խավար» (չեզոք սեռի հոգն. dankuwa)(*Laroche, 1961, p.78*):

2) Խեթ. dankui- «մութ» բառի տրական-տեղական հոլովածը՝ հայկ.
Մթնի տեղանվան թարգմանությունը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*): «սև,
մութ երկիր» (*Петросян, 2002, с.141*):

ՍՍՏԱԳ-Դարտենա

ՍՍՏԱԳ Da-ar-ú?-te-na (աձ) (IBoT I 33, 45)

*Ընթերցում է *Tarkittena* (*Laroche, 1958, p.153*).

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.409; Gonnet, 1968, p.114* (Կունմախա-Կեմախի մոտակա
լեռներից մեկը):

ՍՐԱ-Դատենա

ՍՐԱ Ta-wa-te-na (աձ) (KUB XLIX 11 III 6)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.167*.

☞

Հայաստանի Ուրա քաղաքի շրջակայքում (տես **Գլուխ 2**).

URU^UTe/im(m)iya

URU ^U Ti-im-mi-ya (աժ)	(KUB XXIII 72 ԴԿ 32)
URU ^U Te-mi-ya	(KUB XXVI 62 IV(?) 36 ⁷)
KUR URU ^U Tim-mi-na	(KBo I I 21 [աքք.])
KUR URU ^U Tim-im-na*	(KBo I I 12 [աքք.])

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.423* (Իսուվայի և Պախիսուվայի հարևանությամբ):

Ertem, 1973, p.140.

1) = հռոմ. աղբ. («Անտոնինոս կայսեր երթուղին») *Տոնեա* (Tonea) բնակավայրը՝ Խաթթուսասից *Ամասիա* ճանապարհի վրա (միայն KUB XXVI 62-ում հիշատակվող URU^UTemiya քաղաքը)(*Forrer, 1931, S.8; Cornelius, 1958b, S.14 Anm.28*); KBo I 5-ի URU^UTimna/Timimna-ն Ֆր.Կոռնելիուսը դիտում էր որպես Խաթթուսասից հյուսիս և հյուսիս-արևելք ընկած կասկական բնակավայր URU^UHaliwa-ի և URU^UKarna-ի հետ միասին (*idem, S.8*):

2) = խեթ. URU^UTummanna (*GHE, p.31, 41f.; Cornelius, 1973, S.317 Anm.31; Гюргадзе, 1961, с.175*). Մինչև 1959թ. (տես *GHE*, վերը) տեղադրվում էր *Փոքր Ասիայի* արևելքում, սակայն այժմ նույնացվում է դասական աղբ. *Դոմանիտիսի* (Domanitis) հետ՝ *Պափլազոնիայում* (համապատասխան հղումները տես *RGTC 6.1, S.438*):

3) ժաման. *Ջիմին*, բյուզ. աղբ. *Ցիմենոս* (*Хачатрян, 1971, с.86сн.; Ісаян, 1998, էջ.54; TAVO, Bd.24, 1992, Map B IV6; ASVOA 4.3*):

Ջամադրությունը ժաման. *Ջիմինի* հետ նախնորելի է:

Կազմությունը:

Առանձնացնում է խեթերեն տեղանվանակերտ -iya վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.99, 102*).

◇

"H[i]n[i]š – Խինիս (աա)(KUB XXVI 62)

URU^UTepurziya

URU^UTe-pu-ur-zi-ya (h) (KBo I I ԴԿ 13.22)

Տեղադրությունը.

**RGTC 6.1, S.426; Ertem, 1973, p.140f.*

1) = խեթ. URU^UTupaziya՝ *Ամանոսի* լեռների շրջանում (*Cornelius, 1958b, S.7*): Նույն ժամանակներում նա հրաժարվեց խեթ. աղբ. ^{HUR.SAG}Amuna

լեռները *Ամանոսի* հետ համադրելուց, որով Տուպացիյա քաղաքի տեղադրությունը մնում էր առկախ (1958a, S.240): Մեկ այլ աշխատությունում Ֆ.Կոռնելիուսը վերատեղադրեց Տուպացիյա քաղաքը՝ անտիկ աղբ. *Տիյանայի* մոտ՝ *Կիլիկյան դարպասներից* հյուսիս (1973, S.134), որն այժմ համընդհանուր ընդունելություն է գտել (*RGTC, 6.1, S.441*):

2) Կապ չունի ^{URU}Tupaziya-ի հետ: Պիտի գտնվեր Իսուվայից հարավ *Եփրատից* արևելք, սակայն տեղադրությունը գետից արևմուտք՝ Իսուվայից հարավ-արևմուտք չի կարելի բացատրել (*Гуорзэдэ, 1959, с.362сл.*):

3) Խաթթիի հարավ-արևելքում (*Goetze, 1960, p.40*):

4) *Տիգրիսի* ակունքներից ոչ հեռու՝ Ալզիի հարևանությամբ (*Арутюнян, 1970, с.24*):

5) = կապադովկ. տեքստերի՝ Tiburzia. պետք է տեղադրել Թեգարամայի մոտակայքում (*Bayram, 1997, p.54f.*):

Մոտավոր տեղադրությունը Իսուվայի հարևանությամբ նախընտրելի է:

^{URU}Dugg/kk/qqam(m)a(na)

^{URU} Du-uk-ka-am-ma-an (h)	(KBo III 4 IV 40')
^{URU} Du-uk-ka-ma-an (h)	(KBo IV 4 IV 24)
^{URU} Du-uk-kam-ma-an (h)	(KBo IV 3 IV 37')
^{URU} Du-ug-ga-ma (աժ)	(KBo IV 4 IV 25)
^{URU} Du-ug-ga-a-ma	(KUB XXIII 72 Դ4 1)
^{URU} Du-uq-qa-am-ma	(KBo IV 4 IV 17,18)
[^{UR}]Du-ug-ga-am-ma-na	(KUB XXVI 39, I(?) 33')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.435f.* (տեղանվան գրության երկու ձևերը դրված են առանձին գլխաբառերի տակ Tukama և Tukamana); *Ertem, 1973, p.26.*

1) Ժաման. *Շապին-Կարահիսարի* մոտ (դաս. աղբ. *Կոլոնիա* [Colonia])(*Forrer, 1931, S.6,8,19; Goetze, 1940, p.47 n.183; Garstang, 1943, p.51ff.; GHE, p.36ff.*):

2) = *Դոզնեվանա* կամ *Դոզնավանա՝ Դատվանի* մոտ՝ *Վանա լճի* արևմտյան ափին (*Forrer, 1932, S.88*):

3) Անտիկ աղբ. *Դագոնա* (Dagona)՝ *Եփրատից* արևմուտք, *Փոքր Դայքում* (*Adontz, 1946, p.39f.*); *Սեբաստիայի* և *Նիկոպոլիսի* մոտ հիշատակվող *Դոգանիս* (Doganis) կայանը (*Պտղոմեոսի Դագոնա* [Dagona]) (*Капанцян, 1948, с.56сл.*):

4) Ընդունելի չէ Dagnevana-ի նույնացումը *Դատվանի* և *Դուկվանայի* հետ: Պիտի փնտրել *Վանա լճի* և *Եփրատի* միջև (*Манандян, 1956, с.99слл.*):

5) Իսուվայում՝ Արիպասայից ոչ հեռու (տես *Aripša*) (*Քարսեդյան, 1963, էջ.310*):

6) Պախխուվայից հյուսիս, հավանաբար, *Լյուկոսի* հովտում, կամ վերջինիս և *Խարշիտի* հովիտների միջև ընկած լեռնանցքներում (*Дьяконов, 1968, с.82 прим.16*):

7) Թորթում գետի ավազանում (*Хачатрян, 1971, с.138слл.*), հայկ. *Ազորդ* գավառի *Չայ* գյուղը. *Դուկվանան* վերջինիս անվան խեթերեն թարգմանությունն է (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 44*):

8) *Երզնկայից* արևելք (*ASVOA 4.3*):

9) Նույնական չէ *Դոգնեվանա-Դատվանին* (*Forrer, 1932*)(*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119*); = ուրարտ. արբ. ^{URU}Duqama (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93 ծան.4*):

10) *Dukkama*-ն և *Dukkamana*-ն միմյանցից տարբեր են (*Cornelius, 1967, S.69*):

11) *Dukkama*-ն և *Dukkamana*-ն միևնույն տեղանվան գրության ձևերն են (*Houwink, 1970, p.66 n.56*):

12) Արիպասայի մոտ՝ *Սև ծովի* ափին գտնվող ծովախորշի ափին (*Cornelius, 1973, S.194, 349 Ann.22*):

Գ. քաղաքի տեղադրության խնդրի բարդությունը հիմնականում կապված է Չայասայի զբաղեցրած տարածքի հարցում մասնագիտական գրականության մեջ առկա տարածայնությունների հետ: Ելնելով նորագույն հետազոտությունների արդյունքներից, առավել հավանական է թվում քաղաքի մոտավոր տեղադրությունը *Երզնկայից* հյուսիս կամ հյուսիս-արևելք (տես վերը՝ 1,8,9):

Կազմությունը:

1) *duqa-* + *-ma* ածանց՝ հետագայում *-na* ածանցի հավելումով (*Капанян, 1948, с.57слл.*):

2) Խեթ. *dug(g)-, duk(k)-* «տեսանելի լինել, հարգվել» բայարմատից - *a-* ածանցով, հնարավոր է, կազմվել է *dugga-* գոյականը՝ «տեսանելիություն, հարգանք» իմաստով (*Ջահուկյան, 1970, էջ 80; 1987, էջ 335*):

3) Խեթ. *dug(g)-, duk(k)-* + *-ama(r)(-awar)* ածանց, որը տրականում տվել է *-amana* (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 44*):

♦
^m Aissi - Աիսսի (աա)

^d Baltaik - Բալտայք (դիցանուն)(KUB XXVI 39):

URU Ukšū

URU Uk-šū-u (ած) (KUB XXVI 29,2)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.451; Ertem, 1973, p.151.*

Ուրայի բնակավայրերից մեկը:

URU Ura

URU U-ra-aš (u) (KUB XIV 17 III 21)

URU U-ra-an (h) (KUB XXVI 79 I 17'; KUB XLIX 11 II 22')

URU U-ra-a (ած) (KUB XXVI 29,1,6,9; KUB XLIX 11 II 21')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.457f.; RGTC 6.2, S.178; Ertem, 1973, p.152f.* (երկու համանուն տեղանունները տարբերակված չեն).

1) *Քյուրթլու կալեսի Մամախաթունից* 4կմ հեռու ընկած բարձունքը (*Forrer, 1931, S.11*):

2) *Կամախի* մոտ գտնվող հայկ. *Անին*, որը վերանվանվել է այդպես Հայաստանի արքա Աննիայի կողմից: Քիչ հավանական է *Կամախի* և *Երզնկայի* միջև գտնվող ժաման. *Ուռեկ* գյուղը՝ *Կազան կայա լեռան* մերձակայքում, *Եփրատից* հարավ (*Копанцяи, 1948, с.51слл.*):

3) = հին հայկ. *Հոռե բերդ* (նոր շրջանի հայկ. *Խարբերդ*) (*Манандян, 1956, с.91*):

4) = URU Urušša, հայկ. *Երիզայի* մոտ (ճշգրիտ տեղադրություն չի առաջարկվում) (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 120*):

5) = ժաման. *Շապին Կարահիսար* (*GHE, p. 39*):

6) = խեթ. URU Gazzuira (հռոմ. *Գազիուրա* [Gaziura]) (*Cornelius, 1958b, S.3*):

7) = *Հորոզթեպե* (Horoztepe) հնավայրը՝ *Կելկիտի* ստորին հոսանքի շրջանում՝ ժաման. *Ամասիայի* մոտ (*Cornelius, 1961, S.215; 1963, S.242; 1967, S.68f.; 1973, S.186*):

8) *Բաբերդի* մոտ, հայկ. *Ուռեկ* (*Խաչատրյան, 1976, էջ 70; 1998, էջ 34*):

9) Ազգիի սահմանային քաղաք *Արևմտյան Հայաստանում* (*Kammenhuber, 1970, S.556*):

Քաղաքը պետք է գտնվեր խեթա-հայասական սահմանամերձ գոտում: Այն անհրաժեշտ է որոնել Խաթթին և Հայասան միմյանց կապող ճանապարհներից մեկի շրջանում, ամենայն հավանականությամբ՝ *Գայլ գետի* հոսանքի մերձակցությամբ:

Կազմությունը:

1) Լուվ. *ura*- «մեծ» բառից (*Laroche, 1959, p.102; 1961, p.77; Jahukyan, 1961, p.397 [= 1964, c. 81]*):

2) = *Ga+azzi+ura* «Ազգիի դիմաց (գտնվող) Ուրա». *ura*-ն ինչ-որ տեղական լեզվով նշանակում է «սահման», իսկ *ga*-ն՝ նախախեթերեն (խաթերեն) պատկանելություն ցույց տվող նախածանց է; օր.՝ *Karura* = «սահման Կարիայի դեմ», *Ga-arzaw-ura* «Արցավայի դիմաց (գտնվող) Ուրա» (*Cornelius, 1958b, S.3; 1961, S.215*):

3) Հայ. *ուռ* «ճյուղ, ընծյուղ» բառից (*Խաչատրյան, 1998, էջ.43*):

URU **Utkuniša[]**

URU *Ut-ku-ni-ša[]*

(KUB XLIX 11 III 24)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.182.*

Հայաստանի Ուրա քաղաքի շրջակայքում. տես **Գլուխ 2.**

HUR.SAG **Wanzapanda**

HUR.SAG *Wa-an-za-pa-an-da* (աձ)

(KUB LVI 40 ԴԿ III 5')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.186.*

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ (տես **Գլուխ 2**):

URU **Wattarušna**

URU *Wa-at-ta-ru-uš-na* (աձ) (KUB XXIII 72 ԴԿ 33; KUB LVI 40 ԴԿ IV 16'; HT 2 ԴԿ V 19)

URU *Wa-at-ta-ru-u[š-na]* (KBo XLV 179 ԴԿ II 8)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.481; RGTC 6.2, S.188; Ertem, 1973, p.159.*

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

Կազմությունը:

1) Խեթ. watar- «ջուր; աղբյուր» բառից -sna տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Forrer, 1938, S.180 und Anm.3; Laroche, 1961, p.86*): «վայր, որտեղ կան բազմաթիվ աղբյուրներ» (*Neumann, 1988, S.260*):

2) Չի ընդունում է.Ֆոռերի մեկնաբանությունը և առանձնացնում է տեղանվան -usna վերջածանցը (*Bilgiç, 1945-1951, S.9 und Anm.64*):

^fAMA-iš (= Anniš) - Աննիս (աի)

^mWalwa-LÜ-iš (= Walwazitiš) – Վալվազիտիս (աա)

URU Zanzaliya

URUZa-an-za-li-ya (աձ) (KUB XXIII 72 Դ4 32)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.492* (Իսուվայի և Պախիսուվայի հարևանությամբ); *Ertem, 1973, p.162.*

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

Կազմությունը:

= Հայ. ծանծաղ + -եա վերջածանց (*Джаукян, 1988, с.78; Խաչատրյան, 1998, էջ 43*):

^mKašiyaraš – Կաիյարաս (աա)

(KUR) ^{URU}Zaz(z)(i)ša

KUR ^{URU}Za-az-zi-ša (աձ) (KBo I 1 Դ4 20[աpp.])

KUR ^{URU}Za-zi-ša (KUB XXXIX 57 IV 4')

KUR ^{URU}Za-a[z-zi...]

(Lewis, Nr.1,4')

^{URU}Zā-az-zi-ša (KBo III 4 III 69; KUB XIV 13 I 15;

KUB XIV 17 II 34)

[U]^{RU}Za-a[z]-zi-ša (KBo XXII 22, 4')

^{URU}Za-zi-ša (KUB XXXIX 57 Դ4 IV 3')

^{URU}[Z]a-zi-ša (Kuşaklı, 3 Դ4 10')

^{URU}Za-az-ša (KBo I 1 Դ4 11[աpp.])

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.497* (Վերին երկրում Իստիտինայի մերձակայքում, կասկական Տիբիյա երկրի դիմաց; KBo XXII 22-ում՝ Իսովայի մոտ), *RGTC 6.2, S.194; Ertem, 1973, p.164.*

1) Ժաման. *Չեյթուն-Մարաշ* գծից արևելք՝ Arawanna-ին հյուսիս-արևելքից սահմանակից տարածք (*Weidner, 1923, S.5 Ann.9*):

2) Հնարավոր է, կապված է ժաման. քրդական *qawqaw* ցեղանվան հետ՝ *Դերսիմի* շրջանում (*Safrastyan, 1929, p.105f.; Капанцян, 1948, с.61, 239*).

3) Ժաման. *Չազա* գյուղը՝ *Սերաստիայից* ուղիղ գծով 30կմ հարավ-արևելք (*Манандян, 1956, с.80*):

4) Ժաման. *Չորում* քաղաքի մոտ (*Cornelius, 1958a, S.241; 1958b, S.7; 1961, S. 214*); *Ամասիա* քաղաքից հարավ՝ անտիկ աղբ. *Իրիս* գետի ափին (*Cornelius, 1973, S.133*); = կապաղովկ. տեքստերի *Zazišna*՝ *Չորումի* մոտ կամ *Ամասիայից* հարավ (*Bayram, 1997, p.55*):

5) Հավանաբար, Վերին երկրի հարավ-արևելքում (*GHE, p.39, 41f.*); Խեթական տերության հյուսիս-արևելքում (*Goetze, 1960, p.46*); Վերին երկրում (*von Schuler, 1965, S.33*):

6) Թեզարանայից հյուսիս (*Forlanini, 1979, map*); Խեթ. ^{URU}Sarišša քաղաքից (*Կուշակլը* հնավայրը) անմիջապես արևելք (*Forlanini, 1998, p.222*), ժաման. *Դիվրիդիի* հովտում (*ASVOA 4.3*):

♣

Հնարավոր տեղադրության մասին տես **Գլուխ 2. Սուրսիլիս II-ի տարեգրությունները:**

Կազմությունը:

1) ցեղանվանակերտ՝ «զազգիների վայր/տեղ» (*Капанцян, 1948, с.61, 239*):

2) -sa վերջածանց (*Гургадзе, 1961, с.202*).

3) Հնարավոր է, առկա է -itta տեղանվանակերտ վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.103*):

4) Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Neumann, 1988, S.255*):

5) Հայ.ազ- (*ազազել* «չորացնել»)՝ գ- նախդիրի հավելմամբ + -isa վերջածանց (*Խաչատրյան, 1998, էջ 43*):

◇

^dU - Ամպրոպի աստված (KUB XXXIX 57)

DINGIR^{MES} - աստվածներ (KUB XIV 13)

(KUR?)^{URU}Zuhhapa

^{URU}Zu-uh-ha-pa-an (h) (KUB XXXIV 23 I 22')

[(KUR?)^U]^{RU}Zu-uh-ha-pa (ած) (KUB XXXIV 23 I 20')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.516; Ertem, 1973, p.169.*

= Zuhma, ասորեստ. աղբ. Suhmu (*Goetze, 1940, p.47 n.181; Хачатрян, 1971, с.114 прим.266* [հմնտ. հայկ. Ծխանիստ - Բինգյոլ]: Բյուրակնի լեռների արևելյան շրջանները (*Խաչատրյան, 1998, էջ 58*):

Տեղադրությունը հստակալում հստակ չէ:

Վազմությունը:

1) Վազմված է խեթ. appa «հետ, հետևում» բառով (*Хачатрян, 1971, с.114 прим.266*):

2) Վազմված է հայ. ծուխ բառից, մի դեպքում ավելացվել է խեթ. -ma (^{KUR}Zuhma), մյուս դեպքում՝ խեթ. -apa տեղանվանակերտ ածանցները (^{URU}Zuhhapa). գտնում է, որ Zuhhapa = Zuhma (*Джаукян, 1988, с.74; Խաչատրյան, 1998, էջ 42*):

KUR^{URU}Zuhma

KUR^{URU}Zu-u-uh-ma (ած) (KUB XXIII 72 Գ4 37)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.516* (ասորեստ. տեքստերի ^{mat}Suhme՝ *Վարասուի* և *Մուրադսուի* միջև; *Ertem, 1973, p.169.*

1) = ասորեստ. աղբ. ^{mat}Suhme՝ *Վարասուի* և *Մուրադսուի* միջև (*Forrer, 1920, S.29; Goetze, 1940, p.47 n.181; 1957, S.102 Anm.7; Kinnier-Wilson, 1962, p.102f.; Haas, 1985b, S.23; GHE, p.35*); *Արածանիից* հյուսիս՝ *Բերրի* գետի ավազանում (*Капанцян, 1940, с.342*):

2) *Եփրատի* վերին հոսանքների շրջանում, գետի արևելյան կողմում (*Дьяконов, 1968, с.84*).

3) = ասորեստ. աղբ. ^{mat}Suhme. վկայված է նաև որպես ^{URU}Zuhhapa. = ուրարտ. *Tuarašini hubi* և հայկ. *Տուարածատափ*: Այս երկրի կենտրոնական քաղաքը ասորեստ. աղբ. Uaštal քաղաքն էր (կազմված խեթ. waš- հիմքից) (*Խաչատրյան, 1998, էջ 37*):

4) = *Սրմանը* լեռը, ժաման. *Բինգյոլ* (*Safrastyan, 1947, p.41*):

5) Ասորեստ. *Sulme*, *Մուրադսուի* հովտում, *Ալթընովա-Իսուվայից* արևելք մինչև *Լիցե գեմջ* (Lice-Genc) լեռնանցքը (*Russell, 1984, p.185ff.; Hawkins, 1998, p.293 map*):

☞

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

Կազմությունը:

Տես *Zuhhapa.2*

Տուժած անվանումներ

1) ^{URU}A-an/hal?-[.....] (KUB XXIII 72 Դ4 32)

☞

Իսուվայում կամ դրա անմիջական հարևանությամբ (տես **Գլուխ 2**)

✧

^m*Siušaš* – Սիուսաս (աա)

2) ^{URU}Ha-a-[.....] (KUB XXVI 62 Դ4 IV 32')

☞

Ըստ ենթատեքստի, պետք է գտնվեր *Գայլ գետի* միջին հոսանքների շրջանում *Երզնկայի դաշտում* կամ հարևանությամբ, քանի որ հիշատակվում է Տեմիյայի և Արխիտայի [տեքստում Erhita ձևով] հետ միասին (տես **Գլուխ 2**):

✧

^m*Waltahis* – Վալտախիս (աա.)

3) ^{URU}Hu-u-u[1.....] (KUB XXXIV 23 I 2')

☞

Վկայված է «ՍԳ»-ում Իսուվայի և Հայասայի դեմ ուղղված ռազմական գործողությունների ենթատեքստում: Տեքստում առկա վնասվածքները թույլ չեն տալիս պարզելու այս քաղաքի պատկանելությունը վերոհիշյալ երկրներից որևէ մեկին:

4) ^{URU}Iš-x-[.....] (KUB XIX 30 I 13)

Ճ Վկայված է Մուրսիխս II-ի «Տարեգրություններում» որպես Իստիտինայի քաղաք:

RGTC 6.1, S.145-ում նույն գլխաբառի տակ թվարկվում են ^{URU}Iš-[.....] և ^{UR.SAG}Iš-[.....], որոնք չեն կարող առնչվել առաջինի հետ:

5) ^{URU}Kam-[.....] (KUB XXVI 39, 29)

Ճ Գայասայի քաղաքներից մեկը (տես Գլուխ 2)

6) [^{URU}.....]-mi-it-ta (KUB XXVI 29,5)*

Ճ Ուրայի բնակավայրերից մեկը (Տես Գլուխ 2)

*Նկատի առնելով պահպանված վերջին երեք նշանները, Ա.Կամմենհուբերը առաջարկել էր [^{URU}Dur]-mi-it-ta վերականգնումը, սակայն դա քիչ հավանական է, քանի որ խեթական (նաև Աշշուրի առևտրական տեքստերի ^{URU}Durhimit-ը) տեքստերում լավ վկայված Դուրմիտտան հազիվ թե գտնվեր Ուրայի կազմում:

7) [^{URU}....-p]a-ku-ul-la (KBo XIV 13 III 4', 6')

Ճ Վկայված է «ՍԳ» տուժած ֆրագմենտներից մեկում (համ.39)՝ Գայասայի դեմ ուղղված ռազմական գործողությունների ենթատեքստում. վստահաբար, հայասական քաղաք է:

8) ^{URU}X-[.....] (KBo XVI 42 Դ4 2')

Ճ Իսուվայի քաղաքներից մեկը (տես Գլուխ 2).

9) [^{URU}x]x-iš-ša-na (KUB LVI 40 Դ4 IV 18')

Ճ Իսուվայի քաղաքներից մեկը (տես Գլուխ 2).

10) [^{URU}....-t/š]a-ta (KUB XXVI 29,4)*

Ուրայի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**).

11) [URU]x-x-ri-u (KUB XXVI 29,3)*

Ուրայի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**).

[URU ...-i]š-ta (KUB XXVI 29,6)

Ուրայի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**).

ՃԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ներածություն

1) Խեթական տեքստերը հրատարակված են հետևյալ սերիաներում՝ **KUB I-LX** (1921-1990), **KBo I-XLV** (1923-2003), **ABoT** (1948), **IBoT I-IV** (1944-1988), **VS** (1997), **HKM** (1991), **VBoT** (1930):

2) Safrastyan, 1929; 1947; Forrer, 1931; Cavaignac, 1934; Капанцян, 1940; 1948; Garstang, 1942; 1943; Adontz, 1946; Манандян, 1956; Մարտիրոսյան, 1957; 1961; Ջահուկյան, 1961; 1964; 1970; 1987; 1988; Բարսեղյան, 1963; Дьяконов, 1961; 1968; Խաչատրյան, 1971; 1998; Klengel, 1968; 1976; Haas, 1985b; Carruba, 1988; Քոսյան, 2000; 2001; 2002a; 2002b; 2003 [այստեղ ներկայացված են հայագիտական ուսումնասիրություններում առայժմ տեղ չգտած թվով 19 նոր տեղանուններ]; 2004 և այլն:

3) Այդպիսի հետազոտություններից առաջին հերթին պետք է նշել հետևյալները՝ **L.A.Mayer and J.Garstang, Index of Hittite Names, Section A. Geographical. Part I, London, 1923**; **A.Götze, Das Hethiter-Reich. Seine Stellung zwischen Ost und West („AO“ 27/2), 1928.**

Գ Լ ՈՒ Խ 2

ՏԵՔՍՏԵՐ

Ստորև ներկայացվում են այն տեքստերը, որոնցում վկայված են **Գլուխ 1**-ում հղվող տեղանունները: Առաջին բաժնում տեղ են գտել այն տեքստերը, որոնք հիշատակում են ինչպես համեմատաբար մեծաքանակ տեղանուններ, այնպես էլ համապատասխան նյութեր են պարունակում դրանց մոտավոր տեղադրման վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր գլխաբառի տակ ներկայացվում են տվյալ տեքստի տեղադրման համար առկա կովանները, տեղանունների հարաբերական դիրքը պարզելու հնարավորությունները և հեռանկարները: Երկրորդ բաժնում ներկայացված տեքստերը, գրեթե առանց բացառության, տեղադրման համար որևէ կովան չեն պարունակում:

I

Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրությունները»

Խնթական արքա Մուրսիլիս II-ի «10 տարվա» և «Ընդարձակ» տարեգրությունները (CTH 61.I և 61.II): Առաջինը ներկայացնում է արքայի կառավարման առաջին տաս տարիների իրադարձությունները, երկրորդը՝ ընդգրկում է նրա կառավարման գրեթե ողջ շրջանը: Հայասայի հետ Խաթթիի ռազմաքաղաքական փոխհարաբերությունները թվագրվում են յոթից տասնմեկերորդ տարիներով:

Տեքստեր.

KBo II 5a; KBo III 4; KBo IV 4; KBo IV 10; KBo V 3; KBo V 8; KBo X 17; KBo XIV 13; KBo XIV 19; KBo XVI 6; KBo XVI 13; KUB XIV 17; KUB XIV 25; KUB XIV 28; KUB XIX 30; KUB XIX 37; KUB XXVI 79; KUB XXVI 84.

*Չրատ. Götze, 1933, S.14ff.: CTH 61.I-ի՝ նոր կցաբեկորների ներառմամբ վերահրատարակությունը՝ Grelois, 1988, p.17ff.: հայագիտական ուսումնասիրություններում տեքստի առանձին հատվածների գիտական տառադարձումը՝ Хачатрян, 1971, с.152-158, քարգմանությունը՝ Манандян, 1956, с.89-90, 92, 96, 98; Խաչատրյան, 1998, էջ.69-77.

Այս ընդարձակ տեքստերն առանձնանում են մյուս բոլոր խեթական սկզբնաղբյուրներից՝ պարունակվող տեղանունների տեղայնացման անհամեմատ ավելի լայն հնարավորություններով: Արշավանքների ընթացքում հիշատակվող տեղանունների հաջորդական թվարկումը թույլ է տալիս որոշակի ճշգրտությամբ պարզելու դրանց հարաբերական դիրքը միմյանց նկատմամբ: Այլ հարց է ելակետային տեղանվան (կամ տեղանունների) ստույգ տեղադրումը (օրինակ, Արիպսա, Ուրա), որը հնարավորություն կընձեռեր մոտավոր տեղադրություն առաջարկելու նաև մյուսների համար:

VII տարի.

1) Տիբիյայի արքա Պիխիսունիան նվաճում է Վերին երկիրը, հասնելով մինչև Ջազգիսա: Հետո խեթական արքան ետ է գրավում Վերին երկիրը, Իստիտինան և մտնում է Տիբիյա: Այստեղից նա նամակ է գրում Չայասայի արքա Աննիային («10 տարվա տարեգրություններ»):

Պիխիսունիյան գրավում է Վերին երկիրը և Իստիտինան ու հասնում մինչև Ջազգիսա: Հետո խեթական արքան մտնում է Տիբիյա ու Իստիտինա, որից հետո վերականգնում է կասկերի արշավանքից տուժած Իստիտինան, Իս-[.....]-ն և Կաննուվարան («Ընդարձակ տարեգրություններ»):

*Այս հատվածը թույլ է տալիս պարզելու, որ 1) Տիբիյան սահմանակից էր Վերին երկրին, 2) Իստիտինան և Ջազգիսան Վերին երկրի կազմում չէին գտնվում (թերևս նաև Կաննուվարան):

2) Այս դեպքերի ընթացքում հայասացիները մտնում են Դանկուվա և ռազմավար են տանում: Խեթական արքան նամակով դիմում է Աննիային, գրելով, որ Իստիտինայի բնակիչները նրան վատություն չեն արել, սակայն Աննիյան Դանկուվան ասպատակել և այնտեղից ավար է տարել:

*Կարելի է եզրակացնել, որ ա) Իստիտինան գտնվել է Դանկուվայում, բ) Դանկուվան Չայասային չի պատկանել:

3) Խեթական արքան հարձակվում և գրավում է Ազգիի սահմանային առաջին ամրոցը՝ Ուրան, որը գտնվում էր «դժվարամատչ տեղանքում»:

*Ուրան գտնվել է Դանկուվայի և Չայասայի սահմանի մոտ, երկրորդի կազմում:

X տարի.

Տարվա իրադարձությունները սկսվում են Չայասայի հարձակման նկարագրությամբ, ընդ որում այն հիշատակվում է երկու անգամ:

1ա) Հայասացիները գրավում և ավերում են Իստիտինան և պաշարում են Կաննուվարան:

1բ) Հայասացիները Վերին երկրից գալիս և ավերում են Իստիտինան և պաշարում են Կաննուվարան:

*Հայասացիները հարձակվել են Վերին երկրի վրայով, իսկ Իստիտինան և Կաննուվարան սահմանակցել են Վերին երկրին: Միաժամանակ պարզվում է, որ Հայասայից ճանապարհը դեպի Իստիտինա և Կաննուվարա անցել է Վերին երկրով:

2) Խեթական արքան իր զորավար Նուվանցասին ուղարկում է Կաննուվարային օգնության: Խեթերը հաղթում են դրանից անմիջապես հետո, վնասված ենթատեքստում, հիշատակվում են Սալիտի լեռան (կամ լեռնաշղթայի) գորքը և մարտակառքերը, ինչպես նաև կասկական Տի-[.....] քաղաքը (թերևս, նույնպես գորք):

*Կաննուվարան պետք է գտնվեր Սալիտի լեռան շրջակայքում կամ ոչ այնքան հեռու:

3) «10 տարվա տարեգրություններում» համառոտ հիշատակվում է Արիպսայի և Դուզգամայի նվաճումը: «Ընդարձակ» տարեգրություններում այս արշավանքը ներկայացված է մանրամասնորեն:

Արշավանքը սկսվել է Ինգալավա քաղաքում, որտեղ խեթական արքան զորատես է անցկացրել: Այնուհետև նա գրավել է «ծովի մեջ» գտնվող Արիպսան, իսկ հաջորդ առավոտյան շարժվել է դեպի Դուզգամա:

*Ինգալավան կարող էր գտնվել կամ Հայասային սահմանակից տարածքում, կամ էլ հենց Հայասայի սահմանամերձ որևէ շրջանում:

«Սուպպիլուլիումաս I-ի գործունեությունը»

Սուպպիլուլիումաս I-ի կառավարման շրջանի իրադարձությունները հիմնականում ամփոփված են Մուրսիլիս II-ի օրոք կազմված ընդարձակ տեքստում, որը պահպանվել է երեք տարբերակներով (CTH 40): Արքայի գործունեությունը տեքստում շարադրվում է սկսած Թուդիալիյաս III-ի կառավարման շրջանից, երբ արքայազն Սուպպիլուլիումասը մասնակցում էր հոր մղած պատերազմներին:

Տեքստեր.

KUB XIV 22; KUB XIX 10; KUB XIX 11; KUB XXXIV 23; KUB XXXIV 32; KBo XIV 3; KBo XIV 8; KBo XIV 14; KBo XXII 12.

*Հրատ. Güterbock, 1956 (տեքստի բեկորների հաջորդականության և կցման խնդիրների մեկնաբանությամբ): Հայագիտական հրատարակություններում այս տեքստի մասնակի

հրատարակությունները տես **Хачатрян, 1971, с.149-152** (այստեղ սխալմամբ երկու տեքստեր ներկայացված են որպես Խաթթունսիխ III-ի օրոք կազմված՝ KUB XIX 10 և 11), նաև սույն աշխատության մեջ՝ տարբեր գլխաբառերի տակ գետեղված թարգմանությունները; **Նույնի՝ 1998, էջ.55-58** (հատված. բարգմ.):

Հայաստան, Իսուվային և Արմատանային առնչվող հատվածները պահպանվել են զգալի վնասվածքներով: Հիշատակվող տեղանունների հարաբերական դիրքը պարզելուն խանգարում է վերջիններիս փոքր քանակը, թերևս, տեքստի վնասվածքների պատճառով:

Տեքստի երեք հատվածներ (մասնագիտական գրականության մեջ դրանք կոչվում են «ֆրագմենտներ») կան մոտավոր տեղայնացման որոշ կովաններ:

Ֆրագմենտ 13:

Խեթական արքա Թուդխալիյաս III-ը և նրա որդի Սուպպիլուլիումասը Սամուխա քաղաքից արշավում են Կումմախա, որտեղ ճակատամարտ են տալիս Հայաստանի արքա Կարաննիսի դեմ:

*Միջանկյալ տեղանունների բացակայության պայմաններում հնարավոր չէ եզրակացնել արշավանքի երթուղու, նաև Սամուխայի տեղադրության վերաբերյալ:

Ֆրագմենտ 25:

Իսուվայից Սուպպիլուլիումաս I-ը շարժվում է դեպի Օուխխապա երկիր և այնտեղից մտնում է Հայասա, դեպի ուր հեռացել էին նախկինում Խաթթի տարված վերաբնակիչները: Լախա լեռան շրջանից արքան նրանց ետ է վերադարձնում:

* Օուխխապա երկիրը ընկած է եղել Իսուվայի և Հայաստանի միջև:

**Լախա լեռը (կամ լեռնաշղթան) գտնվել է Հայաստանում:

Ֆրագմենտ 10:

Ի պատասխան հայասացիների ասպատակություններին, Թուդխալիյաս III-ը արշավում է մի տարածք (տեքստում նշված չէ, կամ ուղղակի կորսված է), որտեղ հայասացիների փոխարեն հանդիպում է կասկական ցեղերի միացյալ զորքին:

*Կասկերի և հայասացիների հարձակումներն ընթացել են միևնույն տարածքում:

Պայմանագիր Սուլայիլուլիումաս I-ի և Միտաննի արքա
Շատտիվազայի միջև

Տեքստեր.

KBo I 1; KBo I 2; KUB III Ib+a; KBo XXVIII 113; KUB XXVIII 111+112;
KBo XXVIII 114; KBo XXVIII 141.

*CTH 51, հրատ. Weidner, 1923, S.2ff.; Beckman, 1999, 6A, p.41ff.

Պայմանագրի պատմական ներածականում երկու անգամ հիշատակվում են մի մեծ խումբ երկրներ և քաղաքներ, որոնց բնակչությունը արքայի հոր օրոք հեռացել էր Իսուվա (տեղանունների տեղադրման քննարկումը տես Манандян, 1956, с.78сл.; Cornelius, 1958a, S.239ff.; Goetze, 1960, p.46; Гиоргадзе, 1961, с.174сл.):

Այդ երկրներն են ^{URU}Gurtališša (կամ ^{URU}Kurtališša), ^{URU}Arawanna, ^{URU}Zazziša, ^{URU}Kalašma, ^{URU}Timmiña/Timimna, ^{HUR.SAG}Haliwa, ^{HUR.SAG}Karna, ^{URU}Durmitta, ^{URU}Alha, ^{URU}Hurma, ^{HUR.SAG}Harana, ^{URU}Tegarama, ^{URU}Tepurziya, ^{URU}Hazga, ^{URU}Armatana:

Վերոհիշյալ երկրների ու քաղաքների բնակչության փախուստը Իսուվա տրամաբանորեն ակնարկում է դրանց մերծակցությունը այս երկրին: Եվ իրոք, սրանց գերակշիռ մասը ապահովաբար տեղադրվում է վերինեփրատյան տարածաշրջանում կամ դրա մերծակցությամբ (^{URU}Zazziša, ^{HUR.SAG}Karna, ^{URU}Hurma, ^{HUR.SAG}Harana, ^{URU}Tegarama, ^{URU}Tepurziya [վերջինս՝ շնորհիվ համադրության ասորեստ. աղբյուրների ^{URU}Tepurzi-ի հետ], ^{URU}Armatana): Սակայն մյուսները գտնվել են Իսուվայից բավական հեռու: Մասնավորապես, ^{URU}Arawanna-ն և ^{URU}Kalašma-ն տեղադրվում են Խաթթիի հյուսիս-արևելքում, ^{URU}Hazga-ն մի տեսքում հիշատակվում է Ներիկ քաղաքի մերծակցությամբ, իսկ վերջինս գտնվել է Փոքր Ասիայի հյուսիսում *Չալիսի* գետաբերանի շրջանում: Այս առթիվ անհրաժեշտ է նշել, որ տվյալ պարագայում տեքստը պետք է նկատի ունենար ոչ թե վերոհիշյալ շրջանների հարևանությունը Իսուվային, այլ խեթական ժառանգության մեջ գտնվող կամ այդ երկրներից վերաբնակեցված բնակչությանը, որոնք ինչ-ինչ պատճառներով հեռացել էին Խաթթիի վերահսկողությունից դուրս գտնվող Իսուվա:

Նույն պայմանագրում ներկայացվում է խեթական արքայի արշավանքը դեպի Միտաննի, որն ընթացել է այսպես: Իսուվայի նվաճումից հետո խեթերը մտել էին Ալզի, գրավել դրա Կուստար քաղաքը, այնուհետև Սուլա քաղաքի վրայով հասել էին Միտաննիի մայրաքաղաք Վաշշուգաննե (արշավանքի երթուղու և Ալզիի Կուստար քաղաքի տեղադրման համար տես Forrer, 1921, S.20f.; Forrer und Unger, 1928, S.89; Adontz, 1946, p.43 n.1; Манандян, 1956, с.81сл.:

Меликишвили, 1954. с.52,90; Дьяконов, 1961, с.94 прим.45; Хачатрян, 1971, с.114сл.; Головлева, 1978, с.79сл.):

Խաթթուսիլիս III-ի «Ինքնակենսագրությունը»

Խաթթուսիլիս III-ի «Ինքնակենսագրություն» պայմանական անվանումը կրող ընդարձակ տեքստը (СТН 81) այս արքայի յուրատեսակ քաղաքական հավատամքն է, որի նպատակը նրա կողմից օրինական արքա Ուրխի-թեշուրի գահի բռնազավթման արդարացումն էր:

*Չրատ. Götze, 1925; Sturtevant and Bechtel, 1935, 42ff.; Otten, 1981.

Տեքստեր.

КВо III 6; KUB I 1; KUB I 2; KUB I 6; KUB XIX 56; KUB XIX 67; KUB XIX 68 + KUB XXXI 13.

Տեքստում կարևոր տեղեկություններ են պահպանվել *Փոքր Ասիայի* հյուսիս-արևելքում Չայասայի անմիջական մերձակցությամբ արքայի վարած պատերազմների մասին, որտեղ կան տեղեկություններ վերինեփրատյան շրջանի մերձակցությամբ գտնվող երեք քաղաքների վերաբերյալ:

1) Պիտտիյարիգա և Խախխա:

Մինչև արքա հռչակվելը, դեռևս Խաթթիի հյուսիսային և հյուսիս-արևելյան շրջանների կառավարչի կարգավիճակում, Խաթթուսիլիսը հայտնում է, որ կասկերը գրավել էին Պիտտիյարիգան: Նա գնում է կասկերի դեմ, որոնց հանդիպում է Խախխայի մոտ:

*Երկու քաղաքները չէին կարող միմյանցից շատ հեռու գտնվել:

2) Խաթթուսիլիս III-ի և գործող արքա Ուրխի-թեշուրի միջև ընթացող պատերազմի ավարտական փուլում վերջինս Մարասանտիյա քաղաքից հեռանում և ապաստանում է Սամուխայում:

*Մարասանտիյա քաղաքը, դատելով անվանումից, պիտի գտնվեր համանուն գետի ափին (*Չալիս-Կըզըլըրմակ*): Նշանակում է, Սամուխան կարող էր գտնվել այլ վայրում (այսինքն, ոչ այդ գետի մոտ):

KUB VI 45 և 46

Մուվատալլիս II-ի (մ.թ.ա.1300-1280-ական թվականներ) «Խաթթիի բոլոր աստվածներին» ուղղված աղոթքն է (СТН 381), որտեղ ներկայացված են Տերության ողջ տարածքում երկրպագվող աստվածությունները: Այստեղ, առանձին խմբավորված հիշատակվում են Իսուվայի, Թեգարամայի, Սամուխայի, Արծիյայի և Պիտտիյարիգայի աստվածները:

*Չրատ.՝ Singer, 1995.

Իսուվա:

^dIŠTAR^{URU} Sullama ^dU^{URU} Hatra DINGIR LÚ^{MES} DINGIR MUNUS^{MES}
HUR.SAG^{MES} ÍD^{MES} ŠA KUR^{URU} Išwa

«Սուլլամայի Իշտարը, Խատրայի Ամպրոպի աստվածը, Իսուվայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

*Բացի Իսուվայում երկրպագվող աստվածների անուններից, այստեղ հստակ նշվում են Սուլլաման և Խատրան, որպես Իսուվայի քաղաքներ:

Թեգարամա:

^dU^{URU} Tegarama DINGIR LÚ^{MES} DINGIR MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES} ÍD^{MES}
ŠA KUR^{URU} Tegarama

«Թեգարամայի Ամպրոպի աստվածը, Թեգարամայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

Սամուխա (ներկայացված է երկու առանձին ցուցակներով):

I. ^dHebat^{URU} Samuḫa DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES}
ÍD^{MES} URU^{URU} Samuḫa

«Սամուխայի Խեբատը, Սամուխայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

II. ^dIŠTAR.LÍL^{URU} Samuḫa ^dBE-E-LA-AT A-YA-AK-KI ^dAparaš ŠA
URU^{URU} Samuḫa DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES} ÍD^{MES} ŠA
URU^{URU} Samuḫa

«Սամուխայի 'Ղաշտերի' Իշտարը, 'արդար տիրուհին', Սամուխայի Աբարան, Սամուխայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

Արծիյա:

^dZABABA^{URU} Arziya DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES}
ÍD^{MES} URU^{URU} Arziya

«Արծիյայի Չաբաբան, Արծիյայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

KUB XXIII 72

Խեթական արքա Արնուվանդաս I-ի և Վերին Եփրատի ավազանի մեծաքանակ երկրների միջև կնքված պայմանագիր:

*Չրատ.՝ Sayce, 1930, p.5ff. [թարգմ]; Gurney, 1948, p.32ff. [թարգմ]; Hoffner, 1976, p.60ff.[1684/ս կցաբեկորը]; Խաչատրյան, 1998, էջ.87-93 [հատված.թարգմ]; Քոսյան, 2002b, էջ.227[հատված.]:

Տեքստում ներկայացված են պայմանագրի կնքման նախօրեին վերիննեփրատյան մի շարք երկրների (Պախխուվա, Արխիտա) հակախեթական ապստամբության իրադարձությունները. թվարկվում են շուրջ երկու տասնյակ երկրներ և քաղաքներ: Այս կարևոր տեքստը թույլ է տալիս պատկերացում կազմելու վերիննեփրատյան տարածաշրջանի պատմական աշխարհագրության մասին: Ըստ էության, սա խեթական տեքստերի շարքում Իսուվայի և հարակից տարածքների վերաբերյալ տեղանվանական և անձնանվանական առավել մեծաքանակ նյութ պարունակող սկզբնաղբյուրն է:

Տեքստում հիշատակվող քաղաքները խմբավորված են հետևյալ կերպ.

1) Առնուվանդաս I-ի հետ պայմանագիր կնքող երկրներ, որոնք հիշատակվում են երկու տարբեր ցուցակներով - ա) ըստ երկրների և բ) ըստ դրանց կազմում գտնվող բնակավայրերի:

ա) երկրներ - Iṣuwa, Paḫḫuwa, Zuḫma, 𐎶[urri](?) (այս ընթերցումը կասկածելի է), Maldiya.

բ) բնակավայրեր - URUŠullama, URUZanzaliya, URULillima, URUHinzuta, URUWattarušna, URUA-an/ḫal-[.....], URUTaḫḫiša, URUAlatarma, URUPališna, [.....], URUMararḫa, URUTaḫišna, URUḪalma:

Երկրող ցուցակի բնակավայրերի մեծ մասը, հաշվի առնելով այլ տեքստերի նյութերը, պիտի գտնվեր Իսուվայում:

2) Պախխուվայի և նրա դաշնակիցների հարձակումներից տուժած տարածքներ - Iṣuwa, URUTimmiya, URUKummaḫa:

Ցուցակում ներառված երկրները, ըստ երևույթին, գտնվել են Պախխուվայի հարևանությամբ:

3) Պախխուվացիների կողմից խեթերից նվաճված բնակավայրեր - URUAparḫula, URUHurla, URUḪalmišna, URUPaḫḫura:

Նշված բնակավայրերը, ըստ տեքստի, պատկանել են Խաթթին: Սակայն դժվար է եզրակացնել բնակավայրերի իրական տեղադրության մասին, քանի որ պարզ չէ, արդյոք խեթական արքան նկատի ուներ բուն խեթական տարածքը, թե իրենից կախյալ վերիննեփրատյան երկրները (օրինակ, Իսուվան): Թեև, դատելով ըստ ամենայնի, այս քաղաքները կարող էին գտնվել հենց խեթական տարածքում: Այդ պարագայում սրանց հնարավոր տեղադրությունը կախված է Պախխուվայի դիրքից: Թե այն գտնվել է Իսուվայից արևելք, հյուսիս-արևելք (*Բյուրակնի* լեռների շրջանում – տես **Գլուխ 1. «Պախխուվա»**), ապա որպես խեթական տարածք կարող էր դիտվել *Եփրատից* հյուսիս ընկած շրջանը (օր., Կունմախայի մերձակայքում): Իսկ եթե Պախխուվան, ըստ գերիշխող տեսակետի, գտնվել է *Եփրատի* մեծ ոլորանի մոտ, ապա դրանք նպատակահարմար կլինի փնտրել այդ շրջանում, այսինքն,

Եփրատի և Չալխսի վերին հոսանքների միջև: Պախխուվայի տեղադրության առաջին տարբերակը թվում է առավել հավանական:

4) Պայմանագրում առկա պահանջների իրականացման երաշխավոր քաղաքները - ^{URU}Pittiyariga, ^{URU}Duggama:

Չաշվի առնելով այլ տեքստերի տվյալները, սրանք չեն գտնվել պայմանագիր կնքող երկրների տարածքում: Եթե Պիտտիյարիգան գտնվել է Չալխսի վերին հոսանքների շրջանում, ապա դժվար կլինի բացատրել դրա դերը որպես Պախխուվայի լոյալության երաշխավորի: Այս պատճառով, Պիտտիյարիգան անհրաժեշտ է փնտրել Եփրատի շրջանում: Ինչ վերաբերում է Դուզգամային (հայասական քաղաք), ապա դրա հարևանությունը Պախխուվային համահունչ է KUB XXIII 72-ի աշխարհագրությանը:

5) Պախխուվայի դաշնակիցը ^{URU}Arhita.

Սա ակնհայտորեն հայասական քաղաք է (տես KUB XXVI 39-ը ստորև):

KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55

«Միջին խեթական» փուլի (մ.թ.ա.XVդ. վերջ - XIVդ. սկիզբ) պայմանագիր է (CTH 144), ամենայն հավանականությամբ, կնքված Չայասայի Ուրա քաղաքի հետ (թերևս, պիտի թվագրվի Առնուվանդաս Ի-ի շրջանով):

*Չրատ. Klengel, 1965, S.226ff.(հատված.); de Martino, 1996, p.73ff. Մասնագետների մի մասը հակված է այս Ուրան նույնացնելու Դաշտային Կիլիկիայի համանուն քաղաքի հետ (Laroche, 1958, p.270 n.8; idem, 1961, p.77; Otten, 1967, S.58ff.; Forlanini, 1988, p.146; de Martino, 1996, p.146 n.80; Bryce, 1999, p.154), սակայն ինչպես իրավացիորեն նշվել է (Kammenhuber, 1970, S.556f.), կիլիկյան քաղաքի մասին բոլոր վկայությունները վերաբերում են մ.թ.ա.XIII դարին, բացի այդ դրանք բացառապես բնութագրում են այն որպես առևտրա-արհեստագործական կենտրոն: Պիտի ավելացնել, որ KUB XXVI 29+KUB XXXI 55-ը հաթթիի հյուսիս-արևելյան և արևելյան ծայրագավառների բնակավայրերի (կասկեր, հայասացիներ, խուվացիներ) հետ կնքված զինծառայության մասին պայմանագրերի տիպիկ օրինակ է: Այս Ուրայի նույնացումը հայասական քաղաքի հետ՝ Houwink, 1970, p.68 n.78; Gurney, 1992, p.219 n.47; Klengel, 1999, S.119f.

Այստեղ անվանապես ներկայացված են Ուրա քաղաքի մի շարք բնակավայրեր՝ իրենց ներկայացուցիչներով հանդերձ, որի շնորհիվ պարզվում է, որ Ուրա քաղաքը «միջին խեթական» փուլում եղել է

հարակից բնակավայրերից քաղկացած մի փոքր քաղաքական միավոր: Ուրա քաղաքի, որպես Հայասայի տարածքում գտնվող կարևոր վարչաքաղաքական միավորի գոյությունը հաստատում է նաև KUB XLIX II տեքստը (տես ստորև):

Ուրայի բնակավայրերի ցուցակը - ^{URU}Ukšū, [.....]-u, [.-?]-x-x-ri-u, [.....-vš]ata, ^{URU}Iyaninna, [.....]-mitta, ^{URU}Huddu, [.....-i]šta, ^{URU}Lalatta:

KUB XXVI 39

Այս բեկորային տեքստը խեթա-հայասական ինչ-որ պայմանագրի կնքմանը վկա աստվածների ցուցակն է (CTH 43):

*Չրատ. Forrer, 1931, S.6f.; Haas, 1985b, S.24; Манандян, 1956, с.102.

Նախապես ենթադրվում էր, որ սա կարող է լինել Մուպպիլուլիունասս I-ի և Հայասայի արքա Խուկկանայի միջև կնքված պայմանագրի մասը (օր., Götze, 1957, S.135 Anm.12; Хачатрян, 1971, с.148), սակայն այդ ցուցակում հիշատակվող խեթական աստվածների հերթականությունը եսկանորեն տարբերվում է առաջինի A տարբերակի ցուցակից (B տարբերակի համապատասխան մասը չի պահպանվել), որը հակասում է վերոհիշյալ տեսակետին: Ենթադրվում է, որ KUB XXVI 39-ը կարող էր կազմել Մուրսիլիս II-ի և Հայասայի արքա Աննիայի միջև կնքված՝ Խիստ տուժած պայմանագրի մասը (Carruba, 1988, S.69ff.): Պայմանագրից պահպանվել է երեք փոքր բեկոր (KBo XXVII 2; HT 85 և առայժմ չհրատարակված 905/z), որոնք ճանաչվել են որպես այդպիսիք Օ.Կարրուբայի կողմից (idem): Վերջինիս ենթադրությամբ, հնարավոր է, որ պայմանագրին պատկանի նաև KUB XL 41-ը):

KUB XXVI 39-ը միակ սկզբնաղբյուրն է, որտեղ հիշատակվում են Հայասայի մեծաքանակ բնակավայրերը (թվով 13)՝ համապատասխան աստվածությունների հետ միասին:

Հայասական քաղաքների ցուցակը - ^{URU}Patteu-[.....], ^{URU}Lahirhila, ^{URU}Qadmaša կամ ^{URU}Qadkusa (կարող է լինել նաև [.....-a]nzen[a], տես **Գլուխ I. «Qadmaša»**), ^{URU}Arniya, ^{URU}Kam?-[.....], ^{URU}Pahhuteya, ^{URU}Tamatta, ^{URU}Gazu-[...], ^{URU}Arhita, ^{URU}Duggamma, ^{URU}Parraya, ^{URU}Gašmiyaša, [.....]:

KUB XXVI 62

Խեթական տերության հյուսիս-արևելյան շրջաններից (կասկերի գբաղեցրած տարածքը) և վերինեփրատյան երկրների առանձին բնակավայրերից ծառայության վերցված զինվորների ցուցակ

*Չրատ.՝ von Schuler, 1965, S.145; Քոսյան, 2004 (վերինեփրատյան շրջանի տեղանուններին վերաբերող հատվածի գիտ. տառադ., բարգմ. և մեկնաբ.):

Ցուցակը ըստ տեքստային հերթականության - ^{URU}Ha-x-[.....], ^{URU}Šala, ^{URU}Erhita, ^{URU}Litta, ^{URU}Temiya:

Տեքստը որոշակի հնարավորություններ է ընձեռում պարզելու ինչպես վերինեփրատյան տարածաշրջանի որոշ տեղանունների անվանումներ, այնպես էլ դրանց հարաբերական դիրքը, քանի որ դրանք թվարկվում են որոշակի աշխարհագրական հաջորդականությամբ (հյուսիսից հյուսիս-արևելք և արևելք):

Քանի որ Արխտան հայասական քաղաք է, իսկ Տեմիյան (այլ տեքստերի Տիմմիյա) պետք է գտնվեր Պախտուվայի, Կունմախայի, Արխտայի և Իսուվայի հարևանությամբ, սպա դրա համադրումը հետագա ժամանակների *Ցիմենուի* (ժաման. *Տիմիմ*) հետ կարող է նշել *Գայլ գետի* միջին և վերին հոսանքների շրջանը որպես այս տեքստից հղվող հատվածի տեղանունների հնարավոր տեղադրություն:

KUB XXXI 79

Պայմանականորեն «Գետային նավարկություն» կոչվող այս տեքստը նամակ է, առաքված խեթական արքային ինչ-որ պաշտոնյայից (CTH 214)

*Չրատ.՝ Goetze, 1940, p.54f.; Cornelius, 1958a, S.373ff.; Hagenbuchner, 1989, Nr.90, S.136ff.; Lebrun, 1976, p.217f. և այլն):

Տեքստում նկարագրվում է Պիտտիյարիզայից նավակներով (կամ լաստերով) մինչև Սամուխա հացի առաքումը: Որպես միջանկյալ քաղաք նշվում է Արծիյան: Տեքստը որոշակի տեղեկություն է պահպանել գետի վերաբերյալ: Ասվում է, որ գետը որոշ հատվածներում ծանծաղ է և նավակները կարող են շրջվել:

Պիտտիյարիզայից Սամուխա գետային ճանապարհի առկայությունը կարևորագույն նշանակություն ունի ինչպես վերոհիշյալ երեք քաղաքների՝ միևնույն գետի մոտ գտնվելու տեսանկյունից, այնպես էլ կարող է հնարավորություն ընձեռել ճշգրտելու սրանց հետ այլ տեքստերում առնչվող շատ այլ քնակավայրերի մոտավոր տեղադրությունը: Մինչև 1960-ական թվականները այս նավարկելի գետը նույնացվում էր *Եփրատի* հետ, և Պիտտիյարիզան ու Սամուխան որոնում էին *Եփրատի* վերին հոսանքներից մինչև *Մալաթիա* ընկած հատվածում: Սակայն հետագայում, հաշվի առնելով գետի այս մասի՝ նավարկության համար հարմար պայմաններ չունենալու փաստը և

որոշ այլ փաստարկներ, առաջարկվեց *Չալիսի* թեկնածությունը, որն այսօր գերիշխում է մասնագիտական գրականության մեջ:

Առայժմ միայն վարկածային մակարդակով կարելի է առաջարկել Սամուխայի և տեքստերում այս քաղաքի հետ առնչվող այլ բնակավայրերի այլընտրական տեղադրություն *Եփրատի* կենտրոնից հարավ՝ արևմուտքից գետին հարող շրջանում: Խնդրի այսպիսի լուծման համար կարող է հիմք ծառայել անտիկ աղբյուրներում *Մալաթիայից* հյուսիս՝ *Եփրատից* քիչ արևմուտք հիշատակվող Սաբուս (*Sabus*) քաղաքի հիշատակությունը: Այս դեպքում հնարավոր կլինի Պիտոլյարիզան համադրել նույն աղբյուրների *Տեփրիկե* քաղաքի (*Teփrike* = հայկ. *Տսրիկ*, ժաման. *Դիվրիդի* [*պ-տ* դրափոխության արդյունքում]) հետ: Եթե այս մեկնաբանությունը որևէ հիմք ունի, ապա այս նույն շրջանում կարող էր գտնվել խեթ. *Էպիե-ն*, որը դեռ *Ջ.Գարստանգը* ժամանակին առաջարկել էր համադրել ժաման. *Կանգալի* հետ (տես **Գլուխ 1**): Պիտոլյարիզայի և Խալխսայի մերձակցությունը հենվում է Խաթթուսիի III-ի **Ինքնակենսագրության** համապատասխան հատվածի վրա (տես վերը):

KUB XLIX 11

Գուշակային տեքստ, որի նպատակն է պարզել Ազգիի դեմ կազմակերպված (կամ կազմակերպվելիք) արշավանքի ընթացքը (CTH 577):

Տեքստում հիշատակվում են մի շարք տեղանուններ ինչպես *Չայասայի* (տեքստում՝ Ազգի), այնպես էլ դրան սահմանակից խեթական տարածքում, ընդ որում դրանց մի մասը նախկինում հայտնի տեքստերում վկայված չէր:

Ցուցակը - ^{URU}Haršalaša, ^{URU}Ištitina, [...]x-mušra, ^{URU}Tah(ha)nišara, ^{URU}Tawatena, ^{URU}Himmuwa, [...]-la, ^{URU}Utkuniša:

Այս տեքստի տեղեկությունները կարևոր են այն առումով, որ մեկ անգամ ևս ապացուցում են Ուրա քաղաքի տեղադրությունը *Չայասայի* և Խաթթիի միջև ընկած սահմանային գոտում, որ ենթադրվում էր Մուրսիլիս II-ի տարեգրությունների հիման վրա: Ըստ տեքստի, ռազմական գործողությունները սկսվում են Ուրային պատկանող բնակավայրերից:

Ազգիի դեմ կազմակերպված արշավանքին առնչվող բնակավայրերի շարքում նշված Իստիտինան կարող է վկայել այն մասին, որ 1) արշավանքն ընթացել է այն նույն ճանապարհով, ինչ ժամանակին Մուրսիլիս II-ի երկու արշավանքները ընդդեմ *Չայասայի*, 2)

հիշատակվող տեղանունները գտնվել են Խաթթիի և Ազգիի սահմանամերձ գոտում:

KUB LIV 1 + 552/u

Խեթական բարձրաստիճան պաշտոնյայի (ամենայն հավանականությամբ, արքայատոհմի անդամ) գեկույցը Իսուվայում և հարակից տարածքներում կատարած իր գործունեության մասին (CTH 297.20):

*Չրատ. Archi-Klengel, 1985, S.52ff; Քոսյան, 2002ա, էջ.326-327 (հատված. տառադ., թարգմ. և մեկնաբ.):

Տեքստը եզակի տեղեկություն է պարունակում Իսուվայի կարևորագույն քաղաքական և պաշտամունքային կենտրոն Սուլլամայի վերաբերյալ, որը կարող է պարզել վերջինիս մոտավոր դիրքը: Հիշատակվում է Իսուվայի Սուլլամա քաղաքում Տարուպսանի աստծուն տրված երկրագությունը, ինչպես նաև տեղեկություն Սուլլամա լեռան վերաբերյալ:

20') ..... ID^{III A}-ya-wa-kán ku-i-e-eš

21') [.....] UR.SAG⁵ Su-ul-la-[a]m-ma pa-ra-a ar-ša-an-zi

22') [nu-wa-r]a-at GIM-an Ú-[U]L ta-ru-up-pa-an-ta-ri

20') «.....» եվ գետերը, որ

21') [.....] Սուլլամա լեռից ներքև են հոսում,

22') [և] երբ (գր. «ինչպես» - Ա.Բ.) դրանք չ[են] միանում ....»:

Շարադրանքի ոճը թույլ է տալիս տեքստը դասելու «Դատական պրոցես» պայմանական անվանումը կրող տեքստերի շարքին:

Կարելի է ենթադրել, որ Սուլլամա քաղաքը գտնվել է համանուն լեռան մոտակայքում, որից սկիզբ են առել մի շարք գետեր:

KUB LVI 40

Պատկանում է խեթական սեպագիր տեքստերի կորպուսում լավ վկայված ծիսական ինվենտարը ներկայացնող տեքստերի շարքին:

*Չրատ. Քոսյան, 2002ա, էջ.316-322.

Այս տեքստերը է.Լարոշի կատալոգում (CTH) ցրված են տարբեր բաժիններում (Nrs.501-530): Դրանց մի մասի հրատարակությունը և հետազոտությունը՝ Carter, 1962:

Հիշատակվում են Իսուվայի (և վերջինիս հարևան շրջանների?) քաղաքների աստվածներին տրվող մատուցումները:

Տուցակը – UR.SAG⁵ Wanzapanda (լեռ), UR.SAG⁵ Pupara (լեռ), URU¹ Wattarušna, URU¹ Kardušša, [...-t]i?-iššana (հնարավոր է, դիցանուն է), URU¹ Artašušša.

Դատելով տեքստից, այստեղ, հաստատապես Իսուվայում գտնվող Վատարունա քաղաքից զատ հիշատակվող տեղանունները (քաղաքներ և լեռներ) նույնպես կարող էին գտնվել Իսուվայում: Տեղանունների տեղայնացման համար որևէ կովան տեքստը չի պարունակում:

KBo VI 28 + KUB XXVI 82

Խաթթուսիլիս III-ի «Չրովարտակը» Պիրվա աստծո կեւր տաճարը հարկերից ազատելու մասին (CTH 88 [+ KUB XXVI 82]):

*Չրատ. Forrer, 1926a, S.35f. (ԴԿ 6-18); Götze, 1940, p.21ff. (ԴԿ 6-15); Манандян, 1956, с.78; Cornelius, 1958a, S.237f. (ԴԿ 6-18); Imparati, 1977, p.39ff. (ԴԿ 18-31, 39-42); Խաչատրյան, 1998, էջ 53 և այլն): Չիշատակվում է արքայի նախորդներից մեկի օրոք (մասնագետները համակարծիք են այս իրադարձությունը Թուրխալիյաս III-ի շրջանով թվագրելու հարցում [Forrer, 1931, S.4; Götze, 1940, p.23ff.; Güterbock, 1956, p.119f.; Bryce, 1999, p.159 և այլն], քանի որ նման իրավիճակ է արձանագրված Սուպպիլուլիումաս I-ի գործունեությանը նվիրված ընդարձակ տեքստի առաջին մասում, որտեղ շարադրված է Թուրխալիյասի կառավարման վերջին շրջանը [Güterbock, 1956, p.59ff.]) Խաթթիի վրա բոլոր հարևան երկրների հարձակման մասին:

Տեքստում ասվում է, որ

1) Ազգին նվաճել էր «Վերին երկիրը»՝ սահման դարձնելով Սամուխա քաղաքը:

2) Իսուվան նվաճել էր Թեգարամա երկիրը:

3) Արմատանան նվաճել էր խեթական տարածքը և սահման էր դարձրել Կիցցուվատնան:

Տեքստը թույլ է տալիս պարզելու սույն ժամանակաշրջանում վերինեփրատյան երեք երկրների (Ազգի, Իսուվա և Արմատանա) մոտավոր տարածքը (ավելի ճշգրիտ՝ Խաթթիի համապատասխան շրջանների հետ ունեցած սահմանը):

IBoT II 129

Գուշակային հարցման տեքստ է (CTH 574), որտեղ ներկայացված են Խաթթիի տարբեր բնակավայրերում գտնվող աստվածների տաճարներին տոնակատարությունների ժամանակ մատուցվող նվիրատվությունների հարցում հայտնաբերված թերացումների պատճառները: Չայտնվում է այն մասին, որ նախկինում աստծուն մատուցումներ էին կատարում Իսուվայի Կուվարպիսա քաղաքի

բնակիչները, սակայն այժմ նրանք թերացել են և այդ պարտականությունը իր վրա է վերցրել Իսուվայի արքան: Այս տեղեկությունը թույլ է տալիս Կուվարպիսա քաղաքը վստահորեն տեղադրելու Իսուվայում:

II

KBo I 3 (CTH 52. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.36ff.(աքք. տարբերակը); Friedrich, 1924, S.119ff. (խեթ. տարբերակը); Beckman, 1996, Nr.6B, p.44ff. (թարգմ.))

Պայմանագիր Միտաննիի արքա Շաուտիվազայի և Սուպպիլուլիումաս I-ի միջև: Որպես պայմանագրի կնքման վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի Ամպրուպի և Աբարա, ինչպես նաև Արծիյայի Ջաբաբա (ռազմի աստվածը) աստվածները: Հիշատակվում է այն մասին, որ Միտաննիի արքա Շուտտարնան Ալզիին էր հանձնել արքայական գանձատանը պահվող գանձերը, նաև խուրրիական ազնվականներին:

KBo I 4 (CTH 53. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.58ff.; del Monte, 1986, S.142ff.; Beckman, 1996, Nr.7, p.50ff. [վերջինս՝ թարգմ.]):

Պայմանագիր Սուպպիլուլիումաս I-ի և Նուխաշշեի արքա Տետտեի միջև: Ասվում է, որ Իսուվան նվաճելուց հետո խեթական արքայի գորքը *Քաշիյարի լեռների* շրջանում հարձակման էր ենթարկվել ալզեցիների կողմից: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիյարիգայի Ամպրուպի աստվածները, Արծիյայի ռազմի աստվածը և Սամուխայի Աբարան:

KBo I 5 (CTH 41. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.88ff.; Götze, 1924a, S.11ff; del Monte, 1981, p.215ff.; Beckman, 1996, Nr.2, p.17ff. (թարգմ.)); Altman, 2000, 122ff. (հատված. թարգմ.): Մինչև 1980-ական թվականները այս պայմանագիրը կնքող խեթական արքան համարվում էր Սուպպիլուլիումաս I-ը: Թուրխալիյաս I(II)-ին վերագրելու օգտին տես Beal, 1986, p.424ff.; Wilhelm, 1988, S.359ff. և այլն [սակայն տես Houwink, 1998, p.34ff. և Taracha, 1997, S.74ff. հօգուտ Թուրխալիյաս III-ի]:

Պայմանագիր Թուրխալիյաս I(II)-ի և Կիցցուվատնայի արքա Սունասսուրայի միջև: Հիշատակվում է խեթական արքայի կողմից Իսուվայի նվաճումը, որտեղից բնակչության մի մասը հեռացել էր Խուրրի երկիր (Միտաննի):

KBo I 58 (CTH 238)

Բնակավայրերի ցուցակ ներկայացնող տեքստի բեկոր (բնույթը պարզ չէ): Ցուցակում, Սամուխան ընդգրկող հատվածը այսպիսին է՝ Նենիսանկուվա, Ադունուվա, Ապցինա, Սարիսսա, Սամուխա: Այս տեքստը մեկն է Սամուխան, հետևաբար նաև Պիտտիյարիզան և Արծիյան Հալիսի շրջանում տեղադրելու համար հիմք հանդիսացող փաստարկներից (ցուցակի հետազոտությունը՝ Forlanini, 1980, p.71ff.):

KBo II 1 (CTH 509, հրատ.՝ Hrozny, 1919, S.1ff.; Carter, 1962, p.51ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է *huwaši* կոչվող սրբավայրում պահվող ^{URU}Haršalašši քաղաքի Ամպրոպի աստծո արծանը:

KBo II 9 + KUB XV 35; KBo XXXIV 91 (CTH 716. մասնակի հրատ.՝ Sommer, 1920, S.85ff.; Haas – Wilhelm, 1974, 57ff.; Archi, 1977, p.298ff.; Բոսյան, 2002b, էջ.230-231):

«Նիմվեի Իշտար աստվածուհու ծեսը»: Ի թիվս հաթթիի քաղաքական ազդեցության ոլորտում գտնվող կամ չգտնվող մեծաքանակ երկրների, հիշատակվում են Ալզին, Պապանիսին (= Պապիսի), [Իսուվան?], Կունմախան և Հայասան:

KBo III 46 (CTH 13, հրատ.՝ Forrer, 1926b, N.17A [տառադ.])

Խուրրիների դեմ Մուրսիլիս I-ի մղած պատերազմները նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է Իսուվայի հատրա քաղաքը:

KBo IV 6 (CTH 380, հրատ.՝ Friedrich, 1946, S.43 (հատված.տառադ.); Tischler, 1981 [ամբողջ.])

Լելվանի աստծուն ուղղված Մուրսիլիս II-ի աղոթքը կնոջ՝ Գասսուլիյափիյայի հիվանդության կապակցությամբ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքում թագուհու տեսած երազը:

KBo IV 10 (CTH 106, հրատ.՝ den Hout, 1995; Beckman, 1996, Nr.18B, p.104ff. [ամբողջ.]; Korošec, 1942, p.53ff.; Forrer, 1926a, S.6ff., Hoffner, 1989, p.199ff.; [հատված.] և այլն):

Պայմանագիր հաթթուսիլի III-ի և Թարխունտասսայի արքա Ունի-թեշուբի միջև: Պայմանագրի կնքմանը վկա աստվածների շարքում հիշատակվում է Սամուխայի Ամպրոպի աստվածը:

KBo IV 13 + KUB X 82 (CTH 625)

Տեքստում վկայված բնակավայրերի ցուցակի հետազոտությունը՝
Götze, 1930a, S.20ff.; Bossert, 1944, S.28ff.; Cornelius, 1955, S.54ff. և այլն:

AN.TAH.ŠUM կոչվող ամենամյա գարնանային տոնակատարությանը նվիրված տեքստ: Հիշատակվում են Հայասայի⁴ U.GUR աստվածը, Պիտտիյարիգայի Ամպրոպի աստվածը, Արծիյայի, Սամուխայի, Խատրայի և Սինուվայի «աստվածները»: Թվագրվում է Թուդխալիյաս IV-ի շրջանով (XIIIդ. երկրորդ կես):

KBo IV 14 (CTH 123 (+ KUB XL 38?). հրատ.՝ **Stefanini, 1965, p.39ff.** տեքստի այն հատվածը, որտեղ ենթադրվում է խեթական արքայի հետ պայմանագիր կնքող արքայի անունը, կորսված է: Իսուվայի արքայի հետ նույնացումը՝ **Meriggi, 1962, S.85** (նաև՝ **Singer, 1985, p.110ff.; RGTC 6.1, S.7**); սակայն հմնտ. **Stefanini, 1965, p.50ff.** (խեթական պաշտոնյա): Թվագրումը Թուդխալիյաս IV-ի շրջանով՝ **Singer, 1985, p.109ff.**):

Պայմանագիր, կնքված Թուդխալիյաս IV-ի և Իսուվայի արքայի միջև: Երկու հատվածներում հիշատակվում են Ատրեստանի դեմ մղված ճակատամարտերը, համապատասխանաբար՝ Նիխրիյայի և Ալաթարմայի մոտ (հնարավոր է, խոսքը միևնույն իրադարձության մասին է):

KBo V 3; KBo XXII 40 (CTH 42. հրատ. և տեքստի կառուցվածքը տես՝ **Friedrich, 1930, S.103ff.; Beckman, 1996, Nr.3, p.22ff.** [թարգմ]; **Մարտիրոսյան, 1957, էջ.104-107** [թարգմ.]; **Խաչատրյան, 1998, էջ.48-50, 59-67**[հատված.]):

Սուպպիլուլիումաս I-ի և Հայասայի արքա Խուկկանայի միջև կնքված պայմանագրի հիմնական տեքստը և դրա B տարբերակի մի բեկորը: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիյարիգայի Ամպրոպի աստվածները, Արծիյայի Չաբաբան, Սամուխայի Աբարան:

KBo V 9 (CTH 62. հրատ.՝ **Weidner, 1923, S.76ff.** [աքք. տարբերակը]; **Friedrich, 1926, S.1ff., 179ff.** [խեթ. տարբ.], **del Monte, 1986, p.156ff.** [երկու տարբերակները]; **Beckman, 1996, N.8, p.54ff.**[թարգմ.]):

Պայմանագիր Մուրսիլիս II-ի և Ամուրրուի արքա Դուպպի-թեշուբի միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիյարիգայի Ամպրոպի աստվածները, Արծիյայի Չաբաբան, Սամուխայի Աբարան:

KBo VI 2, 3, 4, 6 (CTH 291. հրատ.՝ Friedrich, 1959; Imparati, 1964, p.70ff.; Hoffner, 1997, p.65f.)

Խեթական օրենքները: Նշվում է, որ նախկինում Խատրայի, Մանդայի, Սալայի, Տամալկիայի և Խիմնուվայի գինվորները ազատված էին *šahyan* և *luzzi* կոչվող պարհակներից: Հիշատակվում է տեքստը արձանագրող գրչի նախնիներից մեկը, որը ծագումով Վերին երկրից է եղել:

KBo VI 29; KUB XXI 15; KUB XXIII 127 (CTH 85. հրատ.՝ Götze, 1925, S.47ff.; 1930d, S.46ff.)

Խաթթուսիլի III-ի և Ուրխի-թեշուրի հարաբերությունները նկարագրող տեքստեր: KBo VI 29-ը արքայի «Ինքնակենսագրության» զուգահեռ տարբերակն է: Հիշատակվում են Վերին երկիրը (որտեղ Խաթթուսիլիսը կառավարում էր մինչև արքա դառնալը) և արքայի հովանավոր Սամուխայի Իշտարը:

KBo VII 14 + KUB XXXVI 100 (CTH 15. հրատ.՝ Otten, 1953b, S.60ff.; Miller, 1999, p.46 [վերջինը՝ թարգմ.]):

Խաթթուսիլի I-ի սիրիական պատերազմները նկարագրող տեքստերից մեկը («Հալեպի զորավար Ցուկրաշի» պայմանական անունը կրող տեքստերից): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Խեմնուվա քաղաքը:

KBo VIII 23 (CTH 209.7. հրատ.՝ Singer, 1985, S.116ff.; Hagenbuchner, 1989, Nr.48, S.80f.)

Նամակ, առաքված խեթական պաշտոնյայի կողմից՝ խեթական թագուհի Դուդուխեպային: Ասվում է այն մասին, որ Իսուվայի արքան դավաճանել է խեթական արքային, որը այդ պահին գտնվում էր Արցախայում (արևմտյան Փոքր Ասիա):

KBo VIII 30 (CTH 297.15)

«Դատական պրոցես»: Խեթական արքային ներկայացված ինչ-որ անձնավորության զեկույցը: Հիշատակվում են Իսուվայի արքա Ալի-շարրուժան, Բենտեշինան (Ամուրրուի արքան), Տուլպի-շարրուժան, Kurunta-DINGIR-ը: Այս անձնանունները վկայում են այն մասին, որ խեթական արքան Խաթթուսիլի III-ն է:

KBo VIII 55 (CTH 571. հրատ.՝ Schuol, 1994, S.122ff.; Klinger, 1998, S.104ff.)

Գուշակային տեքստ: Հարցման առարկան Իսուվայուն պատահած ինչ-որ իրադարձություն է, որն անհանգստություն է պատճառել խեթական արքային:

KBo VIII 57 (CTH 582. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.196f.)

Գուշակային տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo IX 138 (CTH 235)

Պատկանում է AN.TAḪ.ŠUM տոնակատարությունը նկարագրող տեքստերի շարքին (տես **KBo IV 13 + KUB X 82**).

KBo X 1; KBo X 2 (CTH 4. հրատ.՝ Imparati - Saporetti, 1965, p.40ff.; Houwink ten Cate, 1984, p.47ff.; Miller, 1999, p.24ff.)

Հին թագավորության արքա Խաթթուսիլի I-ի գործունեությունը նկարագրող տեքստերից մեկը: Հիշատակվում են Պուրատտու գետը (խեթ. տարբերակում՝ Մալա) և Խախխում քաղաքը (խեթ. Խախխա):

KBo X 12 (CTH 49. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.70ff.; Klengel, 1964, S.437ff.; Beckman, 1996, p.32ff. (թարգմ.))

Պայմանագիր Սուպպիլուլիումաս I-ի և Ամուրրուի արքա Ազիրուի միջև: Ալզին թվարկվում է որպես Խաթթիին թշնամի երկիր (Եգիպտոսի, Միտաննիի, Ասորեստանի հետ միասին):

KBo X 18 (CTH 626. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.179ff.)

Արքայի և թագուհու կողմից տարեվերջին նշվող nuntariyašha կոչվող տոնակատարությունը նկարագրող տեքստ, որը նվիրված է Սամուխայի Իշտարին:

KBo X 47g (CTH 341. հրատ.՝ Otten, 1958b, S.93ff.; Laroche, 1968, p.7ff.)

Գիլգամեշի մասին էպոսի խեթերեն թարգմանության առաջին աղյուսակի տարբերակներից մեկը: Նշվում է, որ դեպի «Մայրիների լեռներ» (= Լիբանան) ճանապարհին Գիլգամեշը երկրպագություն է կատարել Մալա գետի ափին:

KBo XI 22 (CTH 656. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.181ff.)

Երկրպագություն տարբեր աստվածների: Հիշատակվում է Սամուխայի Աբարան:

KBo XI 28; KUB XX 26 (CTH 711. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.151ff.)

Սամուխայի Իշտարին նվիրված աշնանային ծեսի երկու զուգահեռ տարբերակները:

KBo XI 40 (CTH 682. հրատ.՝ McMahon, 1991, p.120ff.)

Խաթթիի Պահապան աստվածներին տրվող երկրպագությունների ցուցակ. հիշատակվում է Մալա գետը, նաև Վերին երկիրը, որտեղ արքան, ըստ տեքստի, սովորաբար որսորդությամբ էր զբաղվում:

KBo XII 67 + KUB XXXI 60 (CTH 237)

«Անծանց ցուցակ»: Բեկորային վիճակում է. հիշատակվում են «երգչուհիներ», որոնք տրվել են անվանապես նշվող անծանց: Թերևս, նրանցից մեկը բերվել էր Արմատանայից:

KBo XII 100 (CTH 470)

Ծիսական բնույթի տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը:

KBo XII 136 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծեսի նկարագրություն: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo XII 140 (CTH 521.7)

Տեքստում նկարագրվում են Խաթթիի տարբեր բնակավայրերի աստվածությունները: Իսուվայի արքան հիշատակվում է որոշ բնակավայրերի աստվածությունների պաշտամունքի հարցում պարտականություններ ունենալու առնչությամբ:

KBo XIII 225 (CTH 213. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.219f.)

Աստվածների ցուցակ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը՝ ^dLIŠ ձևով:

KBo XIII 263 (CTH 770)

Լուվիերեն տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը (¹⁰Ma-a-[la]):

KBo XV 62 (CTH 786. դիցանունների ցուցակի ուսումն.՝ Güterbock, 1961b, p.3ff.)

Խուրրիական ծագման (h)išwa կոչվող ծիսակատարությունը ներկայացնող տեքստ: Ի թիվս մեծաքանակ լեռնանունների և գետանունների, հիշատակվում է Տիգրիս գետը:

KBo XVI 20 (CTH 211.25?)

Անհայտ պատկանելության պատմական բնույթի տեքստի բեկոր, որտեղ պահպանվել են միայն տողավերջի որոշ նշաններ: Ըստ Ա.Կամմենհուբերի, Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրությունների» մասը կարող էր կազմել (Kammenhuber, 1970, S.550): Հիշատակվում են Իսուվան և Ամբարան:

KBo XVI 32 (CTH 212)

Երկվեզվյան (խեթերեն և աքքադերեն) անհայտ պայմանագրի բեկոր: Հիշատակվում է Եփրատ գետը՝ ¹⁰BURANUM.ME գաղափարագիր գրությամբ:

KBo XVI 36 + KUB XXXI 20 (CTH 83)

Խաթթուսիլի III-ի տեքստը Սուպպիլուլիումայ I-ի արշավանքների մասին: Նշվում է Սամուխայի Իշտարի աջակցությունը արքային:

KBo XVI 41 + KUB LX 61 (CTH 214.13)

Խեթա-իսուվական խիստ տուժած պայմանագրի բեկորներ: Հիշատակվում է Իսուվայի արքայի և նրա հոր գործունեությունը:

KBo XVI 42 (CTH 214.13. հրատ.՝ Klengel, 1976, S.85f.[հատված.])

Ըստ հրատարակչի, սա խեթական պաշտոնյայի նամակ-զեկույցն է արքային՝ Իսուվայում տիրող իրավիճակի մասին, որտեղ, վնասված ենթատեքստում, հիշատակվում են մի շարք իսուվական քաղաքներ (Aribuwa, Hatima, Hinzuta, Manzana, Mezzari, Sinuwa):

KBo XVI 45 (CTH 832)

Է.Լարոշի «Կատալոգում» նշված է որպես «Անհայտ բնույթի տեքստ»: Խեթա-հայասական՝ առայժմ չթվագրված պայմանագիր: Ներկա ժամ. հոգն. II դեմքը, որով խեթական արքան դիմում է հայասացիներին, վկայում է հոգուտ վաղ թվագրման՝ առնվազն Թուդիսալիյաս III-ով (նման է «Մարիյա + Հայասայի ժողովուրդ» պայմանագրին [= «ՍԽ» պայմանագրի IV սյունակը]):

KBo XVI 52 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որը ներառում է գուշակության երեք տարբեր տիպեր (KUŠ, KIN, MUŠEN): Գուշակությունն ընդգրկում է Մալա գետի անվան հետ կապվող գործողություն:

KBo XVI 83 (CTH 242)

Իշտար աստվածուհուն նվիրաբերվող իրերի (մետաղյա առարկաներ, զենք) ինվենտարային տեքստ. հիշատակվում են Վերին երկրի ազնվականները (LÚ^{MEŠ} GAL):

KBo XVI 97 (CTH 571. հրատ.՝ Schuol, 1994, S.102ff.; Lebrun, 1976, p.198 [հատված.])

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի «Աս աստվածությունը» (DINGIR.GE₆), ինչպես նաև թագուհու հնարավոր այցը Սամուխա («Երբ Սամուխայի Աս աստվածը այսպես ասի, թագուհին թող Սամուխա գնա»):

KBo XVII 79 (CTH 664. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.183)

Տարբեր աստվածներին մատուցվող երկրպագությունների ցուցակ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքը՝ URUŠapuha ձևով:

KBo XVII 89 + KBo XXXIV 203 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծես:

KBo XVIII 4 (CTH 188.1. հրատ.՝ Klengel, 1976, S.86f.; Hagenbuchner, 1989, S.181f.)

Իսուվայի արքայի նամակը՝ ուղղված խեթական արքունիքի բարձրաստիճան պաշտոնյային (LÚ GAL QARTAPPI): Նամակում դիմելու ոճը («իմ սիրելի հայր») չի բացառում, որ Իսուվայի արքան կարող էր այս պաշտոնյայի որդին լինել:

KBo XVIII 24 (CTH 187.2. հրատ.՝ Otten, 1968-69, S.112f.; Hagenbuchner, 1989, Nr.188, S.241ff.)

Խեթական արքայի նամակը Ասորեստանի արքա Սալմանասար I-ին: Երկու պետությունների միջև սահմանամերձ գոտում տեղ գտած լարված հարաբերությունների ենթատեքստում հիշատակվում է Մալիտիյա քաղաքը:

KBo XVIII 50 (CTH 188. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.62, S.96ff.)

Խեթական արքային առաքված ինչ-որ պաշտոնատար անձի նամակը: Հիշատակվում է Ամբարա քաղաքից տեղահանված բնակչության մասին: Թվագրվում է Մուվատալլիս II-ի կամ Խաթթունիլի III-ի շրջանով (Hagenbuchner, 1989, S.97):

KBo XIX 128 (CTH 625). հրատ.՝ **Otten, 1971; Alp, 1983, S.164ff.)**

AN.TAĜ.ŠUM տոնակատարությանը նվիրված տեքստ. հիշատակվում է Չայասայի U.GUR աստվածը: Թվագրվում է Թուրխալիյաս IV-ի շրջանով (XIII դ. երկրորդ կես):

KBo XX 94 (CTH?)

Ծիսական տեքստի փոքր բեկոր. հիշատակվում են Խախսայի բնակիչները:

KBo XX 129 (CTH 777. հրատ.՝ **Haas, 1980, S.107f.[հատված.]**)

Խուրրիերեն ծիսական տեքստ. հիշատակվում են Տիգրիսը և Եփրատը:

KBo XXI 26 (CTH 664. հրատ.՝ **Lebrun, 1976, p.220 [հատված.]**)

Աստվածների ցուցակ: Չիշատակվում են Մամուխայի և Պիտտիյարիգայի Ամպրոպի աստվածները՝ ^dIM գրությամբ:

KBo XXII 22 (CTH 215)

Պատմական բնույթի տեքստի բեկոր, որտեղ Իսուվան հիշատակվում է, ի թիվս մի շարք երկրների (Išua, Zazziša, Zullapa, Pala(-))[], Kaz-[...])՝ ռազմական գործողությունների ենթատեքստում: Ըստ Մ.Ֆորլանինի (**Forlanini, 1979, p.173 n.36**), հիշեցնում է Սուպիլուլիումաս I-ի և Միտաննիի արքա Տուշրաթթայի միջև կնքված պայմանագրի պատմական ներածականը:

KBo XXII 39

Սուրսիլիս II-ի և Ամուրրուի արքա Ղուպպի-թեշուբի միջև կնքված պայմանագրի մասը (տես վերը՝ **KBo V 9**):

KBo XXII 47 (CTH 664. հրատ.՝ **Lebrun, 1976, p.220f.)**

Աստվածների ցուցակ: Չիշատակվում է Մամուխայի Իշտարը՝ ^dLIŠ գրությամբ:

KBo XXII 264 (CTH 577. հրատ.՝ **Heinhold-Krahmer, 1988, S.99ff.)**

Գուշակային հարցում, որտեղ հիշատակվում է այդ տարի Մալիտիյայի վրա Ասորեստանի արքայի հնարավոր արշավանքը (Խաթթուսիլի III կամ Թուրխալիյաս IV):

KBo XXIII 115 (CTH 212?)

Պատմական բնույթի տեքստ. պահպանվել է մի ոչ մեծ բեկոր (11 տող): Հնարավոր է, պայմանագիր է կամ հրահանգ՝ տրված սահմանային կառավարչի կամ որևէ այլ պաշտոնյայի: Տեքստում հիշատակվում են «Ազգիի սահմանը», «նենգ մարդիկ» արտահայտությունները: Ակնհայտորեն, մ.թ.ա.XIII դարի տեքստ է:

KBo XXIV 132 (CTH 525?)

Պաշտամունքային ասպարեզում տարբեր անհատների և բնակավայրերի թերացումները հիշատակող տեքստի բեկոր՝ նման **IBoT II 129**-ին: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է նաև Իսուվայի արքան, որը մատուցումներ է կատարում աստվածներին *harpaš* կոչվող տոնակատարության առթիվ:

KBo XXVII 213 (CTH? հրատ.՝ de Martino, 1992, N.14, S.47)

Խուրրիերեն լեզվով գրված առասպելաբանական կամ ծիսական բնույթի տեքստի փոքր բեկոր: Հիշատակվում է Եփրատ գետը՝ *Ur-[.....]* գրությամբ:

KBo XXXI 169 (CTH 646?. հրատ.՝ Քոսյան, 2002a, էջ.323-325)

Տեքստում նկարագրվում են խեթական թագուհու (և արքայի?) կողմից իրականացված ծիսական արարողությունները, այդ թվում՝ Սուլլամա քաղաքի Իշտարի համար, որն ընթանում է խեթական տերության հարավային շրջաններից մեկում՝ մոտավորապես Հալիսի մեծ ոլորանից հարավ, հարավ-արևմուտք գտնվող հայտնի կրոնական կենտրոն Ուսսայում:

KBo XL 342 (CTH?)

Պատմական կամ առասպելաբանական բնույթի տեքստի փոքր բեկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը:

KBo XLIV 5 (CTH 213)

Աստվածների ցուցակ: Ըստ հրատարակչի, Թուդխալիյաս IV-ի կնքած պայմանագրերից մեկին պատկանող բեկոր: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo XLIV 144 (CTH?)

Աստվածներին նվիրված երկրպագություն նկարագրող տեքստի բեկոր: Հիշատակվում են Դանկուվայից բերված վեց NINDA.GUR₄.RA հացերը:

KBo XLIV 213 (CTH?)

Հնարավոր է, պատմական տեքստի կամ գուշակային տեքստի փոքր բեկոր: Ազգիի անվան ընթերցումը ([...]a-az-zi) վստահելի չէ:

KBo XLIV 216 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է, ի թիվս այլ բնակավայրերի, Կունմեսմախա գետի GAL MEŠEDI-ն (արքայական պալատի պահակախմբի ղեկավար):

KBo XLV 179 (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.221)

Հրահանգի տեսքով կազմված տեքստ: Թվարկվում են՝ «Իսուվայի արքայի ծառաները», «Սապուխայի (=Սամուխա) պալատի մարդիկ», Վատարունա քաղաքը:

KUB I 12 (CTH 669. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.172)

Արքայի կողմից մեծաքանակ աստվածներին տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը (^dIS^{URU}STAR^{URU}Ša-[.....]): Ծեսը ներառում է խաթերեն լեզվով կատարվող ծիսական երգ:

KUB I 16 (CTH 6. հրատ.՝ Sommer-Falkenstein, 1938)

Խաթուսիլի Ի-ի քաղաքական տեստամենտը՝ գրված խեթերեն և աքքադերեն:

KUB II 1 (CTH 682. հրատ.՝ McMahon, 1991, p.96ff.)

Այս տեքստը ներկայացնում է Խեթական տերության պահապան աստվածների ցուցակը: Հիշատակվում են Ալաթարմա քաղաքի ^dLAMMA և ^dAla աստվածները, ինչպես նաև Վերին երկիրը:

KUB II 13 (CTH 591. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.172f.)

Արքայի կողմից մեծաքանակ աստվածներին տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է «Սամուխայի տիրուհին» (այսինքն Իշտարը): Ծեսը ներառում է խուրրիերեն լեզվով կատարվող ծիսական երգ (նման է KUB I 12-ին):

KUB III 80 (CTH 216. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.212, S.312f.)

Խեթական արքային Միտաննի արքա Շաթթուարա II-ից աքքադերեն լեզվով գրված նամակ: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Իսուվան:

KUB III 87 (CTH 216. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.349, S.459f.)

Աքքադերեն լեզվով գրված՝ պատմական բնույթի տեքստի բեկոր (պայմանագիր կամ նամակ): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում են Սուպպիլուլիուման (այս անունով խեթական առաջին արքան), Ալզին, նրա արքա Անտարատլին և Կումմա քաղաքի Ամպրուպի աստվածը:

KUB III 125 (CTH 216. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.251, S.359f.; Klengel, 1968, S.74 [քննարկումը])

Աքքադերեն լեզվով գրված նամակ: Խաթթուսիլի I-ի կամ ավելի հավանական է, Թուդխալիյաս IV-ի նամակագրությունը Ասորեստանի արքայի հետ (տես **KUB XXIII 92**): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում են Բաբանխա երկիրը (=Պապանխա/ի) և «Իսուվայում (կամ «ղեպի Իսուվա») արտահայտությունը, ինչպես նաև ոմն Ներիկկաիլի (այս անունը կրում էր Խաթթուսիլի III-ի որդիներից մեկը):

KUB V 21 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի բեկոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Սամուխան (կամ քաղաքը կամ այդ քաղաքի Իշտարը):

KUB VI 15 (CTH 582. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.190f.)

Գուշակային տեքստ: Թագուհին երգի տեսքով հետաքրքրվում է ինչ-որ խնդրով: Հիշատակվում են Սամուխայի Իշտարը և այլ աստվածներ:

KUB VII 11 (CTH 678)

Կաստամա քաղաքում արքայական զույգի կողմից կատարված ծիսակատարություն, որտեղ հիշատակվում է խիմնուվացիների մասնակցությունը աստծուն տրվող երկրպագություններին:

KUB VIII 71 (CTH 276)

«Կատալոգ»: Հիշատակվում է են «Սամուխայի աստվածները»:

KUB VIII 82 (CTH 105. հրատ.՝ Kühne und Otten, 1971)

Թուդխալիյաս IV-ի և Ամուրրուի արքա Սաուսգամուվայի պայմանագիրը (B տարբերակը): Որպես պայմանագրի կնքմանը վկա հիշատակվում է Արծիյայի Չաբաբան (այս հատվածը տուժած է):

KUB IX 1 (CTH 427-8)

Զինվորական երգման ծեսին պատկանող տեքստ: Հիշատակվում է հենմուվայում տեղի ունեցած ինչ-որ իրադարձություն:

KUB XII 2 (CTH 511. հրատ.՝ Carter, 1962, p.74ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են տաճարում գտնվող *huwaši* կոչվող երկրպագության վայրերը՝ այնտեղ պահվող ծիսական գույքի թվարկմամբ. հիշատակվում է Հայասայի Ամպրոպի աստվածը:

KUB XII 5 (CTH 713. հրատ.՝ Danmanville, 1962, p.51ff.)

Տամինիզա քաղաքի Իշտար աստվածուհու ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում՝ թագուհու մասնակցությամբ (տես KUB XLV 32 կրկնօրինակը):

KUB XII 43 (CTH 457)

Մաքրագործման ծես նկարագրող տեքստի բեկոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է հենմուվան:

KUB XIII 2 (CTH 261. հրատ.՝ von Schuler, 1957, 36ff.)

Թուդիսալիյաս IV-ի հրահանգները սահմանային կառավարիչներին (*bel madgalti*): Հիշատակվում են Իսուվայի, Կասսիայի, հիմնուվայի և Թեգարամայի օգնական զորաշրջակառնները:

KUB XIV 4 (CTH 70. հրատ.՝ Bin-Nun, 1975, p.185ff. (հատված.տառադ., թարգմ. և մեկնաբ.): Cornelius, 1975, S.27ff.; de Martino, 1998, p.19ff.)

Սուրսիլիս II-ի տեքստը՝ նվիրված խորթ մոր՝ Սուպալիլուլիոմաս I-ի վերջին կնոջ («տավանանա». թերևս, անունը՝ Ամնիննայա) գործունեությանը սև մոգության ասպարեզում: Ըստ տեքստի, արքայի հայասական արշավանքի ժամանակ (10-րդ տարում՝ Wilhelm - Böse, 1989, S.105ff. [ավելի վաղ շրջանով թվագրելու մասին եղած կարծիքների ներկայացմամբ]. նաև՝ de Martino, 1998, p.46f.) լուր է հասել տավանանայի դավադրության մասին, որը և ստիպել է արքային ընդհատել արշավանքը և ետ վերադառնալ:

KUB XIV 8 (CTH 378.IIA. հրատ.՝ Götze, 1930c, S.161ff.; Friedrich, 1946, S.44ff. (հատված.տառադ.): Goetze, 1950, p.394ff.; Lebrun, 1980, p.203ff.)

Սուրսիլիս II-ի աղոթքը՝ ժանտախտի համաճարակի առթիվ: Նշվում է այն մասին, որ արքան հայտնաբերել էր մի հին աղյուսակ, որը

KUB IX 1 (CTH 427-8)

Ձինվորական երդման ծեսին պատկանող տեքստ: Հիշատակվում է Խենմնովայում տեղի ունեցած ինչ-որ իրադարձություն:

KUB XII 2 (CTH 511. հրատ.՝ Carter, 1962, p.74ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են տաճարում գտնվող *huwaši* կոչվող երկրպագության վայրերը՝ այնտեղ պահվող ծիսական գույքի թվարկմամբ. հիշատակվում է Հայասայի Ամպրոպի աստվածը:

KUB XII 5 (CTH 713. հրատ.՝ Danmanville, 1962, p.51ff.)

Տամինինգա քաղաքի Իշտար աստվածուհու ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում՝ թագուհու մասնակցությամբ (տես KUB XLV 32 կրկնօրինակը):

KUB XII 43 (CTH 457)

Մաքրագործման ծես նկարագրող տեքստի բեկոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Խենմնովան:

KUB XIII 2 (CTH 261. հրատ.՝ von Schuler, 1957, 36ff.)

Թուդիսալիյաս IV-ի հրահանգները սահմանային կառավարիչներին (*bel madgalti*): Հիշատակվում են Իսուվայի, Կասսիայի, Խիմնովայի և Թեգարամայի օգնական զորաջոկատները:

KUB XIV 4 (CTH 70. հրատ.՝ Bin-Nun, 1975, p.185ff. (հատված.տառադ., թարգմ. և մեկնաբ.): Cornelius, 1975, S.27ff.; de Martino, 1998, p.19ff.)

Սուրսիլիս II-ի տեքստը՝ նվիրված խորթ մոր՝ Սուպալիլուլիումաս I-ի վերջին կնոջ («տավանանա». թերևս, անունը՝ Ամմիննայա) գործունեությանը սև մոգության ասպարեզում: Ըստ տեքստի, արքայի հայասական արշավանքի ժամանակ (10-րդ տարում՝ Wilhelm - Böse, 1989, S.105ff. [ավելի վաղ շրջանով թվագրելու մասին եղած կարծիքների ներկայացմամբ]). նաև՝ de Martino, 1998, p.46f.) լուր է հասել տավանանայի դավադրության մասին, որը և ստիպել է արքային ընդհատել արշավանքը և ետ վերադառնալ:

KUB XIV 8 (CTH 378.IIA. հրատ.՝ Götze, 1930c, S.161ff.; Friedrich, 1946, S.44ff. (հատված.տառադ.): Goetze, 1950, p.394ff.; Lebrun, 1980, p.203ff.)

Սուրսիլիս II-ի աղոթքը՝ ժանտախտի համաճարակի առթիվ: Նշվում է այն մասին, որ արքան հայտնաբերել էր մի հին աղյուսակ, որը

KUB XVI 16 (CTH 570. հրատ.՝ den Hout, 1998, S.138ff.)

Գուշակային բնույթի տեքստ, որտեղ ասվում է, որ Իսուվայի արքան թերացել է կատարել իր պարտականությունները՝ տոնակատարության ժամանակ աստծուն երկրպագելու հարցում:

KUB XVI 17 (CTH 570. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.194)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում են Սամուխա քաղաքը և Սամուխայի Իշտարը (վերջինս՝ պակասավոր գրությամբ՝ ^{URU}IS[TAR]a-Samuha):

KUB XVI 35 = IBoT II 129 (Տես «Տեքստեր. I»):

KUB XVI 36 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքը (^{URU}IS]a-mu-ha). հնարավոր է, խոսքը Սամուխայի Իշտարի մասին է:

KUB XVI 43 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XVI 57 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքը:

KUB XVI 80 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը (^dLIŠ dnu):

KUB XVII 9 (CTH 362. հրատ.՝ Güterbock, 1939, S.84ff.)

Գուրպարանցախի մասին պատմող խուրրիական ծագման դիցաբանական տեքստ: Այս անվան մեջ ներկայացված է Տիգրիս գետի անձնավորված անունը:

KUB XVII 21 (CTH 375. հրատ.՝ von Schuler, 1965, S.152ff.)

Առնուվանդաս I-ի և թագուհի Ասմունիկկալի աղոթքը՝ Ներիկ քաղաքի առնչությամբ: Հիշատակվում են կասկերի հարձակումներից տուժած մեծաքանակ քաղաքներ, այդ թվում՝ Խիմնուվան:

KUB XVIII 2 (CTH 579. հրատ.՝ Klinger, 1998, S.106f.:)

Գուշակային հարցում, որի միջոցով խեթական արքան փորձում է տեղեկանալ Ազգիի արքա Խուկկանայի ապագա լոյալության մասին իր և իր սերունդների հանդեպ: Ըստ հրատարակչի, տեքստի նշանները

միանշանակ վկայում են դրա ուշ թվագրման օգտին: Պահպանվել է մ.թ.ա.XIII դարի օրինակով:

KUB XVIII 8 (CTH 580. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.194f.)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XIX 9 (CTH 83.1, հրատ.՝ Riemschneider, 1962, S.115ff.)

Սոււպիլուլիումաս I-ի արշավանքները նկարագրող տեքստ (կազմված է Խաթթուսիլի III-ի օրոք): Արքայի սիրիական արշավանքների առնչությամբ հիշատակվում է, որ նա սահման էր դարձրել Մալա գետը:

KUB XIX 20 (CTH 154. հրատ.՝ den Hout, 1994, S.60ff.)

Սոււպիլուլիումաս I-ի նամակը եգիպտական փարավոնին. հիշատակվում են խեթական արքայի նվաճումները նամակի առաքմանը նախորդող շրջանում: Վնասված ենթատեքստում պահպանվել են Հայասան և Ալզին:

KUB XIX 23 (CTH 192. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.18, S.27ff.)

Նամակ արքայազն Թուդիալիյասից (ապագա արքա Թուդիալիյաս IV): Շարադրվում են ռազմական գործողությունները Վերին երկրում, որի վրա հարձակվել էին թշնամիները: (հակառակորդի անվանումը պարունակող հատվածը վնասված է): Այնուհետև ասվում է, որ «նա մոտեցել է Սամուխա քաղաքին» (կրկին պարզ չէ թե ում մասին է խոսքը):

KUB XIX 50 (CTH 69. հրատ.՝ Beckman, 1996, Nr.12, p.77ff.)

Պայմանագիր Սուրսիլիս II-ի և Սեխայի արքա Մանապաթրիսունտասի միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Պիտոյարիգայի և Սամուխայի Ամպրուպի աստվածները, Արծիայի Չաբաբան և Սամուխայի Աբարան:

KUB XX 26 (տես KBo XI 28)

KUB XXI 1 (CTH 76)

Պայմանագիր Սուվատալիս II-ի և Վիլուսայի արքա Ալաքսանդրոսի միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի Ամպրուպի աստվածը և Արծիայի Չաբաբան:

KUB XXI 15 – Տես KBo VI 29.

KUB XXI 17 (CTH 86. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.144ff.; Götze, 1929, S.832ff.)

Խաթթուսիլի III-ի տեքստը, որտեղ նկարագրվում են նրա և Արմա-թարխունտասի թշնամական հարաբերությունները: Ասվում է, որ երբ Մուվատալլիս II-ը Խաթթուսիլիսին նշանակեց Վերին երկրի կառավարիչ, ապա Արմա-թարխունտասը սկսեց նրան վարկաբեկել արքայի մոտ, սակայն Սամուխայի Իշտարը (գրված է ⁴LIŠ և ⁴STAR ձևերով) օգնում էր Խաթթուսիլիսին: Վերջինս Արմա-թարխունտասի տունը (նկատի ունի կալվածքը?) նվիրել էր աստվածուհուն:

KUB XXI 29 (CTH 89. հրատ. von Schuler, 1965, S.145ff.)

Խաթթուսիլի III-ի պայմանագիրը պայմանագիրը Փոքր Ասիայի հյուսիս-արևելքում գտնվող Տիլիուրա քաղաքի բնակիչների հետ: Հիշատակվում է Կունմեսմախա գետը:

KUB XXI 40 (CTH 209.2. հրատ.՝ Ünal, 1974.I.2, S.128f. (տառադ.); I.1, S.117f. [3'-23' = թարգման.]):

Նամակ (առաքողի և հասցեատիրոջ անուններն անհայտ են), որտեղ հիշատակվում են արքա Ուրխի-թեշուբը, Ամուրրուի (հետագայի Փյունիկիայի մի մասը) արքա Բենտեշինան և Իսուվայի արքան (անունը կորսված է):

KUB XXII 34 (CTH 582)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXII 59 (CTH 582. հրատ.՝ Lebrun, 1976, 195f.)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXII 62 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Միրայի արքան, «ազգեցիները», «կասկերը» (մ.թ.ա.XIII դարի կեսեր):

KUB XXII 63 (CTH 582)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է ուղևորությունը դեպի Սամուխա:

KUB XXIII 9 (CTH 341)

Շումերական Գիլգամեշի էպոսի խեթերեն տարբերակը: Հիշատակվում է Գիլգամեշի ուղևորությունը դեպի Մալա գետը:

KUB XXIII 11; KUB XXIII 27 (CTH 142. հրատ.՝ Carruba, 1977, S.158ff.)

Թուրքիայի I(II)-ի «Տարեգրությունների» մասը, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի նվաճումը: Այս իրադարձությանը նախորդել էին արևմտյան Փ.Ասիայի (Ասսուվա) և հյուսիսի կասկերի հնագանդեցումը:

KUB XXIII 14 (CTH 211.5. հրատ.՝ Carruba, 1977, S.172)

Առնուվանդաս I-ի «Տարեգրությունների» մասը, որտեղ հիշատակվում է նախորդ տեքստի (KUB XXIII 11) իրադարձությունը, ինչպես նաև Իսուվային Խուրրիի (= Միտաննի) արքա Շաուշտատարի աջակցությունը:

KUB XXIII 20 (CTH 4. հրատ.՝ Miller, 1999, p.35 [KUB XXIII 20 և KUB XXIII 31]):

Մալա գետի անվան վերականգնումը այս տեքստում պատկանում է հեղինակին և տեղ չի գտել RGTC 6.1 և 6.2-ում: KBo X 2-ի փոքր կրկնօրինակը (տես վերը):

KUB XXIII 31 (KBo X 2-ի կրկնօրինակը [տես նախորդ տեքստը]):

KUB XXIII 69 (CTH 212)

Պայմանագրի բեկոր, հավանաբար, պատկանում է մ.թ.ա.XV-XIVդդ.: Հիշատակվում է Մալիտիյա քաղաքը:

KUB XXIII 77 + KUB XXIII 77a (CTH 138. հրատ.՝ von Schuler, 1965, S.117ff.)

Պայմանագիր կասկերի հետ: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Պիտտիյարիգայի Անպրոպի աստվածը և Սամուխայի Աբարան:

KUB XXIII 79 (CTH 365. հրատ.՝ Laroche, 1965, p.175f.)

Եփրատ գետի հետ կապված առասպելին առնչվող ծես, որը ներառում է զոհաբերություններ: .

KUB XXIII 92; KUB XXIII 103 (CTH 178. հրատ.՝ Otten, 1959-60, S.39ff.)

Թուրքիայի IV-ի նամակը Ասորեստանի «կանցլեր» Բաբա-ախ-իդդինային: Աղյուսակը ներկայացնում է սույն անձնավորությանը գրված երեք նամակների ժողովածու: Խեթական արքան «զուլաացնում» է վերջինիս դեպի Պապանիսի արշավանքի բարդությունների առնչությամբ, նշելով, որ այնտեղի լեռները

դժվարամատչ են: Թվագրվում է Ասորեստանի արքա Թուկուլթի-Նինուրտա I-ի կառավարման սկզբով (Ottén, loc.cit., S.46; Klengel, 1999, S.281), այսինքն պետք է նախորդեր արքայի կառավարման սկզբում դեպի հյուսիս (Պապխի, Նաիրի և այլ շրջաններ) ձեռնարկած մեծ արշավանքին:

KUB XXIII 127 (տես KBo VI 29)

KUB XXV 32 (CTH 681. հրատ.՝ Darga - Dinçol, 1970, S.99ff.)

Կարախնա քաղաքի աստծո ծեսը: Հիշատակվում են երկրպագությունները Սամուխայի Իշտարին և Աբարային:

KUB XXVI 12 (CTH 255.I, հրատ.՝ von Schuler, 1957, S.22ff.)

Թուղխալիյաս IV-ի հրահանգները «արքայազներին», «տերերին» և «ավագներին», որտեղ Ազզին, Կասկան և Լուկկան հիշատակվում են որպես թշնամական երկրներ (մ.թ.ա XIII դարի երկրորդ կես):

KUB XXVI 43 = KUB XXVI 50 (CTH 225. հրատ.՝ Imparati, 1974)

Թուղխալիյաս IV-ի կողմից Կարգամիսի արքա Սախուրունուվային նվիրաբերված տարածքների մասին դեկրետն է, որտեղ «Հայասայի ավերակ բլուրը» հիշատակվում է վերջինիս հատկացված շրջանների թվում:

KUB XXVI 71 ԴԿ 20ff. և IV? (կրկնոր. **KUB XXXVI 98**)(CTH 18)

Տեքստի սկիզբը (ԴԿ 1-19) ներկայացնում է Հին թագավորության արքա Անիտտասի «Հռչակագրի» պատճենը (CTH 1), իսկ մնացած մասը Խեթական Հին թագավորության արքա Ամմունասի կառավարման շրջանի իրադարձությունների ժամանակագրությունն է:

Առանձին պարբերությամբ հիշատակվում է արշավանքը դեպի Տիբիյա և Խախխա: Վերջինիս առնչությամբ, վնասված ենթատեքստում առկա է Hati-[.....] քաղաքը, որը պետք է գտնվեր Խախխայի մոտակայքում (RGTC 6.1, S.101): Սակայն տես Klengel, 1999, S.75 (այս Խախխան Աշշուրի տեքստերի Խախխունն է՝ Հյուսիսային Սիրիայում, ժաման. Սամսատի մոտ), որի կարծիքով դժվար է ենթադրել երթուղի. Ամմունասի արշավանքները հիմնականում ընթացել են արևելյան ուղղությամբ:

KUB XXVII 1; KUB XXVII 6 (CTH 712 (A, G). հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.73ff.)

Սամուխա քաղաքի «Դաշտերի Իշտարի» ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում: Աստվածուհին կրում է «Դաշտերի տիրուհի» (^dGĀŠAN.LÍL) և «Դաշտերի Իշտար» (^dIŠTAR.LÍL) մակդիրները: Երկրպագությունները ներառում են մատուցումներ նաև մյուս աստվածներին, այդ թվում Պիտտիյարիզայի և Խատրայի Ամպրոպի աստվածներին, «արդար» մակդիրը կրող Սամուխայի Խեբասին (վերջինս խուրրիերեն հատվածում), Սամուխայի Աբարային և «Սամուխայի աստվածներին»: Նաև հիշատակվում է Սամուխայի «Դաշտերի Իշտարի տաճարը» (É ^dIŠTAR.LÍL ^{URU}Šamuḫa): Իշտարին նվիրված ծիսական երգը երգվում էր խուրրիերեն:

KUB XXVII 13 (CTH 698. այս և միևնույն ծեսին նվիրված մյուս տեքստերի հատված. հրատ.՝ Klengel, 1965b, S.87ff.; Soucek und Siegelova, 1974, S.39ff.)

Հալեպ քաղաքի Թեշուբ և Խեբատ աստվածություններին նվիրված ծեսը: Հիշատակվում են ծեսի շրջանակներում Իսուվայի արքայի ենթակայության տակ գտնվող «Պիրվա աստծո Էեկուր տաճարի մարդկանց» կողմից տրվելիք մատուցումները:

KUB XXVII 46 (CTH 776)

Թեշուբ աստծուն նվիրված դիցաբանական տեքստ: Հիշատակվում է Պուրանտի գետը (= Եփրատ):

KUB XXIX 7 + KBo XXI 41(+ KBo XXII 161) (CTH 480. հրատ.՝ Goetze, 1947, p.315ff.; Lebrun, 1976, p.117ff.)

Սամուխայում կատարվող ծես:

KUB XXX 56 (CTH 279)

«Կատալոգ»: Հիշատակվում է Սամուխայի «Դաշտերի Իշտարը» (Սամուխան գրված է ^{URU}Šamuḫa ձևով):

KUB XXXI 32 (CTH 214)

Պատմական բնույթի տեքստի բեկոր: Հիշատակվում են Սամուխա քաղաքը, արքայազն Տատամարուն, նաև (UKU.ՍՏ «ծանրագեն հետևակի հրամանատար») Խալպացիտին (Ḫalpaḫziti) և Խալվացիտին (Ḫalwaziti): Այս անունները թույլ են տալիս թվագրելու մ.թ.ա.XIII դարով (Խաթթուսիլի III կամ Թուղխալիյաս IV):

KUB XXXI 64 (CTH 12 [+ KUB 64a + KBo III 55, կրկնօր. KBo XIII 52].
հրատ.՝ de Martino, 1995, S.282ff.)

Մուրսիլիս I-ի փոքրասիական արշավանքները նկարագրող տեքստ:
Վնասված ենթատեքստերում հիշատակվում են «թեզարանացիք»,
«Թեզարանայի զորքը», Թեզարանա և Խատրա քաղաքները:

KUB XXXI 68 (CTH 297. հրատ.՝ Stefanini, 1962, p.22ff. [լիակ. հրատ.]:
Tani, 2001, p.154ff. [հատված. թարգմ.]):

«Դատական պրոցես», նվիրված Թուրխալիյաս IV-ի դեմ արքայազն
Խեսնիի կազմակերպած դավադրությանը: Հիշատակվում է Իսուվայի
արքան՝ որպես դավադրության մասնակիցներից մեկը:

KUB XXXI 76 (CTH 294)

«Դատական պրոցես»: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը: (ՎԼԻՏ
ծնով):

KUB XXXI 83

Մուրսիլիս II-ի և Սեխայի արքա Մանապա-թարխունտասի միջև
կնքված պայմանագրի տարբերակներից մեկը (տես KUB XIX 50):

KUB XXXI 103 (CTH 275. Houwink ten Cate, 1970, p.4 n.14 [հատված.
հրատ.]):

«Միջին խեթական» շրջանի պայմանագրի բեկոր: Պախխուվայի,
Սալդիայի, Խուրրիի և ոմն Խասսանասի հիշատակությունները վկայում
են այն մասին, որ տեքստը առնչվում է KUB XXIII 72-ին, այն է՝
Առնուվանդաս I-ի կառավարմանը:

KUB XXXI 121 (CTH 379)

Մուրսիլիս II-ի աղոթքը: Ի թիվս շատ աստվածների, հիշատակվում է
Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXXII 85 (CTH 704)

Ծիսական տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Արծիյա քաղաքի
Չարաքա աստվածը (դիցանունը գտնվում է լակունայում):

KUB XXXII 92 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծեսի նկարագրություն: Հիշատակվում է
Սամուխայի Աբարա աստվածը:

KUB XXXII 130 (CTH 710. հրատ.՝ Danmanville, 1956, p.39ff.; Lebrun, 1976, p.167ff.)

Մուրսիլիս II-ի երկրպագությունը Սամուխայի Իշտարին:

KUB XXXII 133 (CTH 482. հրատ.՝ Goetze, 1940, p.24 [հատված.]; Kronasser, 1963)

«Սև աստվածության» տեղափոխությունը Կունմաննի քաղաքից Սամուխա:

KUB XXXIII 120 (CTH 344. հրատ.՝ Laroche, 1968, p.153ff.)

Դիցաբանական տեքստ, որտեղ ներկայացված է աստվածների պայքարը [թեոգոնիա]: Հիշատակվում է Տիգրիս գետը (^{1D}Aranzahi):

KUB XXXVI 35 (CTH.342. հրատ.՝ Hoffner, 1965, 5ff.; Otten, 1953a, S.125ff.)

Աշերտուի մասին առասպելը: Հիշատակվում է Ամարոպի աստծո ուղևորությունը Մալա գետի մոտ:

KUB XXXVI 55 (CTH 351)

Եա աստծուն և Իլլույանկա հրեշին հիշատակող դիցաբանական տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Արանցախի գետը:

KUB XXXVI 64 (CTH 354)

Տիգրիս գետը հիշատակող տեքստի բեկոր:

KUB XXXVI 90 (CTH 386. հրատ.՝ Otten, 1950, S.135; Haas, 1970, S.175ff.)

Ներիկ քաղաքի աստծուն ուղղված աղոթք: Հիշատակվում են Պիտտիյարիգան և Վերին երկիրը:

KUB XXXVI 98b, 98c (CTH 18)

Հին խեթական թագավորության արքա Ամնունասի ժամանակագրությունը (տես KUB XXVI 71 վերը):

KUB XXXVI 103 (CTH 14. հրատ.՝ Kühne, 1972, S.246ff.)

Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Իսուվայի խինձուտա քաղաքը:

KUB XXXVIII 6, 10a (CTH 510. հրատ. Rost, 1963, S.185ff., 195ff.; Otten - Rüter, 1982, S.141 [= KUB XXXVIII 6 + Bo 6741]):

Պաշտամունքային բնույթի տեքստեր, որտեղ, ի թիվս տարբեր երկրների մեծ քանակությամբ աստվածությունների, հիշատակվում է նաև Ազգիի Ամպրոպի աստվածը:

KUB XXXVIII 12 (CTH 517. հրատ. Darga, 1969, S.5ff.; Քոսյան, 2002b, էջ.230-231[հատված.])

Կարախնա քաղաքի Պահապան աստծուն և այլ աստվածներին Կարախնայի տաճարում տրվող երկրպագությունների ցուցակն է. հիշատակվում է Կունմախայի Ամպրոպի աստվածը:

KUB XXXIX 57 (CTH 449)

Թաղման ծեսին նվիրված տեքստ. հիշատակվում են Չազգիսայի Ամպրոպի աստվածը, նրա լեռները և գետերը:

KUB XL 22 (CTH 832)

Անհայտ բնույթի տեքստի բեկոր: Հիշատակվում են Արծիյա և Սամուխա քաղաքները:

KUB XL 43

Մուրսիլիս II-ի և Սեխայի արքա Մանապա-թարխունտասի միջև կնքված պայմանագրի տարբերակներից մեկը (տես KUB XIX 50):

KUB XL 52 (CTH 664. հրատ. Lebrun, 1976, p.174f.)

Աստվածների ցուցակ կամ ծես: Հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիյարիզայի աստվածները:

4') [.....]x^dLIŠ^{URU}Ša-pu-ħa

5') [.....] ^dLIŠ.LÍL

6') [DINGIR^{MES} LU^MES DINGIR^{MES} MUNUS^{MES}

7') [KUR^{MES} ID^{MES}UR]UŠa-mu-ħa

8') [.....] ^{URU}Pit-ti-ya-ri-qa

4') «[.....] Սապուխայի Իշտարը,

5') [.....] «Պաշտերի Իշտարը»,

6') [արական սեռի աստվածները], իգական սեռի աստվածները,

7') [լեռները (և) գետերը] Սամուխայի,

8') [.....] Պիտտիյարիզայի»:

KUB XL 80 (CTH 297.11. հրատ.՝ **den Hout, 1995, S.183** [հատված.])

«Պատական պրոցես»։ հիշատակվում են Իսուվայի բագուեի Կիլուշխեպան և ոմն Ալի-շարրուման (վերջինս, հավանաբար, Իսուվայի արքա Արի-շարրուման է (տես **Singer, 1991, p.328**):

KUB XL 83 (CTH 295. հրատ.՝ **Werner, 1967, S.64ff.;** **Քոսյան, 2002b, էջ. 232-233** [հատված.])

«Պատական պրոցես» անվանումը կրող տեքստերից։ Երեք բարձրաստիճան անձանց նկատմամբ (նրանցից մեկը Մուրսիլիս II-ի եղբայր՝ Կարգամիսի արքա Պիյասսիլին է) Կումմախայի մոտ գտնվող անտառում սև մոզուբյան գործողության նկարագրությունն է։

KUB XL 90 (CTH 295)

Սա «ղատական պրոցես» անվանումը կրող տեքստերից է, որտեղ ոմն ^{mul}ISTAR-za-ն ներկայացնում է Արիխուվա քաղաքում ինչ-որ մեկի կատարած սև մոզուբյունը, որը, թերևս, «Ալի-շարրումայի կնոջ» (նկատի ունի Իսուվայի արքա Արի-շարրումայի կնոջը՝ Կիլուշխեպային) մահվան պատճառ է համարվել։

KUB XL 98 (CTH 582. հրատ.՝ **Lebrun, 1976, p.219)**

Բնակավայրերի ցուցակ։ Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքը (նաև մի շարք այլ քաղաքներ՝ Խուրմա, Ուրիկինա, Ուրաունա, Ուդա, Էլլայա, Խուլախնա)։

KUB XL 107+ IBoT II 18 (CTH 682. հրատ.՝ **McMahon, 1991, p.116ff.**)

Խաթթիի Պահապան աստվածներին տրվող երկրպագությունների ցուցակ։ Հիշատակվում է նաև Վերին երկիրը՝ աքքադերեն ^{CRU}I-LI-71 գրությամբ։

KUB XL 110 (CTH 832)

Խաթթիի տարբեր շրջաններում աստվածներին տրվող երկրպագությունների կազմակերպմանը նվիրված տեքստ։ Հիշատակվում են Խենմուվան, նաև մի շարք բնակավայրեր և երկր անձինք՝ Կանիկուի-ն և Կսիազալմա-ն։

KUB XLI 49 (CTH 670)

Տարբեր աստվածներին տրվող երկրպագությունը նկարագրող տեքստ։ Հիշատակվում է նաև Սամուխայի Իշտարը։

KUB XLI 55 (CTH 620)

Անկուվա քաղաքի Կատախիսա աստվածությանը նվիրված գարնանային AN.TAĤ.ŠUM տոնը նկարագրող տեքստ, որի ընթացքում երկրպագություններ են տրվում տարբեր աստվածներին: Աստվածները խնբավորված են ըստ բնակավայրերի: Առանձին հիշատակվում են Սամուխայի աստվածները:

4') 1 UDU ^{dU} ^{URU}Ša-mu-ĥa DINGIR^{MES} LÚ^{MES} MUNUS^{MES} [...], 5') ^{URU}Ša-mu-ĥa ANA ^{GIS}BANŠUR AD-[D/IN]

4') « 1 ոչխար Սամուխայի աստվածներին՝ արական (և) իգական սեռի, 5') Սամուխայի սեղանին (զոհասեղան - Ա.Ք.) դրե[ցի]”:

KUB XLII 69+ (CTH 245. հրատ.՝ Košak, 1978, p.114ff.; Siegelova, 1986, S.455ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ, ի թիվս տարբեր երկրներից արքայական գանձարան ներմուծված թանկարժեք իրերի, հիշատակվում է նաև Ազգիից ստացվածը (պարզ չէ, հարկ թե նվեր): Յուրաքանչյուր իրի հետ հիշատակվում է որևէ բարձրաստիճան պաշտոնյա, որն այն ընդունել էր. Ազգիից ստացվածը ընդունել էր արքայազն Էխի-շարրուման: Էխի-շարրումայի անունը թույլ է տալիս տեքստը թվագրելու խաթթունի III-ի կառավարման շրջանով (այս Էխի-շարրուման նույնն է, ինչ հետագայի Իսուվայի արքան (Imparati, 1992, p.310f.; Siegelova, 1986, S.286 Anm.7; den Hout, 1995, S.125):

KUB XLIV 4 (CTH 520 [+KBo XIII 241])

Կատապա քաղաքի «մայր-թագուհի» մակդիրը կրող աստվածուհուն նվիրված կրոնական տոնակատարությունը նկարագրող տեքստ: Իսուվայի արքան հիշատակվում է տոնակատարությանը նվիրատվություններ կատարելու առնչությամբ:

KUB XLV 32 (CTH 713)

Սամուխայում Տամինինգա քաղաքի Իշտար աստվածուհու երկրպագությունը նկարագրող տեքստ (KUB XII 5-ի կրկնօրինակը, տես վերը):

KUB XLV 41 CTH 530).

Տարբեր աստվածների (հիմնականում՝ խուրրիական) երկրպագությունը նկարագրող տեքստ: Գիշատակվում է Նիսիիրիյա քաղաքի Շաուշկա աստվածուհին:

KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 (CTH 530)

Պուլպարա լեռան աստվածությանը նվիրված ծես:

KUB XLVII 64 (CTH 712)

KUB XXVII 1-ի կրկնօրինակը: Հիշատակվում են Պիտտիյարիգայի և հատրայի(?) Ամպրոպի աստվածները:

KUB XLVIII 80 (CTH 214.18. հրատ. Güterbock, 1936, S.326f.)

Պատմական բնույթի տեքստ: Խեթական արքայի՝ արևմտյան Փոքր Ասիայի հետ կապված ձեռնարկումների ենթատեքստում (անվանապես նշվում է Պիյամարադուրը՝ հաթթուսիլի III-ի հակառակորդը) հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XLVIII 105 + KBo XII 53 (CTH 530. հրատ. Archi-Klengel, 1980, 143ff.)

Տեքստ, որ նկարագրում է հաթթիի հյուսիս-արևելյան շրջանների՝ նախկինում լքված բնակավայրերի վերաբնակեցումը: Հիշատակվում են որոշ քանակությամբ վերաբնակիչներ Ազգիից: Թվագրվում է հաթթուսիլի III-ով (քիչ հավանական է Թուրխալիյաս IV-ը)(Archi-Klengel, Loc.cit.):

KUB XLVIII 126 (CTH 584. հրատ. Lebrun, 1976, p.215ff.)

Տեքստ, որտեղ նկարագրվում է արքայի և թագուհու երազը: Հիշատակվում են Սամուխայի Իշտարին մատուցված երկրպագությունները, հետո թագուհին աստվածուհուն թանկարժեք նվերներ է խոստանում:

KUB XLIX 1 (CTH 575)

Գուշակային տեքստ, որտեղ, ի թիվս տարբեր երկրների, հիշատակվում է նաև Ազգին (մ.թ.ա.XIII դարի կեսեր - հաթթուսիլի III-ի շրջանը):

KUB XLIX 17 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որտեղ գործողությունն ընթանում է Սամուխա և Ուրիկինա քաղաքներում. հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XLIX 25 (CTH 579)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է դեպի Պապանիսի կազմակերպվելիք արշավանքը և այն գլխավորելու խնդիրը (որպես թեկնածու հիշատակվում են Կարգամիսի արքան և GAL MESEDI-ն):

KUB XLIX 70 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ, նվիրված Ազգիի դեմ ընթանալիք պատերազմի խնդրին (մ.թ.ա.XIII դարի կեսեր):

KUB XLIX 80 (CTH 578. հրատ. Lebrun, 1976, p.201)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է «Սամուխայի տիրուհին»:

KUB L 91 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ. հիշատակվում է Թեգարամա քաղաքը:

KUB L 92 (CTH 574)

^{MUSEN} Խորի անվանումը կրող տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

KUB L 104 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի բեկոր; ենթատեքստը պարզ չէ: Հիշատակվում է Վերին երկիրը:

KUB LI 79 (CTH 684. հրատ. Lebrun, 1976, p.177f.; 1983, p.51ff.; McMahon, 1991, p.200f.)

Գետերի Պահապան աստվածներին նվիրված ծես: Հիշատակվում են Սամուխայի երկու աստվածություններ՝ Իշտարը և Խուվարիյանցիպան (Huwariyanzipa) (տես IBoT II 19 և մյուս բեկորները ստորև):

KUB LII 13 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի բեկոր. հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB LII 62 (CTH 578)

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է «ճանապարհորդությունը դեպի Սամուխա» (ANA KASKAL ^{URU}Šamuḫa):

KUB LII 85 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ՝ դեպի Պապանիսի արշավանքը գլխավորելու կապակցությամբ (տես KUB XLIX 25 վերը): Հիշատակվում է արշավանքի ընթացքում հնարավոր ծուղակը:

KUB LII 86 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի խիստ տուժած մի փոքր բեկոր, որտեղ հիշատակվում են «ազգեցին (= արքան)» և Վերին երկիրը (մ.թ.ա.XIII դար):

KUB LII 96 (CTH)

Հավանաբար, ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Իսուվայի արքայի կողմից (տաճարին) տրված նվերները՝ հագուստի տեսքով:

KUB LIV 70 (CTH 590. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.211)

Ուրխի-թեշուբի երկրպագությունները Ուսսա և Կաստամա քաղաքների աստվածներին: Հիշատակվում է նաև Սամուխայի Իշտարը:

KUB LV 1 (CTH 585?)

Տեքստը նվիրված է խաթթիի տարբեր շրջանների պաշտամունքային կենտրոնների գործունեության բնագավառում տեղ գտած թերացումներին: Հիշատակվում է Կունմախայի Պիրվա աստծո *hckur* կոչվող տաճարը, նաև Կունմախայի «լեռան պահակը» (այսինքն, աստեղ գտնվող լեռան վրա եղած խեթական պահակակետը):

KUB LV 17 (CTH?)

Ծիսական արարողություն, որն իրականացվում է արքայի կողմից: Հիշատակվում է Սամուխայի «դաշտերի Իշտարը»:

KUB LVI 28 (CTH 590?. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.211ff.)

Հիշատակվում է խեթական թագուհու (խաթթուսիլի III-ի կինը՝ Պուդուխեպան) և Իսուվայի արքայի մասնակցությունը տարբեր պաշտամունքային կենտրոններում (Տամսիա, Սրիկինա, Անասիա, Կիզուատնա քաղաքներում) տեղի ունեցող ծիսակատարություններին (ներկայացված է երազի տեսքով):

KUB LVII 74 (CTH?)

Աստվածներին տրվող մատուցումներ նկարագրող տեքստի փոքր բեկոր: Պահպանվել է Սամուխա քաղաքի անվանումը ([Տ]a-mu-ha):

KUB LVII 87 (CTH 591-600)

Աստվածների մեծ ցուցակ: Աշնանային և գարնանային տոնակատարությունները ներկայացնող տեքստ: Հիշատակվում են՝

[DINGIR^{MES} LÚ^{MES} DINGIR^{MES} MUNUS^{MEJ} URUŠa-mu-ja

«[Սամուխայի [արական սեռի աստվածները (և) իգական սեռի աստվածներ]ը»:

KUB LVII 106 (CTH 591-600)

Աստվածներին տրվող երկրպագությունների ցուցակ: Աշնանային և գարնանային տոնակատարությունները ներկայացնող տեքստ: Հիշատակվում են մեծաքանակ աստվածներ, այդ թվում «Կումմեսմախ երկրի Ամպրոպի աստվածը»:

KUB LVIII 5 (CTH 647)

Արքայազնի կողմից տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը: Ծիսական երգը կատարվում է առայժմ չվկայված «Տագգուրկա քաղաքի լեզվով»: (tag-gur-ku-um-ni-li):

KUB LVIII 75 (CTH?)

Աստվածներին տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է «Թեգարամայի աստվածը»:

KUB LIX 6 (CTH 591-600)

Երկու տարբեր տոների շրջանակներում աստվածներին տրվող երկրպագությունների ցուցակ: Հիշատակվում է Արծիյա քաղաքը (ընթերցումը վստահելի չէ, պահպանվել է ^{URU}Ar-z[i...]):

KUB LX 26 (CTH 525?)

Պաշտամունքային ասպարեզում տեղ գտած թերացումներին նվիրված տեքստ: Հիշատակվում են Սամուխայի Իշտարը և Սամուխա քաղաքը: Ներիկկախիլի ասնծնանունը թույլ է տալիս թվագրելու մ.թ.ա.XIII դարով (Խաթթուսիլի III կամ Թուդխալիյաս IV):

KUB LX 74 (CTH?)

Խիստ տուժած նամակ, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

KUB LX 134 (CTH?)

Խիստ տուժած տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Իսուվայի արքայի որդիները: Հիշատակվում են նաև [LU]GAL ^{URU}Kuššar («Կուսսարի արքան»), MUNUS^{MES} ^{URU}[...] (X քաղաքի կանայք), և երկու անծինք՝ Huziya և Alih-[...].

2BoTU 23A; 2BoTU 23C (CTH 19. հրատ.՝ Hoffman, 1984)

Միջին խեթական թագավորության արքա Տելեպինուսի հռչակագիրը: Հին թագավորության արքա Խանտիլիս I-ի՝ խուրրիների դեմ պատերազմի համատեքստում հիշատակվում է Թեգարամա քաղաքը:

ABoT 16 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի փոքր բեկոր: Վնասված ենթատեքստում պահպանվել են Իսուվայի և Ալզիի անունները (վերջինից միայն առաջին վանկը - ^{URU}Al-[...]):

ABoT 56 (CTH 256. հրատ.՝ Laroche, 1953, p.70f. [հատված.]; Otten, 1958b, S.104ff. [հատված.])

Խեթական վերջին արքա Սուպպիլուլիումաս II-ի տեքստը նվիրված արքայական դամբարաններում երկրպագությունների կարգավորման խնդրին: Հիշատակվում են Պիտտիյարիգայի Անպրոպի աստվածը և Արծիյայի Չաբաբան:

HKM 13 (CTH 189. հրատ.՝ Alp, 1991, S.138f.)

Խեթական Տապիզգա քաղաքից (ժաման. *Մաշատ հյոյուք*) քաղաքից հայտնաբերված նամակ, որտեղ հիշատակվում է Խիմնուվացի Մարրուվան:

HKM 18 (CTH 189. հրատ.՝ Alp, 1991, S.146ff.)

Խեթական արքայի նամակը Տապիզգա քաղաքում գտնվող իր պաշտոնյաներին: Հիշատակվում են Վերին երկրի և Իսխուպիտտայի զորաջոկատները:

HKM 42 (CTH 189. հրատ.՝ Alp, 1991, S.194f.)

Խեթական արքայի նամակը Տապիզգա քաղաքում գտնվող իր պաշտոնյային: Հիշատակվում են Վերին երկրի 2,000 զինվորները:

HKM 71 (CTH 189. հրատ.՝ Alp, 1991, S.254ff.)

Խեթական բարձրաստիճան զորահրամանատարի նամակը Տապիզգա քաղաքում գտնվող պաշտոնյային, որտեղ վերջինիս հրամայվում է ուղարկել տարբեր շրջանների զորաջոկատներ, այլապես նա սպառնում է առաքել Վերին երկրի զորքը:

HKM 96 (CTH 187.104. հրատ.՝ **Alp, 1991, S.298ff.**; տես նաև **Քոսյան, 2001, էջ.233-245** [կից պատմական մեկնաբանություններով]):

Խեթական արքայի նամակը Տապիզգա քաղաքում գտնվող մի բարձրաստիճան պաշտոնյայի Չայասայի դեմ կազմակերպվող արշավանքը նախապատրաստելու մասին:

HKM 97 (CTH 189?)

Առայժմ չհրատարակված տեքստ միևնույն արխիվից:

HKM 106 (CTH 189?)

Առայժմ չհրատարակված տեքստ միևնույն արխիվից:

HT 2 (CTH 235)

Ինվենտարային ցուցակ, որտեղ հիշատակվում է Վատարուսնայից բերված ոմն քրմուհի **AMA-iš** (**Anniš**), որ տրվել էր Կուկուվալա քաղաքի (^{URU}Kukuwawa) տաճարին:

IBoT I 22 (CTH 656. հրատ.՝ **Lebrun, 1976, p.183f.**)

Երկրպագություն տարբեր աստվածներին: Չիշատակվում է Սամուխայի (^{URU}Sapulha) ձևով) Իշտարը:

IBoT I 32 (CTH 572)

Գուշակային բնույթի տեքստ, որտեղ խեթական արքան (հավանաբար, Թուդխալիյա IV) փորձում է տեղեկանալ, թե ում է նպատակահարմար հանձնարարել դեպի Ազգի (նաև Կունմախա?) կազմակերպվելիք արշավանքի ղեկավարությունը. հավանական թեկնածուների շարքում հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

IBoT I 33 (CTH 575. հրատ.՝ **Laroche, 1958a, p.150ff.)**

Գուշակային տեքստ, որն ամբողջովին նվիրված է Կունմախայում տեղի ունեցող կարևոր նշանակության գուշակությանը՝ կապված խեթական արքայի անձի և Խաթթիի հետ:

IBoT I 34 (CTH 179. հրատ.՝ **Klengel, 1963, S.280ff.**; **Hagenbuchner, 1989, Nr.213, S.313ff.)**

Խեթահպատակ Խանիգալբաուի (Միտաննի) արքայի նամակը՝ ուղղված խեթական արքային՝ Իսուվայի արքայի հիշատակությամբ:

IBoT I 36 (CTH 262. հրատ.՝ **Jakob-Rost, 1966, S.165ff.; Güterbock and den Hout, 1991)**

Չրահանգ Խաթթուսասի արքայական պալատի պահակային ծառայության գործունեության մասին: Ի թիվս մի շարք այլ շրջանների, հիշատակվում են Խախխայից եկած պահակները:

IBoT II 19; KUB XLIV 2; KUB XLIV 3 (CTH 684)

Գետերի Պահապան աստվածների ցուցակ: Չիշատակվում են Սամուխայի Խուվարիյանցիպա և ^dLAMMA (հովանավոր) աստվածները: **KUB LI 79**-ի հետ կազմում են միևնույն ծեսի կրկնօրինակները:

IBoT II 131 (CTH 518. հրատ.՝ **Pecchioli-Daddi, 1982, p.18,43; Imparati, 1990, p.168ff.** [հատված.]):

Տարբեր բնակավայրերում Պիրվա աստծո պաշտամունքային կենտրոնների գործունեության վերակազմավորմանը նվիրված տեքստ: Ասվում է, որ նախկինում Իսուվայի արքան մատուցումներ էր կատարում Տիվալիյա քաղաքի (^{URU}Tiwaliya) ^{EZEN}harpasš կոչվող տոնակատարության առթիվ, սակայն այժմ նա դադարել է կատարել իր պարտականությունները:

STBoTB 1 (հրատ.՝ Otten, 1988)

Թուդխալիյաս IV-ի և Թարխունտասսայի արքա Կուրունտայի միջև կնքված պայմանագիրը (այսպես կոչված «Բրոնզե տախտակը»): Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են արքայազն Էխի-շարրուման (պայմանագրի կնքումից որոշ ժամանակ անց՝ Իսուվայի արքան):

Պայմանագրի աստվածային վկաներից հիշատակվում են Սամուխայի Ամպրոպի աստվածը, Իշտարը, Աբարան, Արծիյայի Չաբաբան:

Kuşaklı 3 (CTH?. հրատ.՝ Wilhelm, 1997, S.19f.)

Ծիսական ինվենտարը ներկայացնող տեքստ Սարիսսա քաղաքից (ժաման. *Կուշակլը*), որի նպատակը ապագայում կրոնական տոնակատարություն կազմակերպելն է: Չիշատակվում է Չազգիսան (մ.թ.ա.XIII դար):

Kuşaklı 14 (CTH?. հրատ.՝ **Haas und Wegner, 1996, S.110ff.; Wilhelm, 1997, S.25ff.)**

Գուշակային տեքստ՝ Սարիսսա քաղաքից, որտեղ հիշատակվում է Ազգիի հետ հարաբերությունների հարցը (մ.թ.ա.XIII դար):

Lewis, N.1 (CTH 61?. հրատ.՝ **Berman, 1983, p.94ff.)**

Անհայտ բնույթի տեքստի (թերևս, պատմական) բեկոր: հիշատակվում են 5 քաղաքներ՝ [Te]hulliya, İstitina, [T]ašaruqa, [Kaš]ipa, Za[zziša] (ըստ հրատարակչի, կարող է պատկանել Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրություններին»):

VBoT 25 (CTH 582. հրատ.՝ **Lebrun, 1976, p.199ff.)**

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

VBoT 135 (CTH 832)

Անհայտ պատկանելության տեքստի բեկոր: Հիշատակվում է Մալազետը:

VS XII 33 (CTH 631?)

Բազմաթիվ աստվածներին տրվող երկրպագություններ նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

VS XII 129 (CTH?)

Նամակ: Հիշատակվում է «դանկուվացին» (LÚ^{URU}Tankuwa): Հասցեատերը կրում է *Ma?-da-ru անունը: Կարելի է ներառել **CTH 209**-ի մեջ («Անհայտ պատկանելության նամակի բեկոր»):

Wuppertal

Չհրատարակված տեքստ, որ պահվում է Գերմանիայի Վուպերտալ քաղաքում՝ մասնավոր հավաքածուում. բնույթը պարզ չէ:

Bo 68

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

Bo 1712

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

Bo 5251 (CTH 604-625? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.186f.)

Մի շարք աստվածներին տրվող մատուցումների ցուցակ, այդ թվում՝ Սամուխայի Իշտարին:

Bo 5804 (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.204f.)

Խաթթուսիլի III-ի աղոթքը ուղղված Սամուխայի Իշտարին:

Bo 6002 (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.187f.)

Սամուխա քաղաքը հիշատակվում է կրոնական ինչ-որ տոնակատարության առնչությամբ: Թվարկվում են մի շարք բնակավայրեր՝ Taštarišša, Pi-x-[...], Ahša-x, Huršama, Zikkiškira:

254/d (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.188f.)

Մատուցումներ Սամուխայի «Սև աստծուն»:

220/e (CTH 583-590. հրատ.' Lebrun, 1976, p.213f.)

Երազ նկարագրող տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

388/i (CTH 561-582. հրատ.' Lebrun, 1976, p.202)

Գուշակային տեքստ, որտեղ բազմիցս հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

103/r (CTH 712? հրատ.' Lebrun, 1976, p.189f.)

Սամուխայի «Դաշտերի Իշտարին» տրվող մատուցումների մասին տեքստ:

316/u (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.205f.)

Սամուխայի Իշտարին ուղղված աղոթքի տեքստի բեկոր: Յավանաբար, Խաթթուսիլի III-ի ժամանակաշրջանն է:

543/u (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.214)

Տեքստ Սամուխայի Իշտարին տրվող մատուցումների մասին:

761/u

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

877/u

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

1309/u (CTH? հրատ.' Lebrun, 1976, p.214)

Տեքստ Սամուխայի Իշտարին տրվող մատուցումների մասին:

1506/u (CTH 590. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.215)

Սամուխայի Իշտարին արքայական զույգի կողմից՝ երազի տեսքով տրվելիք մատուցումների նկարագրություն:

526/v

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

832/w

Չհրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿ

ՀԱՅԱՍՏ

URU Arhita, Erhita
 URU Aripša
 URU Amiya
 (KUR) URU Azzi
 URU Gašmiyaša
 URU Gazu[ ]
 (KUR) URU Hayaša
 URU Halimana
 URU Haršalaša
 URU Huddu*
 URU Iyaninna*
 URU Ingalawa*
 (KUR) URU Ištitina*
 URU Kam-[.....]
 KUR URU Kannuwara*
 HUR.SAG Laša
 URU Lahirhila
 URU Lalatta*
 URU Litta*
 URU Pahhuteya
 URU Parraya
 URU Partanta*
 URU Patteu-[...]
 URU Qadmaša (Qadkuša)
 URU Tah(ha)nišara*
 URU Tamatta
 URU Tawatena
 URU Dugg/kk/qqam(m)a(na)

URU Ukšu*
 URU Ura
 URU Utkuniša
 (KUR?) URU Zuhhapa
 URU Hu-u-u[1.....]
 [URU .....]-mi-it-ta
 [URU ....-p]a-ku-ul-la
 [URU ...-t/š]a-ta
 [URU]x-x-ri-u
 [URU ...-i]š-ta

ԻՍՐԱԷԼ

URU Alatarma/e
 KUR URU Amb/para
 URU Aparhula*
 URU Arihuwa
 URU Ariwaššuhi [?]*
 URU Artašušša*
 URU Halma*
 URU Halmišna*
 URU Hatima
 (KUR) URU Hatra (Halara)
 URU He/inzuta
 URU Hurla*
 (KUR) URU Išuwa
 HUR.SAG Karna
 URU Kardušša*
 URU Kuwarpiša
 URU Lillima

URU Mal(i)d/tiya
 URU Manzana
 URU Mararḥa*
 URU Mezzari
 URU Niḥ(i)riya*
 URU Paḥḥura*
 KUR URU Paḥḥuwa*
 URU Pališna
 ḤUR.SAG Pupara*
 URU Šinuwa
 URU Šul(l)am(m)a
 ḤUR.SAG Sullama
 URU Taḥḥiša*
 URU Taḥišna
 ḤUR.SAG Wanzapanda*
 URU Wattarušna
 URU Zanzaliya*
 KUR URU Zuhma*
 URU A-an/ḥal?-[.....]
 URU X-[.....]
 [URU x]x-iš-ša-na

*Պատկանելությունը Հայաստանի
 կամ Իսրայելի պարզ չէ:

ԱԼՁԻ

(KUR) URU Alzi(ya), Alše/i
 URU Kutmar

ԱՅԼ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

id Aranzahi

(KUR) URU Armatana
 (KUR) URU Arziya
 URU.DU₆ URU Hayaša
 URU Ḥaḥḥa
 URU Ḥaršalašši
 URU Ḥati-[...]
 KUR URU Ḥe/im(m)uwa
 URU Kum(m)aḥa
 KUR Kummešmah
 (KUR) id Kumme/išmaḥa
 id Mala
 Manda
 URU P/Bap/ba(n)ḥa/i
 URU Pittiyarig/k/qa
 id Pura(m/n)tti, Uratta
 (URU) Šala
 ḤUR.SAG Šaliti
 URU Šam/puḥa
 KUR (URU) Šarazzi
 (KUR) URU Ta/e/ig/k/qaram(m)a
 KUR URU D/Tankuwa
 ḤUR.SAG Tarutena
 URU Te/im(m)iya, Timna, Timimna
 URU Tepurziya
 URU Zaz(z)iša

ՍԵՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

Alalḥa - 66
 Alḥa - 112
 Alia - 53
 Amuna - 97
 Anašipa - 149

Arašših, Aranziḫ, Aranzu, Aranšuh -
 36
 Arawanna - 40, 103, 112
 Arḫi - 37
 Arinna - 41
 Armarili - 41
 Arna - 41
 Aššuwa - 8, 62
 Babanaḫi - 78
 Bari - 78
 Dig/kišana - 94
 Dugama - 99
 Enzite - 34
 Gazzimara, Gazzuira, Gašipura - 47,
 100
 Gurtališša - 112
 Ḫaḫani - 51
 Ḫaḫḫiša - 51, 52
 Ḫaḫḫum - 51, 52
 Ḫaliwa 97, 112
 Ḫarana - 112
 Ḫarkiuna, Ḫarziuna - 43
 Ḫaššuwa - 62
 Ḫattena - 8
 Ḫazani - 47
 Ḫazga - 112
 Ḫimmuš - 57
 Ḫullara - 56
 Ḫurla, Ḫurli, Ḫurri - 58
 Ḫurma - 112
 Išḫupitta - 54, 90
 Kalašma - 112

Karna - 97, 112
 Karniše - 65
 Kartapaḫa - 66
 Kaz[...] - 130
 Kizzuwatna - 40, 149
 Kullimmeri - 67
 Kumiala - 66
 Kummani - 66
 Kumme - 66
 Kummuh - 66
 Kunzurḫa - 66
 La(ḫu)wazantiya - 90
 Malazziya - 71
 Meḫri - 71
 Melia - 70
 Mizri - 73
 Na'iri - 74
 Niḫriya, Naḫriya - 73, 74
 Pala(-)[] - 130
 Paduwanda, Paduwa - 80
 Paphi - 78
 Pimaḫa (uḫṣuḫ ḫṫp., = Kummaḫa) -
 66
 Purana(di) - 83
 Šuppa, Šupa - 62
 Šupani - 62
 Suḫmu, Suḫme - 104, 105
 Šaduppa - 95
 Šakaddunuwa - 90
 Šammaḫa - 66, 88
 Šanaḫuitta - 90
 Šapagurwanta - 8
 Šarišša - 90, 103

Šuda - 74
Šukziya - 56
Takušna - 95
Tibiya - 48
Tuarašini ħubi - 104
Tiburzia - 98
Tummana - 97
Tupaz(x)iya - 90, 97, 98
Durmitta, Durħumit - 106, 112
Uaštal - 104
Uayais labīru - 48
Ugarit - 40
Urikina - 149
Uršu - 57
Urušša - 100
Zazišna - 103
Zullapa - 130

ՈՒՇ ԾՐՁԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ
(անտիկ, հայկական,
ժամանակակից)

Ազա - 45
Ազորդ - 45, 99
Ալաջահյոյուբ (հնվր.) - 52
Ալբանիա - 75
Ալթընովա - 62, 105
Ալմանա - 53
Ականց - 41
Ակդադ լ. - 60
Ակիլիսենն - 44
Ակլ - 59
Ակն - 60, 76

Ակսու գ. - 83
Աղծնիք - 34, 44
Ամանուս լ. - 97, 98
Ամասիա - 44, 47, 60, 66, 95, 97,
100, 103
Ամաստրիա - 46
Ամարա (Աբարա) - 35
Ամիդ - 73, 74
Ամիսու - 46
Անգեղ - 58, 59
Անգեղ տուն - 49, 58, 59
Անգղ - 73
Անի-Կամախ - 37, 40, 63, 65, 66,
89, 95, 100
Անծիտ, Անգիտենն - 34, 49, 62
Անտիտավրոս լ. - 72
Աշկալե - 49, 60
Առին, Առեն, Արեն - 41
Առնի - 41
Առնու - 41
Ավարայր - 66
Արաբ կալե - 38
Արաբեսսոն - 38
Արաբիսու - 38
Արաբկիր - 38, 39
Արածանի գ. (= ժամ. Մուրադսու) -
34, 36, 49, 72, 79, 83, 84, 104
(Արամ) Նախարաիմ - 73
Արավենն - 40
Արգեսու լ. - 42
Արեպսուն - 38
Արզանենն - 34, 44
Արիսթե - 39
Արծն - 43

- Արդանամադեն լ. - 69
 Արմտան (Կամախի մոտ) - 40
 Արմտան (Կուրուչայի շրջանում) - 40
 Արնա - 41
 Արնե - 41
 Արնիս.1 - 41
 Արնիս.2 - 41
 Արնիսսա - 41
 Արսլանթեփե հնվր. - 71
 Արևելյան Տիգրիս գ. - 78
 Արևմտյան Հայաստան - 100
 Արևմտյան Տիգրիս գ. - 78
 Աֆրին գ. - 83
- Բաբերդ - 100
 Բազա(յա)ռիճ - 81
 Բազնայր - 66
 Բաթմանսու - 68
 Բալահովիտ - 49
 Բալիխ գ. - 33, 74
 Բալկանյան թկգ. - 41
 Բակխիա - 75
 Բայազետ - 81
 Բայրուրթ (= Բաբերդ) - 45, 49
 Բասեանք - 48
 Բարձր Հայք - 48, 49, 53, 72, 91
 Բեռտիա - 39, 41
 Բերդակ - 38, 81
 Բերկրի - 41, 78
 Բերրի - 104
 Բեր(ր)ոյա - 78
 Բթառիճ, Բիթարիկ - 43, 81
 Բիթլիս - 47, 63
- Բիթլիս սու գ. - 70, 72
 Բինգյոլ լ. - 38, 45, 68, 71, 104
 Բինկյան - 46
 Բյուրակն լ. (= Բինգյոլ) - 68, 76, 79, 104, 115
 Բուբ - 81
 Բութակ - 81
- Գազիուրա - 100
 Գալլ գետ - 44, 45, 48, 59, 96, 101, 105, 118
 Գանն - 64
 Գերջանիս լ. - 60
 Գիրեսուն - 38, 45
 Գյոլջուկ լիճ - 38
 Գյուրյուն - 93
- Դազոնա - 98
 Դակոբա - 95
 Դաշտային Կիլիկիա - 116
 Դատվան - 98, 99
 Դարանաղի - 49
 Դեզիք - 94
 Դելիքլըտաշ - 91
 Դելրեզ չայ գ. - 67
 Դերջան - 49
 Դերսիմ - 44, 48, 54, 56, 90, 93, 103
 Դիգիսենե - 94
 Դիյարբաքր - 38, 45, 61, 74, 78
 Դիվրիդի - 35, 46, 52, 60, 64, 76, 91, 103
 Դոզանիս - 98
 Դոզնեվանա, Դոզնավանա - 98,

Դոմանիտիս - 97

Դրակոնիս - 45

Եկեղիք, Եկեղեաց - 49, 51

Երախանի - 37

Երզեհոն - 54

Երեզ - 44

Երզնկա (= Երեզ) - 37, 39, 44, 48,
49, 51, 59, 64, 76, 79, 81, 85,
91, 95, 96, 99, 100, 105

Երիզա - 37, 100

Եփրատ գ. - 34, 35, 37, 38, 40, 43,
44, 45, 48, 49, 52, 55, 57, 59,
60, 61, 62, 67, 70, 81, 82, 83,
88, 89, 90, 96, 98, 99, 100,
104, 115, 116, 118, 119, 129,
130, 139, 141

Ջազա - 103

Ջախալ - 60

Ջամա - 88

Ջարա - 42, 60, 81, 88

Ջեթենետու գ. - 62, 67, 73

Ջեյթուն - 103

Ջիմարա - 46, 60, 88

Էգեյան ծով - 39

Էղին (= Ակն) - 60, 76

Էլազղ - 77, 94

Էլբիստան - 51, 52, 90, 93

Էլեզարսիհնա - 88

Էսքի Մալաթիա (= Արսլանթեփե) -
71

Էրբա՛ա - 44

Էրզամի մադեն Լ. (= Լ.
Արղանամադեն) - 69

Էրզրուն - 39, 44, 49, 60, 64, 91

Էրջիյաս Լ. (= Արգեսու) -

Ըշքըթենիք - 60

Թել Ֆաֆան - 78

Թեսսալիա - 41

Թեփեջիկ հնվր. - 62

Թեքքեքոյ - 81

Թիլ - 51

Թոխմասու գ. - 81

Թորթուն գ. - 45, 99

Թորթուն լիճ - 38, 39

Թոքաթ - 47, 57, 91, 96

Թրակիա - 41

Թուրխալ - 47

Իլլիրիա - 40

Ինգիլա, Ինգիլենն - 59

Իտալիա - 41

Իրիս գ. - 44, 49, 67, 103

Լաողիկեա - 40

Լեսրոս - 39

Լթառիճ - 70

Լիդար հյոյուք հնվր. - 52

Լիլիկ - 69

Լիջե գենջ - 105

Լյուկոս գ. (= Գայլ գետ) - 59, 99

Խալ - 53

Խալար - 56
Խախ - 51, 52
Խախկերտ - 52
Խախոն - 52
Խախու - 52
Խառան - 33, 73, 74
Խարբերդ - 33, 48, 53, 79, 100
Խարշիտ գ. - 45, 99
Խարպուտ - 34, 52, 61
Խոյթ - 49
Խործեան - 49

Ծխանիստ Լ. - 104
Ծովք Լ. (= Գյուլջուկ) - 52
Ծովք - 37, 53, 62, 94

Կազան կայա Լ. - 100
Կազանե հյոյուք հնվր. - 74
Կամախ (Բիթլիսի մոտ) - 63
Կայսերի - 42
Կան - 64
Կանալար - 60, 64
Կանգալ - 51, 64, 119
Կապաղովկիա - 49
Կասմա - 46
Կատառնիա - 88
Կարազ - 43
Կարասու գ. - 44, 45, 48, 49, 52,
70, 76, 104
Կարին (= Էրզրում) - 49
Կեբան մաղեն - 81
Կելկիտ գ. (= Գայլ գետ) - 38, 45,
50, 59, 67, 100
Կեմախ (= Կամախ) - 48, 65, 81,

96
Կերասունտ (= Գիրեսուն) - 38
Կեֆերդիզ - 56
Կզվան դաղը թկգ. - 38
Կըզըլըրմակ գ. - 43, 44, 113
Կըրշեհիր - 88
Կիակա - 81
Կիլիկիա - 44, 83
Կիլիկյան դարպասներ - 98
Կոլոնիա - 98
Կոմանա - 93
Կոմնագենե - 66
Կորնե - 65
Կորուջութեփե հնվր. - 62
Կումայրի - 66
Կունմար - 67
Կուշակլը հնվր. - 103, 153
Կուրուչայ գ. - 40

Չազար գյուլու լիճ (= Գյուլջուկ) - 52
Չազո - 47
Չալիս գ. (= Կըզըլըրմակ) - 45, 48,
52, 60, 67, 81, 88, 89, 90, 91,
95, 112, 113, 116, 119, 131
Չայ - 99
Չայաստան - 36, 49
Չայիք/Չայեք - 49
Չայկական լեռնաշխարհ - 41, 49,
52
Չայկական պար Լ. - 68
Չայկական Տավրոս Լ. - 49, 70, 72
Չայնի - 67
Չանծիտ (= Անծիտ) - 57
Չաշտեանք - 37

Չարք - 49
Չյուսիսային Սիրիա - 40, 57, 140
Չոռն բերդ - 100
Չորոզբեկե հնվր. - 44, 100

Շորոխ գ. - 38, 44, 45, 49, 50, 59

Մազակա - 42
Մաժաք (= Մազակա) - 42
Մալաթիա - 40, 47, 49, 52, 56, 71, 71, 81, 88, 91, 93, 118, 119
Մակեդոնիա - 41
Մամախաթուն - 100
Մայաֆարկին - 74
Մանանադի - 49
Մանեայ այրք - 53
Մաշատ հյոյուք հնվր. - 151
Մարաշ - 83, 103
Մարդին - 74
Մեզալուլա - 59
Մելաս գ. - 70
Մելիտենն - 60, 64, 65
Մեղտի - 71
Մթնի - 96
Միլեթ - 59
Միտինի (= հայկ. Մթնի) - 96
Մօրթին - 74
Մնծուր լ. - 48
Մուշ - 41
Մուրադսու գ. (= Արածանի) - 34, 36, 49, 52, 62, 70, 76, 81, 88, 104, 105

Յալիմբանոն - 53

Յեշիլըրմակ գ. (= Իրիս) - 49, 57, 67

Նիզալ - 59
Նիկոպոլիս - 38, 64, 70, 88, 98
Նիմրուդ լ. - 56
Նորշունթեկե հնվր. - 62
Նփրկերտ - 73
Նուսայբին - 74

Շապին-Կարահիսար - 58, 96, 98, 100
Շատզոմք - 60

Ողական - 84
Ոթաղե - 53

Չեկերեկ գ. - 67
Չորում - 60, 95, 103

Պագրում - 93
Պալինես - 77
Պալու - 61
Պախ - 76
Պահարկան (= Պախ) - 76
Պաղին (= Պալինես) - 77
Պաղնատուն - 49, 76
Պափլազոնիա - 97
Պեչերիչ - 81
Պերտակ (= Բերդակ) - 79, 81
Պինգան (= Բինկյան) - 46, 64, 76
Պյուտյուրզե - 81
Պյուրամոս գ. - 82, 83

- Ձեյիան գ. - 83
 Զիմին - 37, 81, 97, 118
 Ուամիտյա - 40
 Ռեֆահիե Լ. (= Գերջանիս) - 60, 85
 Սարուս - 119
 Սամոսատա - 56
 Սամատ (= Սամոսատա) - 52, 56, 140
 Սամուկա - 89
 Սանլըուրֆա - 74
 Սասուն - 34, 49
 Սատալա - 45, 70
 Սատաղ (= Սատալա) -
 Սեբաստիա - 38, 42, 60, 64, 81, 88, 95, 98, 103
 Սինիս Կոլոնիս - 91
 Սիվաս (= Սեբաստիա) - 60, 64, 81, 88, 91, 95
 Սիվաս կալե - 88
 Սիվերեկ - 74
 Սիրիա - 52, 83
 Սկիլաքս գ. (= Չեկերեկ) - 67
 Սղամ - 92
 Սյոյուբլու - 91
 Սոֆեմե - 62
 Սպեր - 38, 41
 Սրմանք Լ. - 104
 Սուրմայրի - 66
 Սև ծով - 38, 44, 45, 49, 50, 99
 Վանա լիճ - 37, 38, 41, 48, 49, 53, 98, 99
 Վասպուրական - 81
 Վերին Եփրատ գ. - 44, 48, 52, 58, 60, 76, 88, 114
 Վերին Տիգրիս գ. - 57, 73
 Տայք - 53
 Տանքոյ - 95
 Տավրոս Լ. - 55
 Տարաւն - 49
 Տեփրիկե (=Տևրիկ, Տիվրիկ) - 119
 Տիգրանակերտ - 68, 73
 Տիգրիս գ. - 34, 36, 70, 73, 98, 127, 130, 136, 143
 Տիյանա - 50, 98
 Տևրիկ, Տիվրիկ (= Դիվրիդի) - 60, 119
 Տոմարզա - 42
 Տոնեա - 97
 Տրապիզոն - 44, 49
 Տրոադա - 39
 Տուարածատափ - 104
 Տուր Արդին Լ. - 73
 Ցիմենոս (= Զիմին) - 97, 118
 Ուռեկ - 100
 Ուռեմ - 100
 Ուրարտու - 48
 Ուրֆա - 73
 Փասին (= Բասեմ) - 48
 Փյունք - 64
 Փոքր Ասիա - 40, 41, 44, 56, 97, 112, 113, 138, 139

Փոքր Չայք - 45, 49, 56, 98

Քաշիյարի Լ. - 73

Քեղի - 37

Քեսմե (= Կասմա) - 46

Քղի (= Քեղի) - 37

Քյուսե-Մեհմետ - 38

Քյուրդլու կալեսի - 100

Քոբայրի - 66

Օրդու - 59

Արամ Վաղարշակի Քոսյան
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ
(Ըստ խնդրական սեպագիր տարյուրների)

Հրատարակչության տնօրեն
Գեղ. խմբագիր
Համակարգչային ծնավորումը՝

Ս . Վ . Մ ն ա ց ա կ ա ն յ ա ն
Ա . Ա . Բ ա ղ ղ ա ս ա թ յ ա ն
Գ . Ա . Հ ա թ ու թ յ ու ն յ ա ն ի

Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 60x84 1/16: Թուղթը՝ օֆսեթ:
Ծավալը՝ 10.5 տպ. մամ., 5.86 հրատ. մամ., 9.77 պայմ. մամ.:
Տպաքանակը՝ 500 օրինակ:

«ԶԱՆԳԱԿ-97» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
375051, Երևան, Կոմիտասի պող. 49/2, հեռ.՝ (+3741) 23-25-28,
ֆաքս՝ (+3741) 23-25-95, էլ. փոստ՝ info@zangak.am, էլ. կայք՝ www.zangak.am

A II
89517

ARAM KOSYAN

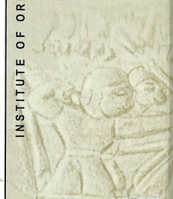
THE TOPONYMS OF THE ARMENIAN HIGHLAND

(ACCORDING TO THE HITTITE CUNEIFORM SOURCES)

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

ԵՐԵՎԱՆ 2004

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

220089517